

ORVOSI KÖNYVTÁRAK MEDICAL LIBRARIES

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja
Official Journal of Hungarian Medical Library Association

2022. 19. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

KÖSZÖNTŐ / EDITORIALS	3
HÍREK / NEWS	4
20 %-os béremelést kapnak 2022. január elsejétől a kultúra területén dolgozók	4
A nemzet egészségügyi állapotának javítását célzó új intézményt hozott létre az ETT.....	4
Az EBP egészségügyi intézmények fejlesztéséről szóló terve	4
Díjat kapott a PTE kiemelkedő tudományos teljesítményt nyújtó kutatási infrastruktúrájáért.....	5
Egyházi nővérképzés indult a Gál Ferenc Egyetemen	5
Konferencia a Békésy György emlékében	5
Az Országos Széchényi Könyvtár új szolgáltatásai	6
Az Egészség elvitelre című interaktív egészségfejlesztő könyv bemutatója a Semmelweis Egyetemen	7
Fánkfesztivál a Kanizsai Dorottya Kórház támogatásáért	7
Az MTA30 gyűjteményről	7
MOKSZ / HMLA	8
A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége tagkönyvtárak 2022-ben	8
GDPR / ADATVÉDELME	10
Lutz Réka: A GDPR szerepe a könyvtárban	10
EREDETI KÖZLEMÉNYEK / ORIGINAL ARTICLES	14
Hajnal Ward Judit; Nicholas Allred; William Bejarano: Üvegcserepek. Levéltári anyagok digitalizációja a Rutgers Egyetem Alkoholtudományi Gyűjteményében = Shards of Glass: Digitizing the Rutgers Alcohol Studies Archives	14
Pogány Dr. Rózsa Gabriella: Dr. Bozóky Dezső, a haditengerészet geográfus-polihisztor-fotós katonaeorvosa = Dezső Bózóky MD the geographer-polyhistor-photographer military doctor of the Austro-Hungarian Navy	26
Zachár Krsztina: Osztályozási lehetőségek az orvostudományban és az egészségügyben Egészségügyi kódrendszerek: Betegségkódok = Possibilities of classification in medical science and healthcare	38
Hojcska Ágnes Erzsébet: A COVID-19 járvány magyarországi alakulása 2021-ben = Development of the COVID-19 pandemic in Hungary in 2021	54
ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNYEK / REVIEW ARTICLES	62
Gacsályi Tölgyesi Ágnes: Szemben az árral. Hugonnai Vilma születésének 175. évfordulója emlékére	62
INNEN-ONNAN / FROM HERE AND THERE	79
Dr. Barta József: Hogyan lesz elég jelentkező a meghirdetett tanszéki kurzusra?	79
LÉLEK-HÚROK / SOUL STRINGS	80
Németh Zoltán: Pirkadattól alkonyatig	80
ÖTLETBÖRZE / BRAINSTORMING	82
Talán mi is tudnánk hasonlót	82
SZERZŐI ÚTMUTATÓ / INSTRUCTION FOR AUTHORS	83
Az Orvosi Könyvtárak rovatai és azok röviden megfogalmazott tartalmak	84
Az Orvosi Könyvtárakba szánt cikkek tartalmi, formai követelményei	85

Benevolo Lectori salutem!

„Az évek jöttek, mentek elmaradtál emlékeimből lassan”... Jó lenne már idézhetni Juhász Gyula Anna örök című versét a COVID-dal kapcsolatban. De egy év tényleg elmúlt, egy szép, cikkekben, gondolatokban, jubileumokban gazdag esztendő, és beköszöntött 2022, Covid-dal, de reményekkel és az Orvosi Könyvtárak újabb évfolyamával. És mindennel együtt, mindennek ellenére láthatóan színes élet folyik az orvosi könyvtárakban, illetve környezetükben, ahogyan a füzetünk elején olvasható hírcsokor mutatja, számos esemény zökkent ki minket a maszkviselésbe belefásulás veszélyével fenyegető hétköznapiakból.

És látunk reményt arra, hogy kutatni most is, mindig érdemes, mert lesz érdeklődő olvasó, aki szívesen töltekezik majd egy-egy hozzánk közel álló téma, vagy akár bármely szempontból idegen világ feldolgozásából. A mindennapjaink rutinjához kötődik Lutz Réka áttekintése a GDPR-ról, illetve Zachár Krisztina orvosi-egészségügyi osztályozási rendszereket áttekintő tanulmánya, és bizonyos csak speciális szakmai kérdésként szemléljük az alkoholizmussal kapcsolatos dokumentumok digitális archívummá szervezését Hajnal Ward Judit és szerzőtársai útmutatása alapján. Most a járvány hullámvölgyében vagyunk, és – az 51 MOKSZ tagkönyvtár munkatársaiként is – hálát adhatunk azért, hogy Hojcska Ágnes Erzsébettel együtt tekinthetünk vissza a vírus korábbi statisztikáira. Talán a magunk bezártságát ellensúlyozza dr. Bozóky Dezső utazó-fotós katonaeorvos útja és életútja Pogányné dr. Rózsa Gabriella tollából, a minket körülvevő világ eseményei, betegségei, háborús fenyegetettsége, vagy akár csak saját feladataink közepette pedig erőt meríthetünk a 175 éve született Hugonnai Vilmától, aki hosszú évek küzdelmeivel ért célba, harcolta ki orvosi diplomája itthoni elismerését és lett az első magyar doktornő. Kérdésink, válaszaink is vannak: hogyan toborozzunk diákokat/olvasót – dr. Barta József, illetve dr. Gracza Tünde írásai –, de új művészi szintén akadt Németh Zoltán személyében.

Jó egészséget, kellemes töltekezést, derűs napokat és gyümölcsöző kutatást kívánok Mindnyájuknak, Mindnyájunknak baráti üdvözlettel:

Pogányé Dr. Rózsa Gabriella

2022. január elsejétől 20 százalékos béremelést kapnak a kultúra területén dolgozók. Kásler Miklós az emberi erőforrások minisztere szavait idézve: *A kormány megbecsüli és elismeri a kulturális dolgozókat, s ezt nagymértékű béremeléssel is kifejezi. A béremelés célja, hogy elősegítse az eredményes kulturális feladatellátást és támogassa a kultúrában dolgozók pályán tartását. Magyarország kormánya kiemelt feladatként tekint a kultúra megerősítésére. Ezt bizonyítja, hogy Magyarország immár negyedik éve első helyen van az Európai Unió tagállamai között a kulturális célú kiadások GDP-hez viszonyított arányát tekintve.* Az erről szóló 682/2021. sz. Kormányrendelet 2. § szerint: *„az illetmény - ideértve a fizetési osztály és a fizetési fokozat szerint megállapított illetményt, a munkáltató döntésén alapuló illetményrész, az illetménykiegészítést, az illetménypótlékot és a rendszeres keresetkiegészítést - bruttó össze-gének és a 2022. január 1-jétől hatályos, kötelező legkisebb munkabérre vonatkozó szabályok figyelembevételével megállapított összeg alapulvételével történik.”*

Forrás: <http://kormany.hu>

Az Egészségügyi Tudományos Tanács (ETT) a kormányzat támogatásával a klinikai orvos-tudományi kutatások összefogása érdekében új intézményt hozott létre. A nemzet egészségügyi állapotának javítását szolgáló Nemzeti Orvostudományi Kutatási Központot (NOKK) feladata a kutatási prioritások meghatározása az egyetemek és a klinikák számára. Remélhetőleg ezzel Magyarország hosszú időn keresztül megőrizheti a klinikai vizsgálatok terén betöltött vezető szerepét és az új intézmény a gyógyszergyárak által kezdeményezett kutatásoknak és a betegség mellett folyó kutatásoknak is segítségére lesz. Dóczi Tamás, a NOKK elnöke a központ létrehozásától várja, hogy jobban érvényesüljenek a klinikai szempontok a tudományos kutatásban, illetve, hogy felgyorsuljon a kutatási eredmények beemelése a klinikai gyakorlatba. Mandl József, az ETT elnöke reményei szerint a NOKK létrehozása egy régi tradíció feltámasztása, amelynek nyomán a nemzetközi, amerikai, francia, brit gyakorlatnak megfelelő rendszer jön létre.

Forrás: <https://kormany.hu>

A főváros és Pest megye egészségügyi intézményeinek fejlesztését jelentő Egészséges Budapest Program (EBP) sok intézmény megújítását teszi lehetővé. Néhány közülük: a magyar onkológiai ellátórendszer központjának tekinthető Országos Onkológiai Intézet (OOI) új diagnosztikai tömbjének kialakítása 13 600 négyzetméteren, a Szent János Kórház területén megépülő 80 ezer négyzetméteres új klinikaépület, valamint a régi épületek rekonstrukciója, a Gottsegen György Országos Kardiovaszkuláris Intézetben 1230 négyzetméteren, a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház és Rendelőintézet új diagnosztikai központjában a Dél-pesti Centrumkórháznál a Bajcsy-Zsilinszky kórház gyömrői, a XVIII. kerületi Zsebők Zoltán, szakrendelőiben, az újpesti szakorvosi rendelőintézetben, a XVI. kerületben a kertvárosi egészségügyi szolgálat Csenge utcai részlegében, Csepelen a Tóth Ilona egészségügyi szolgálat Görgögy Artúr téri, illetve a Vermes Miklós utcai telephelyein, Nagykátán a jászberényi Szent Erzsébet kórház szakorvosi rendelőintézete kivitelezési munkálatok folynak/készülnek a tervezési szerződések.

Forrás: <https://kormany.hu>

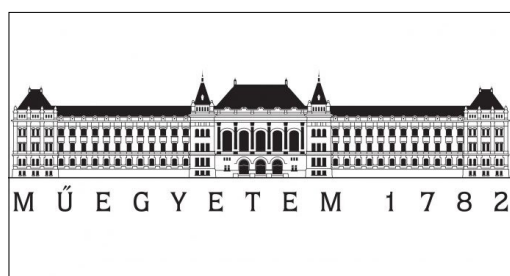
Palkovics László innovációs és technológiai miniszter elismerő okleveleket adott át Magyarország kiemelkedő tudományos teljesítményt nyújtó kutatási infrastruktúráinak a Pécsi Tudományegyetem Szentágothai János Kutatóközpontjában megtartott rendezvényen. A kutatási-, fejlesztési- és innovációs ökoszisztémán belül a kutatási infrastruktúrák az alapkutatásokban és a felfedező jellegű kutatásokban egyaránt nagy jelentőséggel bírnak, hiszen tudományos eredményeikkel hozzájárulnak hazánk gazdasági teljesítményének fokozásához. Nemzetközi kutatási együttműködéseink élénkülésével és az új kutatási hálózatok létrejöttével kutatási infrastruktúránk egyre hatékonyabban kapcsolódnak be a nemzetközi vérkeringésbe. 2021. december 16-án a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal kezdeményezésére első ízben kaptak elismerést Magyarország legkiemelkedőbbnek talált kutatási infrastruktúrái. Az elismerő okleveleket összesen ötvenhét kutatási infrastruktúra és infrastruktúra-hálózat képviselői részére dr. Palkovics László miniszter, dr. Szabó István elnökhelyettese, valamint dr. Fülöp Zsolt, a Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Bizottság elnöke nyújtotta át.

Forrás: <https://nkfi.gov.hu/>

Elindult az egyházi nővérképzés a Gál Ferenc Egyetem EOK és az Egyházi Kórházak Egyesülete (EKE) együttműködése keretében. Beérett a hazánkban egyházi fenntartásban működő kórházakat tömörítő Egyházi Kórházak Egyesülésnek kezdeményezése, ami szerint a súlyosbodó nővérhiány hosszú távú kezelésére a történelmi egyházak közreműködésével nővérképző intézményt létesítenek. A Gál Ferenc Egyetem Egészség- és Szociális Tudományi Karával együttműködve tavaly október 8-9-én 23 ápoló számára megtartották az első szakmacsoportos továbbképzést. Céljuk a legújabb ismereteket nyújtó képzésekkel és szakmai motiválással erősíteni az EKE Egyesülésébe tartozó intézmények ápolóit, szakszemélyzetét.

Forrás: <https://http://www.szentferenckorhaz.hu>

Békésy György (1899-1972) tiszteletére 2022. február 23-án konferenciát rendezett a BMGE. A program előadói dr. Sótonyi Péter, dr. Vincze János, dr. Sallai Gyula, Hima Ernő, dr. Asztalos Miklós, dr. Vicsi Klára megemlékeztek az 1961-ben „a belső fül, a csiga ingerlésének fizikai mechanizmusával kapcsolatos felfedezéseiről” orvosi Nobel-díjjal jutalmazott Békésy Györgyről. Kiemelték a Békésy György emlékének fontosságát, bemutatták a tudós mérnöki tevékenységét, szellemi hagyatékát, teremakusztikai kutatásait, kísérleti eszközeit, valamint az ő tudományos tevékenységét felhasználó beszédalapú orvosi diagnosztikai eredményeket.

Forrás: <https://www.bme.hu/node/9339>

2022. február 11-én az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) nyolcadik emeletén adták át Közép-Európa legnagyobb és legmodernebb eszközparkkal rendelkező közgyűjteményi digitalizáló központját. Rózsa Dávid, az intézmény főigazgatója köszöntőjében kiemelte, hogy a kormány 2016-os döntésének értelmében, az Országos Könyvtári Rendszer (OKR) keretében, európai szinten is legjelentősebbek közé tartozó digitalizációs központja tudott megvalósulni. Szijártó Zoltán, a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ) elnöke köszöntőjében kiemelte, hogy a kormányzati fejlesztés keretében létrejött kapacitás 23 millió könyv tárolására, keresésére ad lehetőséget, ez a rendszer pedig kiterjeszthető a többi könyvtárra, sőt a múzeumokra vagy még nagyobb intézményi körre is. A digitalizáló központ átadásának alkalmából együttműködési megállapodás is született az OSZK és a Haydneum – Magyar Régizenei Központ között, melynek célja a Magyarországon fellelhető, jelentős kulturális értékű, 1600 és 1850 között létrejött zeneművészeti és zenetudományos emlékek feldolgozása.

Forrás: <http://oszk.hu>

Rózsa Dávid, az OSZK főigazgatója adta hírül a KATALIST-en: „A Könyvtári Intézet (KI) Kutatási és Elemzési Osztálya (KEO) a korábbi évekből már ismert Minden Könyvtár Minden Adata (MKMA) elnevezésű adattáblák mellett 2022-ben első ízben tesz közzé egy, az országos könyvtárstatisztika legfrissebb (2020-as), valamint a megelőző öt év (2015–2019) adatait egységes szerkezetben tartalmazó idősoros adatállományt. Ennek szakmai indoka, hogy az országos könyvtárstatisztikai adatlap változásainak, valamint az adatrögzítésre szolgáló informatikai rendszer fejlesztéseinek következtében az egyes évek keresztmetszeti adatait tartalmazó MKMA-táblák összehasonlíthatósága korlátozott, és az azokban található adatok elemzése és értelmezése a felhasználóktól nagy fokú körültekintést igényel.” Ezért egy olyan egységes adatstruktúrát alakítottak ki, amelyben a 2015 és 2020 közötti évek adatai elemi szinten is könnyen összehasonlíthatóvá válnak. A KI honlapján folyamatosan érhető el a *Könyvtári trendjelentések* sorozat riportjai, melyek az idősoros adatállomány felhasználásával készülnek.

Forrás: KATALIST

Dokumentumfilmet készítettek az OSZK munkatársai az első magyar nyelvű szövegemlékről és az azt tartalmazó dokumentum díszmásolatáról. A „*Látjátok feleim...*” című filmet a magyar kultúra napján, január 22-én, 21 órakor mutatta be az M5. A hetven perces dokumentumfilm bemutatja az OSZK MNy 1 jelzet alatt őrzött kéziratát, a latin nyelvű Pray-kódexet, illetve az abban lévő első összefüggő magyar nyelvemléket, a *Halotti beszéd és könyörgést*. A film dokumentálja a Budapesten rendezett 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alkalmából hazánkba látogató Ferenc pápának ajándékozott díszmásolat elkészítésének hosszú folyamatát. A Pray-kódex a 12. századi magyarországi egyházi kultúra egyik legfontosabb dokumentuma. A *Halotti beszéd és könyörgés*, legkorábbi összefüggő magyar nyelvű szövegemlékünk a temetési szertatás végén, annak függelékében olvasható, egy valamivel bővebb, latin nyelvű temetési beszéd kíséretében, a kódex 136. levelén.

Forrás: index.hu

2021. november 11-én mutatták be a Semmelweis Egyetem Egészségfejlesztési Központjának *Egészség elvitelre* című interaktív egészségfejlesztő könyvét. „Hazai és nemzetközi szinten is komoly reputációval rendelkező szakegyetemenként megkerülhetetlen, hogy a Semmelweis Egyetem a magyarországi népegészségügyi helyzet javításából is kivegye a részét” – fogalmazott köszöntőjében dr. Merkely Béla az egyetem rektora.

A könyv elsősorban a laikusoknak szól, azonban az orvosok és egészségügyi szakemberek felelőssége, hogy egészségfejlesztéssel, egészségmegőrzéssel kapcsolatos tanácsokkal lássák el betegeiket. A könyv tizenkét aktuális, sokakat foglalkoztató egészségügyi kérdéskört tár fel, a táplálkozástól, a mozgáson át egészen a különböző addikciókig. A kiadványt a Semmelweis Egyetem Egészségfejlesztési Központja készítette, dr. Papp Magor szakmai tervei és főszerkesztői munkája alapján, akit Gutási Éva kreatív szerzői hozzájárulása segített. A fejezetekhez a jövőben a Semmelweis Egyetem honlapján elérhető, folyamatosan bővülő online háttértartalom is kapcsolódik majd.

Forrás: <https://semmelweis.hu/hirek>

Tavaly csak online követhette a közönség a nagykanizsai Országos Farsangi Fánkfesztivál programjait, idén azonban már volt kóstolás, vásárlás, adománygyűjtés, véradás és karnevál is. A karneválon a járvány miatt, csak előzetes regisztrációval, maszkban és védettségi igazolvány felmutatásával lehetett részt venni. A fánkárusításból származó bevétel jótékony célt szolgált, a Kanizsai Dorottya Kórház Covid-

osztályát támogatták a szervezők.

Forrás: <https://hirtev.hu/hirtvszines>

Soha nem készült még olyan összegzés a magyar tudományos élet teljesítményéről, mint ami 2022 januárjában került fel a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) honlapjára. Az MTA30 nevű gyűjtemény több mint két és fél éven át készült, és harminc kutató dolgozott rajta a Magyar Tudomány folyóirat szerkesztőbizottságának vezetésével, Falus András főszerkesztő koordinálásával. A csak digitális formában készült MTA30 bete-

kintést enged a hazai tudományos műhelyek munkájába, legfontosabb eredményeibe a rendszerváltástól egészen napjainkig – és mivel egy folyamatosan frissíthető, bővíthető gyűjteményről van szó, a következő idők új eredményei is bekerülhetnek az élő gyűjteménybe. Épp ezért is épül fel úgy, hogy a 11 akadémiai osztály a főbb szempontok egyeztetése után szabad kezet kapott abban, mit és pontosan milyen formában oszt meg az eredményeiből; a központi gyűjtemény gyakorlatilag csak egy tartalomjegyzék az adott tudományterületek tömör ismertetésével, a részletesebb tartalmat már maguk az osztályok gondozzák.

Forrás: <https://telex.hu/tudomany/>

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége tagkönyvtárai 2022-ben

Forrás: <https://moks.org/about/tagkonyvtarak/>

Állatorvostudományi Egyetem Hutýra Ferenc Könyvtár, Levéltár és Múzeum

Békés Megyei Központi Kórház Orvosi Könyvtár

Betegápoló Irgalmasrend Budai Irgalmasrendi Kórház Orvosi Könyvtár

Csolnoky Ferenc Kórház Orvosi Könyvtár

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

Debreceni Egyetem ENK Kórházi Könyvtár

Dél-pesti Centrumkórház - Országos Hematológiai és Infektológiai Intézet
Ferencz Pál Könyvtár

Dr. Kenessey Albert Kórház-R.I. Orvosi Könyvtár

EGIS Gyógyszergyár Zrt. Műszaki Könyvtára

Észak-Közép-budai Centrum Új Szent János Kórház és Szakrendelő Orvosi
Szakkönyvtár

Fejér Megyei Szent György Egyetemi Oktató Kórház Orvosi Könyvtár

Felső-Szabolcsi Kórház Orvosi Könyvtár

Gottsegen György Országos Kardiovaszkuláris Intézet, Orvosi Könyvtár

Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház és Rendelőintézet Orvosi Könyvtára

Kanizsai Dorottya Kórház Orvosi könyvtár

Karcagi Káta Gábor Kórház Orvosi Könyvtár

Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtár

Markusovszky Egyetemi Oktatókórház Dr. Pető Ernő Orvosi Könyvtár

MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár Könyvtára

MRE Bethesda Gyermekkórház Orvosi Könyvtár

Nemzeti Népegészségügyi Központ Könyvtára

Nemzeti Népegészségügyi Központ Munkahigiénés és Foglalkozás-
egészségügyi Főosztály Szakkönyvtára

OKFŐ Országos Egészségügyi Szakkönyvtár

OKFŐ Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár

OMINT Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet Orvosi Könyvtára

Orosházi Kórház Orvosi Könyvtár

Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet Szakkönyvtára

Országos Mentális, Ideggyógyászati és Idegsebészeti Intézet Orvosi Könyvtár

Országos Onkológiai Intézet Orvosi Könyvtára

Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet Orvosi Szakkönyvtár

Országos Sportegészségügyi Intézet Orvosi Szakkönyvtára

Pest Megyei Flór Ferenc Kórház Orvosi Könyvtár

Péterfy Kórház-Rendelőintézet és Manninger Jenő Országos Traumatológiai Intézet - Baleseti Könyvtár

Péterfy Kórház-Rendelőintézet és Manninger Jenő Országos Traumatológiai Intézet - Orvosi Könyvtár

Petz Aladár Egyetemi Oktató Kórház Orvosi Könyvtár

PTE EKTK Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

Richter Gedeon Nyrt. Műszaki könyvtára

Sátoraljaújhelyi Erzsébet Kórház Orvosi Könyvtár

Semmelweis Egyetem - Pető András Kar - Hári Mária Kari Könyvtár és Forrásközpont

Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtára

Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára

Somogy Megyei Kaposi Mór Oktató Kórház Dr. Arató Miklós Orvosi Könyvtár

Soproni Gyógyközpont, Egészségügyi Szakkönyvtár

Szabolcs-Szat.-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Okt. Kórház Dr. Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtár és Közművelődésügyi Gyűjtemény

Szegedi Biológiai Kutatóközpont Könyvtára

Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára

Szent Borbála Kórház Orvosi Könyvtár

Szent Imre Egyetemi Oktatókórház Tudományos Könyvtára

Toldy Ferenc Kórház és Rendelőintézet

Uzsoki utcai Kórház Orvosi Könyvtára

Zala Megyei Szent Rafael Kórház - Egészségügyi Szakkönyvtár

A GDPR szerepe a könyvtárban

Lutz Réka

PTE ETKK Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

E-mail: lutz.reka@glib.pte.hu

Kép: <https://adatvedelem24.hu/kire-vonatkozik-a-gdpr>

Mit jelent, mikortól alkalmazzuk, mire vonatkozik?

GDPR – **General Data Protection Regulation**: mozaikszó, magyarul Általános Adatvédelmi Rendelet. Az **Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete**. A rendelet 2016. május 24-én lépett hatályba, és kétéves türelmi időszak után 2018. május 25-től kell alkalmazni. Az Európai Unió területén tartózkodó természetes személyek adatait védi és rendelkezik a tagállamok közötti szabad információáramlásról.

Miért van erre szükség?

A technológiai fejlődés és a globalizáció következtében megnőtt a személyes adatok gyűjtése, felhasználása, megosztása. Az emberek egyre nagyobb mértékben hoznak nyilvánosságra és tesznek globálisan elérhetővé személyes adatokat. A technológia fejlődése folytán a gazdasági és társadalmi életben a személyes adatok áramlása, továbbítása megkívánja az adatok magas szintű védelmét.

Melyek a személyes adatok?

Az érintetthez vonatkozó bármilyen információ. (Az érintett: bármely meghatározott személyes adat alapján azonosítható természetes személy.)

Miért fontos ez a könyvtárakban?

A könyvtár adatkezelőnek minősül a **Muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény** (röviden Kult. törvény) alapján és nem csak a könyvtárakra, hanem valamennyi könyvtárhasználatra és a könyvtárban zajló összes könyvtári tevékenységre kiterjed.

Mikor kezel adatokat a könyvtár?

Beiratkozáskor, késedelmi díjfizetéskor, a kölcsönzési adatok nyilvántartása során, könyvtári honlapok használatakor, olvasótermi kamerarendszer használata során, könyvtári

rendezvényeken készült kép- és hangfelvételek, fotók által, digitalizálás esetén. Az adatkezelés az online kommunikáció során a személyes adatok közé sorolja az online azonosítókat, IP-címeket, cookie-azonosítókat, rádiófrekvenciás azonosító címkéket és egyéb egyedi azonosítókat.

Mi az adatkezelés célja és jogalapja?

Lehet az érintett önkéntes hozzájárulása, az érintett féllel kötött szerződés (beiratkozáskor keletkező dokumentum), az adatkezelőre háruló jogi kötelezettség, természetes személyek létfontosságú érdekének védelme.

Milyen személyes adatokat kezel a könyvtár?

Természetes személyazonosító adatokat, ezek: a családi és utónév, születési hely és idő, anyja neve és a lakcím, amelyeket beiratkozáskor kötelező megadni. További személyes adatok, amelyeket nem kötelező megadni, de megkönnyítik a kapcsolattartást: e-mail cím, telefonszám. Továbbá az olvasó megadhat olyan adatokat, melyek alapján kedvezményeket vehet igénybe (pl.: diákigazolvánnyal igazolja diák státuszát). A személyes adatoknak van egy speciális kategóriája, az ún. különleges adatok köre: faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, továbbá egészségügyi és biometrikus adatok, szexuális irányultságra utaló adatok. Ezek kezelése tilos.

Meddig kezelheti a könyvtár ezeket az adatokat?

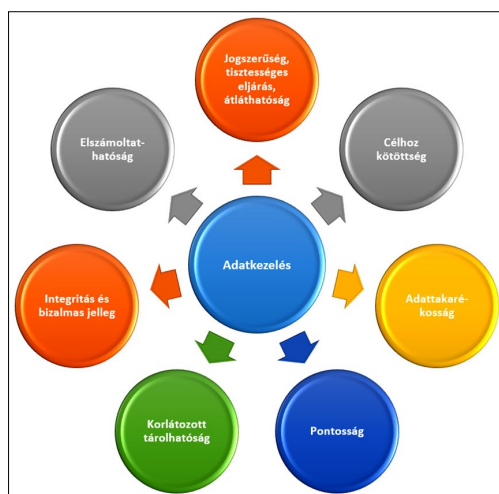
Az olvasójegy lejártát követő 5 év után az olvasó adatait törölni kell a rendszerből.

Miért fontos az adatvédelmi tájékoztató?

Benne van az adatkezelés célja és jogalapja, az adatkezelés időtartama, az adatok törlésére vonatkozó szabályozás, az adatvédelmi tisztviselő neve és elérhetősége, jogorvoslati lehetőségek.

Milyen esetekben lehet eltérni ettől?

Közérdekű archiválás, illetve tudományos és történelmi kutatási vagy statisztikai céllal.

Kép: <https://www.tamogatoweb.hu/index.php/hirek/napi-szocokos/230-gdpr-alapelvek-1>

A GDPR rendelet 5. cikkében a személyes adatok kezelésére vonatkozóan 7 alapelvet fogalmaz meg, melyek a következők:

- **Jogszerűség, tisztességes eljárás és átláthatóság:** A könyvtár ill. a könyvtáros törvényi és jogszabályi előírásokat betartja, az Adatvédelmi szabályzatban leírtaknak megfelelően jár el.
- **Célhoz kötöttség:** A személyes adatok gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból történhet, és azok nem kezelhetők ezekkel a célokkal össze nem egyeztethető módon. (A könyvtár ill. a könyvtáros nem használhatja az adatokat ettől eltérő célból.)
- **Adattakarékosság:** Nem tárolhatunk olyan plusz információkat az olvasókról, amelyekre – a célhoz kötöttséget szem előtt tartva – nincs szükség (különleges adatok köre, pl.: családi állapot, vallási meggyőződés, etnikai hovatartozás).
- **Pontosság:** Adatváltozás esetén a tárolt adatokat a könyvtáros javítja, ilyen a névváltozás, lakcím változás, megváltozott olvasói státusz (egyetemi hallgatóból PHD hallgató vagy egyetemi dolgozó, egyetemi oktató lesz).
- **Korlátozott tárolhatóság:** (Meddig kezelhetjük az olvasók adatait?) Ha nem hosszabbítja meg az olvasójegyet és nem lép kapcsolatba a könyvtárral, a lejáratot követő 5 év múlva a személyes adatai törlésre kerülnek.
- **Integritás és bizalmas jelleg:** Az olvasók adatairól kinek adhatunk információt? A könyvtáros nem adhat ki a személyes adatokra vonatkozó információt, kivéve bűncselekmény gyanúja esetén hatóságnak.
- **Elszámoltathatóság:** Az Adatvédelmi szabályzatnak nem megfelelő eljárást, adatincidenst vissza lehet keresni.

Kép: <https://hu.depositphotos.com/183922674/stock-photo-gdpr-word-collage-illustration.html>

Az érintettek jogait a GDPR rendelet 12–22. cikkei tartalmazzák. Ezek a következők:

- Átlátható tájékoztatáshoz való jog: A személyes adatok kezelésére vonatkozó valamennyi információt átlátható, világosan érthető és könnyen hozzáférhető módon nyújtja szóban, írásban vagy elektronikus úton.
- Hozzáféréshez való jog: Az érintett megkapja az arra vonatkozó információt, hogy személyes adatainak kezelése folyamatban van-e és jogosult hozzáférést kapni a rá vonatkozó adatokhoz.
- Helyesbítéshez való jog: Kérheti a helyesbítést, vagyis az esetleges hibák javítását, hiányos személyes adatainak kiegészítését.
- Törléshez és „elfeledtetéshez” való jog: A hozzájárulás alapján megadott adatokat az érintett bármikor visszavonhatja.
- Korlátozáshoz való jog: Ha az érintett vitatja az adatok helyességét, vagy az adatkezelés jogellenes, vagy az adatkezelőnek már nincs szüksége a személyes adatokra, vagy az érintett tiltakozik az adatkezelés ellen.
- Adathordozhatósághoz való jog: Az érintett jogosult a rá vonatkozó személyes adatokat géppel olvasható formátumban megkapni és másik adatkezelőnek továbbítani.
- Tiltakozáshoz való jog: Az érintettnek joga van bármikor tiltakozni a személyes adatainak kezelése ellen.

Mivel a könyvtárak és a könyvtáros is adatokat kezel, tudnunk kell, hogy mik ennek a szabályai. Mire vagyok jogosult én, a könyvtáros adatkezelőként, s milyen jogok illetik meg az olvasót.

Felhasznált irodalom:

Tószegi Zsuzsanna: Az Európai Unió általános adatvédelmi rendelete, a GDPR. 1. rész, Alapfogalmak, alapelvek. In: Könyvtári Figyelő 2019/1. p. 9-35.

Tószegi Zsuzsanna: Az Európai Unió általános adatvédelmi rendelete, a GDPR. 2. rész, A könyvtárak adatkezelői szerepköre. In: Könyvtári Figyelő 2019/2. p. 195-210

Információközvetítés és közösségépítés – multifunkciós könyvtári hálózatok Szerk. Kiszl Péter, Németh Katalin. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet 2020. p. 331-340

<https://www.adatvedelmirendelet.hu/>
www.naih.hu

Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 RENDELETE a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600679.EUP>

Üvegcserepek
Levéltári anyagok digitalizációja a Rutgers Egyetem
Alkoholtudományi Gyűjteményében

Hajnal Ward Judit

Nicholas Allred

William Bejarano

Rutgers Egyetem

E-mail: judit.ward@rutgers.edu

Absztrakt

Öt évvel az Alkoholtudományi Könyvtár és Levéltár bezárása után a közelmúltban lehetőség nyílt arra, hogy kísérletezzünk e páratlan, de online nem elérhető gyűjtemény egy részének ismételt megosztásával. Az alkoholtudomány bölcsőjeként ismeretes intézmény levéltári anyagai a tudományág kialakulását dokumentálják. Az egyetemi könyvtár testreszabott tartalomszolgáltatási forrásaira építő projekt az anyagokat több ponton teszi hozzáférhetővé. A nyílt forráskódú Omeka- és az egyetemi fejlesztésű Fedora-alapú repozitórium tartalomkezelő rendszerei mellett egy Drupal-alapú honlap biztosítja, hogy az értékes tartalmak a weben megtalálhatóak legyenek.

Kulcsszavak

alkoholtudomány – tudománytörténet – digitális könyvtár – archiválás

Shards of Glass: Digitizing the Rutgers Alcohol Studies Archives

Abstract

Following a reorganization, the Information Services Division at the Rutgers Center of Alcohol Studies was shut down five years ago. A new project aims to preserve this hidden collection, which documents the birth and evolution of alcohol studies. Integrating the Archives into Rutgers Libraries presented an opportunity to revisit the potentials of availability through multiple access points, such as RUcore, the Rutgers online repository, Omeka, an open-source digital collections system, and a Drupal front end to increase visibility and discoverability.

Keywords

alcohol studies – history of science – digital libraries – archiving

Amikor a Rutgers Egyetem 2016-ban költségvetési megszorítások miatt felszámolta az Alkoholtudományi Központ Információszo­lgá­ltatási Osztályát, a legnagyobb vesztes minden bizonnyal a könyvtár és levéltár volt. A világ első, kizárólag alkoholtudománnyal foglalkozó intézetének története szorosan hozzátartozik az alkoholológia, mint tudományág kialakulásához. A páratlan gyűjtemény anyagai részletesen dokumentálják az alkoholtudomány születését és kezdeti alakulását a Yale Egyetemen az 1940-es években, majd az ágazat további fejlődését az 1960-as években, amikor az intézet a Rutgers Egyetemre költözött.

Akik itt dolgoztunk, abban a megtiszteltetésben részesülhettünk, hogy mindazok nyomdokaiba léptünk, akik alkoholkutatással kapcsolatos tartalmakat gyűjtöttek, rendszereztek és őriztek meg az utókor számára 1939 óta, amikor a Carnegie Corporation első jelentős támogatása révén *E. M. Jellinek* elkezdte összeszedni, feldolgozni és közkinccsé tenni az alkohol egyénre gyakorolt hatásairól szóló szakirodalmat.

2016-ban már tíz éve folytak a digitalizálási folyamatok, hogy egy Digitális Alkoholtudományi Archívum segítségével ingyenesen, bárki számára elérhetőek legyenek az intézetben hosszú évtizedek alatt összegyűjtött objektumok, köztük nemcsak tudományos publikációk, dokumentumok és kéziratok, hanem fényképek, oktatási segédanyagok, plakátok, laikus kiadványok és hírlevelek a Mértékletességi Mozgalom (Temperance Movement) és a Szesztilalom (Prohibition) korából is. A bezárás után a teljes gyűjtemény beolvadt az egyetemi könyvtári és levéltári rendszerbe. Ennek eredményeként a digitalizálási projektünk abba maradt, és a hozzáférés a már digitalizált anyagokhoz megszűnt. A levéltári anyagok kutatók elől elzárt helyszínre kerültek. Miután a kutatóintézet honlapjáról az ideiglenes vezetés nagy hirtelen a könyvtár és levéltár oldalait is eltávolította, beleértve az addig digitalizált és megosztott tartalmakat, a nagyközönség jelenleg az Internet Archive archivált oldalaira hagyatkozhat. [1] A Wayback Machine az egykori honlap tartalmával ugyan kisegít, azonban az eredeti dokumentumok nagy részéhez nem férhetünk hozzá.

A gyűjtemény jelentőségének részletezése helyett érdemes megtekinteni egy hatperces videót [2] a központ honlapján. Figyelemre méltó a megszólalók háttérében a konferenciaterem kiállítása, amit 2013-ban állítottuk össze abból a kollekciónak, amelyről cikkünk szól.

Közel öt évvel a félbeszakadt munka után, 2021-ben nyílt először érdemben lehetőség arra, hogy a Rutgers Egyetem Könyvtárának adottságait kiaknázva elinduljon egy folyamat, amelynek következtében a korábban már digitalizált dokumentumokból és a levéltári iratok maradványaiból létrejöhessen az Alkoholtudományi Archívum egy szerényebb változata a közeljövőben. A cél az Alkoholtudományi Központ örökségének, az alkoholtudomány születését és alakulását dokumentáló egyedi dokumentumoknak a megőrzése és közkinccsé tétele. A tervezett minimálprogramot az egyetemi vezetés egy része is támogatja és fontosnak tartja jelenleg, lévén hogy a páratlan gyűjtemény online hozzáférhetősége világszerte öregbítené az intézet jó hírét, és remélhetőleg a leendő mecénásokat is vonzaná. Az időközben Alkohol- és Kábítószerhasználati Tanulmányok Központjára átnevezett egykori intézetünk jelenlegi igazgatója projektünk egyik szponzorává és fő támogatójává vált minden egyéb szerepkörében is, mint például az egyetemi kancellária által kinevezett Rutgers-New Brunswick kampusz kutatási rektorhelyettese.

„Mint a kutatásért felelős egyetemi vezetőknek az a célom, hogy könyvtáraink a bölcsészttudományi, természettudományi, társadalomtudományi és művészeti témájú pályázatok nélkülözhetetlen kutatási eszközeivé váljanak. Ez a projekt nemcsak jó példája az alkohol kutatásokkal kapcsolatos elengedhetetlen források megőrzésének, de modellként szolgál számos más tudományos kutatást lehetővé tévő nyílt hozzáférésű projekthez.” – írta ajánlásában.

Cikkünkkel azokat a legújabb erőfeszítéseinket kívánjuk bemutatni, amelyek remélhetőleg hosszabb távon majd hozzáférést nyújtanak ehhez a gazdag gyűjteményhez – vagy legalábbis egy részéhez – az egyetemen elérhető digitális alkalmazások segítségével. Megjegyzésként előljáróban, a szerzők mindegyike az Alkoholtudományi Központ alkalmazásában állt 2016-ig. Jelenleg *Hajnal Ward Judit* a nagykönyvtár egyik általános természettudományi szakkönyvtárosa, *Nicholas Allred* a doktori disszertációját fejezi be főállású doktoranduszként, *William Bejarano* főállásban az egyetem egyik pályázati szakreferense, miközben ugyancsak a disszertációját írja és a könyvtár szakon oktat.

Egy páratlan gyűjtemény a háttérben

Az Alkoholtudományi Archívum az alapítók elképzelései szerint a tudományág öt alappilléret tükrözi: tudományos kutatás, oktatás-továbbképzés, megelőzés-kezelés, információterjesztés és speciális területek, mint például az első időkben a nyomtatott bibliográfiák összeállítása. Maga a könyvtár lényegében a Jellinek által vezetett úttörő projekt mellékterméke.[3] Az összegyűjtött tudományos közleményeket szaktudósok (vagyis nem elsősorban könyvtárosok) rendszerezték és kivonatolták. A tartalmakat először nyomtatásban, majd részben mikrofilmlapon (microfiche) őrizték meg, amelyek később a hagyományos alkoholtudományi katalógus és online adatbázis alapjául szolgáltak.

A nagy aggregátor elektronikus tartalomszolgáltatók általános elterjedése miatt a szakkönyvtár több szolgáltatása mellőzhetővé vált, mint a tematikus bibliográfiák összeállítása, hivatkozás-ellenőrzés, lekérdezések, szakirodalom-kutatás vagy a pályázat-előkészítés. Azonban az alkoholtudomány-történeti gyűjtemény és adatbázis, amely jelenleg csak nyomtatásban vagy offline elérhető, a kutatóknak továbbra is értékes és pótolhatatlan forrásokkal szolgál. Hogy mi hova került a könyvtár felszámolás után, azt szinte csak jelen sorok írói tudják.

A történethez tartozik, hogy az eredetileg a Yale Egyetemen alapított (és onnan kiebudalt) központ 1962 óta működik a Rutgers Egyetemen. Ez alatt az idő alatt mindkét intézmény sok alkohollal kapcsolatos úttörő vállalkozásnak adott teret. Itt indult a legelső alkohológiai tudományos folyóirat és oktatási-továbbképzési program, és kezdődött meg az alkohológiai orvosi ellátás. Itt készült a legelső alkoholszonda és véralkoholszintet mérő egyéb eszközök, és innen indult a szakirodalom tartalmi feltárása a könyvtártudományban is.

1. ábra Kiállítás az Omeka-felületen: Elsőként az alkoholtudományban

A gyűjtemény részei a százezres nagyságrendű McCarthy Memorial Collection (tudományos közlemények gyűjteménye nyomtatott és microforma változatban), az Alkoholtudományi Adatbázis (hagyományos katalógus és online adatbázis 2007-tel lezárva, csak metaadatok), az Alkoholtörténeti Gyűjtemény és Adatbázis (csak nyomtatott változat létezik és egy offline adatbázis InMagic szoftverrel), valamint a Levéltár és Kéziratgyűjtemény (nyomtatványok, levelek, kéziratok, fényképek, csupa egyedi, máshol nem található tudománytörténetileg jelentős dokumentum).

Pandémia: vissza az időben

Amikor a járvány 2020 elején kitört, az ember hamar ráébredt, hogy időnk véges. Bár szétszéledtünk és otthonról dolgoztunk, fontos kapcsolataink megmaradtak és többen visszatértünk olyasmihhez, amit igazán szeretünk: esetünkben szövegekkel és régi dokumentumokkal bíbelődni. Szerencsére szinte az összes korábban digitalizált dokumentum hozzáférhető maradt számunkra, mivel minden forrásból mentettünk el másolatot különféle helyeken: a közös, könyvtári szerveren, három külső merevlemezen és az időközben az egyetemen elterjedt OneDrive felhőalapú alkalmazásban.

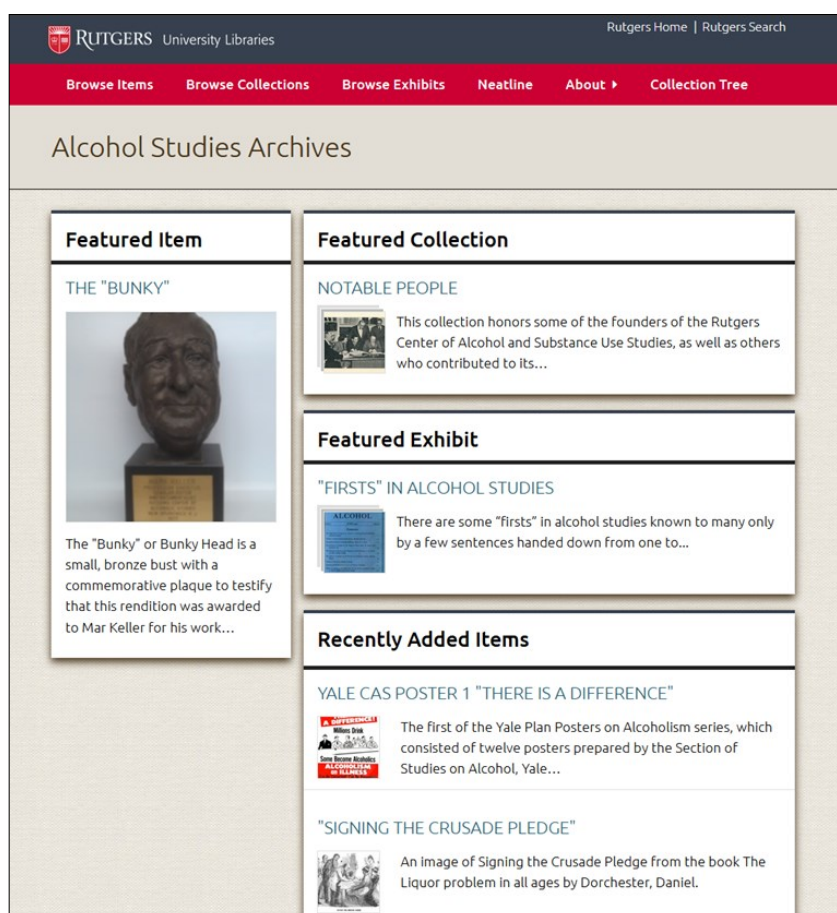
Az ebek harmincadjára került honlapot a törlése előtt az HTTrack szoftverrel őriztük meg több példányban. Ezekből kiindulva, kezdetnek létrehoztunk egy mini levéltári oldalt a Rutgers által az oktatók rendelkezésére bocsátott, egyetemi színekben pompázó WordPress-platformon.[4] A mindössze ötven oldal körülbelül kétszáz képet és száz dokumentumot tartalmaz, a korábban digitalizált tartalmakból. Egykori, máshol nem elérhető hírlevelünk-ből átmentett szövegeink felhasználásával ötven blogbejegyzés magyarázza el a dokumentumok jelentőségét és szerepét az alkoholtudományban.

A főállású könyvtáros Judit ezzel felvértézve megpályázott egy rövid, 22 napos kutatói szabadságot, kísérleti nyúlként, mivel egyetemünkön ebben ezidáig szerződéses alapon dolgo-

zó könyvtárosoknak nem volt része. Az anyag magáért beszélt. Egy félében át, 2021 második felében heti egy nap csak a levéltár szerepelt Judit időbeosztásában. A korábban a tartalommal évekig foglalkozó másik két szerző első perctől kezdve örömmel tért vissza a projekthez, ötletekkel és tapasztalatokkal segítettek. A jelenleg más főállásban dolgozó William Bejarano könyvtárszakon oktatót csoportját is bevonta, míg a doktori program utolsó évében járó Nicholas Allred a tartalmi leírásokban vállalt szerepet.

Változatok egy témára

A rövid idő arra bizonyult elegendőnek, hogy felmérjük az elvégzendő munka nagyságrendjét és előálljunk egy olyan tervvel, amely az egyetem és a központ számára legfontosabb dokumentumokból egy viszonylag rövid távon megvalósítható, de hosszú távon fenntartható gyűjteményt hoz létre. Összesen körülbelül kétezer elemet azonosítottunk a különféle szervereken és külső meghajtókon, ezeket biztonságosan felhőalapú Box mappákba rendszerezve mentettük. A dokumentumok minőségének felmérése, a különböző tartalomkezelő rendszerekkel kapcsolatos, időközben felmerülő problémák megvitatása menetközben, a kísérletezgetések során, a könyvtári vezetés által jóváhagyott további szakértő kollégák bevonásával történt. Főleg a könyvtár digitális adatkurátora és metaadat-könyvtárosa segített sokat. A végleges döntésre közel egy év után jutottunk.

2.ábra A tervezett Omeka-platform

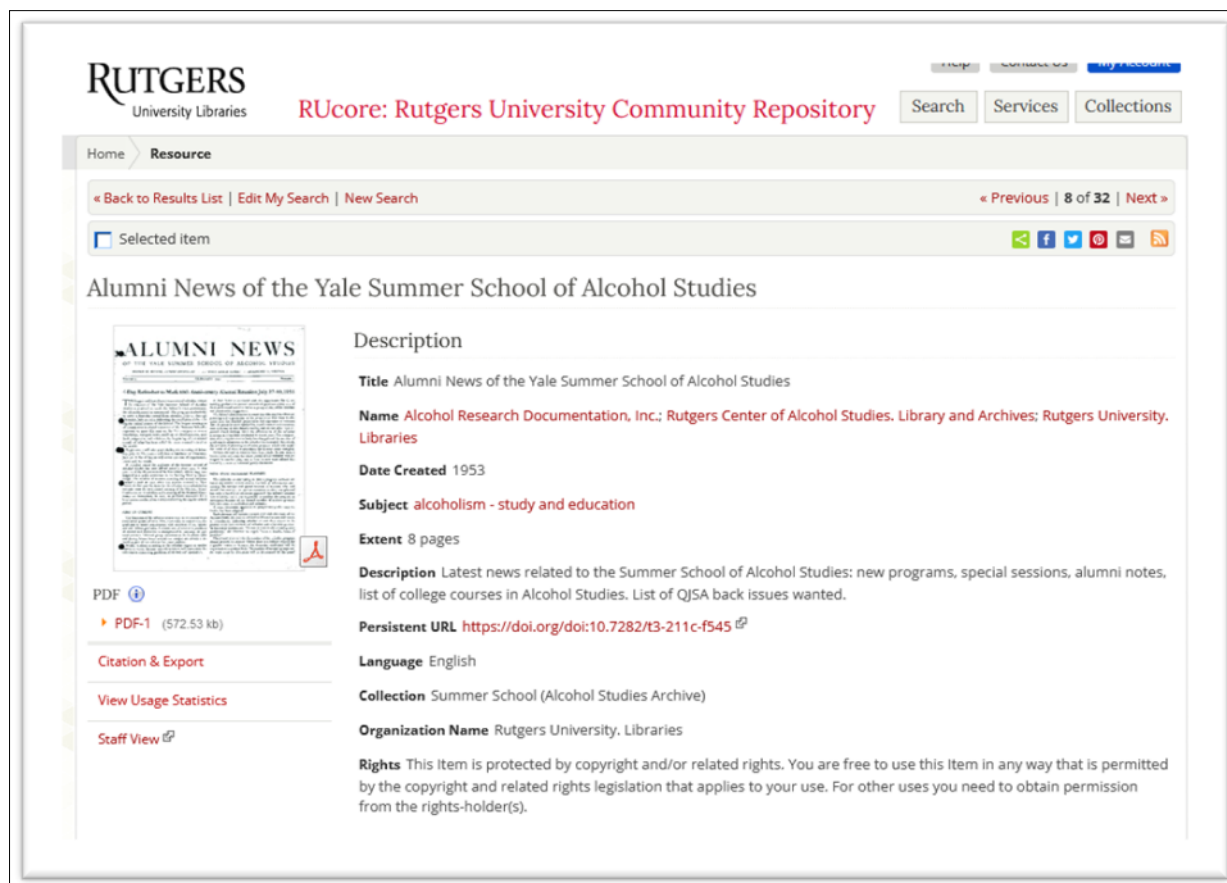
A megosztáshoz kínálkozó többféle lehetőséget egyenként teszteltük, nyolcvan-száz mintával. Az első, kísérleti Omeka-platformon [5] különféle formátumú dokumentumokat rendeztünk gyűjteményekbe, illetve kiállításokkal kísérleteztünk. A nyílt forráskódú webes tartalomkezelő rendszer régi ismerősünk, könyvtárszakon az ingyenes webes tárhelyszolgáltatást és az egyetemen honosított változatot is tanítjuk több mint tíz éve. Most is bevált az Omeka nagy előnye, hogy a rendszerbe feltöltött anyagokat mutatósan tárhatjuk a nagyközönség elé. Nemcsak egyedi gyűjteményeket állíthatunk össze, hanem tematikus virtuális kiállításokat is rendezhetünk. A digitális adatkurátor által az egyetemi könyvtár Omeka-platformján az alkoholtudományi gyűjtemény számára létrehozott tárhelyen [6] először ötven elemmel (képek és dokumentumok) teszteltük a lehetőségeket, beleértve a képkonverziót archiválási minőségben, valamint a fenntarthatóság egyéb problémáit. A mintagyűjteményt további reprezentatív képekkel egészítettük ki, hogy a kollekció teljes tartalmáról ebben a rendszerben is átfogóbb képet nyújtsunk.

Úgy találtuk, hogy az Omeka kiválóan megfelel a különböző típusú tartalmak és források összevegyítéséhez és párosításához. Jól szerkesztve, az objektumok elmesélhetik az intézet történetét: nemcsak a képeket és dokumentumokat lehet közzétenni itt, hanem el lehet magyarázni hátterüket is. Az Omeka ugyan alkalmas átmeneti vagy akár hosszabb távú kiállításokhoz is, fő célunk azonban egy digitális archívum létrehozása. Itt lépett működésbe az egyetemi repozitórium, a helyi fejlesztésű RUcore [7], ami az egyetemi könyvtár szerves részét képezi, és amit a könyvtár minden bizonnyal hosszú távon fenn fog tartani. A PDF-formátumú dokumentumaink és képeink kiváló minőségű, tömörítetlen változatai állandó digitális otthont találhatnak itt. Az adatkurátor szerint több digitális kurátori munkára lesz szükség, hogy egyik-másik, korábban digitalizált képet jóváhagyott archív formátumokká és szabványokká konvertáljuk és hosszú élettartamukat biztosítsuk, de az előnyök felülmúlják a többletmunka hátrányait.

A RUcore [8] az elmúlt évtizedben is kézenfekvő megoldásnak tűnt, de az Alkoholtudományi Intézetből nem volt elérhető a hozzáférés. A nagykönyvtár alkalmazottjaként a könyvtáros helyzete ebben a vonatkozásban javult. A helyben kifejlesztett munkafolyamat-kezelő rendszer működtetéséhez előírt alapképzés elvégzése után Judit teljes joggal fejlesztheti az alkoholkollekciót a számunkra fenntartott négy algyűjteményben. A kísérleti anyagot itt is körülbelül száz dokumentum képezte, elsősorban szöveg formátumú dokumentumok: levelek, kéziratok, hírlevelek, brosúrák és tájékoztató kiadványok. A repozitórium számunkra kissé ijesztő része, hogy a Fedora-alapú rendszerbe feltöltött anyagok azonnal megjelennek élőben a webes felületen, nincs fejlesztőoldal vagy tesztlehetőség. A hibákat csak bonyolult módon lehet felülrni, amihez gyakran a metaadat-könyvtáros magasabb hozzáférési szintje szükséges. A munkafolyamat automatizálását és a sablonokat szintén a metaadat-könyvtárossal közösen fejlesztettük ki, formátumok és gyűjtemények szerint.

Az archívumokat általában azért is digitalizálják, hogy a jövő kutatói számára felfedezhető és könnyen navigálhatóak legyenek. A jelen gyűjtemény különösen azok számára fontos, akik még nem ismerik alaposan a szenvedélybetegségek történetét (ahogy a legtöbb addiktológiai kutató sem). Az Omekával ellentétben a RUcore repozitóriumban a nyomtatott

anyagok szövegesen kereshetők a rendszerbe épített, viszonylag jól működő optikai karakterfelismerő program (OCR) segítségével. A technológia fejlődése már bizonyította, mekkora különbséget jelent egy jó OCR azok számára, akik elég időt töltöttek az adatbázisokban szegényes OCR-rel vagy OCR nélkül. A jó OCR segítségével a kutató gyorsabban és alaposabban megtalálhatja, amire szüksége van, és kevésbé függ attól, hogy a címből kelljen kitalálnia, hogy egy dokumentum releváns-e a kutatása szempontjából vagy sem.

3.ábra Egy rekord a RUcore repozitóriumban

A harmadik elem a fenti két tárolóegység mellett működő, a nyilvánosságnak szánt kereső- és kezelőfelület, az úgynevezett *public facing front end*. Ennek a funkcióját az eredeti kísérletben a Rutgers WordPress-változata jól ellátta. Az egyetem által definiált és programozott mutatós felület nagy hátránya azonban a testre szabottság, amely erősen korlátozott bennünket. Az egyetem arculatával történő megjelenítés nem lenne probléma, de a programozóink által módosított helyi változat például nem engedi több, a gyűjtemény számára hosszabb távon szükséges plugin hozzáadását. Kézenfekvő megoldásként a könyvtári fejlesztésű WordPress kínálkozott. Mint azonban kiderült, a migráció nem lett volna egyszerű, automatizálható folyamat, hanem gyakorlatilag egy teljesen új honlapot kellett volna létrehozni ezen a felületen is.

Ezért döntöttünk a könyvtárban használatos Drupal-felület mellett, pontosabban döntöttek helyettünk az egyetemi könyvtár Informatikai-fejlesztési Osztályának kollégái. De panaszra nem lehet ok, hiszen ezáltal váratlanul önkbe pottyant a programozók segítsége, akik vállalták, hogy megtervezik az eredeti WordPress-oldalakhoz hasonló szerkezetű és megjelenítésű Drupal-honlap vázát. Az oldalakat természetesen nekünk kell létrehozni és tartalmakkal feltölteni. Ennek háttérében az áll, hogy az informatikus kollégák jól tudták, hogy az általunk korábban fenntartott Alkoholtudományi Intézet eredeti honlapja szintén Drupal-alapú volt. Jelenleg a munkafolyamat és a fenntarthatóság tesztelésére szolgáló kísérleti oldalakon dolgozunk, a nagyközönség elől elzárva. Amikor a végleges változat elkészül, az oldal tökéletesen illeszkedni fog a könyvtár webes felületébe.

Terveink szerint a három alkalmazás együttesen tudja majd megvalósítani a végső célkitűzéseinket, hogy a gyűjtemény megosztható tartalmi számára nagyobb állandóságot, megbízható tárolást és hosszú élettartamot biztosítsunk, valamint hogy ezek a források az interneten könnyen felfedezhetők és elérhetők legyenek. 2021 decemberében lehetőség nyílt arra, hogy egy nyilvános előadáson számoljunk be a projekt jelenlegi állásáról az egyetem nyilvánossága előtt. A projektben részt vevő kollégáim örömmel tettek eleget a meghívásnak, és közösen osztottuk meg az eddigi eredményeket, miközben mindenki arról beszélhetett, amihez a legjobban ért. Az eseményről készült felvétel a SAPAC LibGuide-ban látható.[9]

Hogyan tovább:

Vizsgálódásaink és tesztjeink igazolták, sőt megerősítették, hogy egy nagyobb lélegzetű projekt szükséges és megvalósítható. Mint kiderült, az Alkoholtudományi Központ nemcsak a követendő példa és modell szerepét játszotta a tudósok és gyakorlati szakemberek közötti multidiszciplináris együttműködéshez a kezdetektől fogva, hanem mai szóhasználatlal élve a társadalmilag elkötelezett tudományosság úttörője is, mivel elődeink elsőként szorgalmazták a függőség betegségként való kezelését az erkölcsi kudarként való megbélyegzés helyett. Természetesen a dokumentumok egyazon gyűjteményben való hozzáférhetősége segíteni fogja a tájékozódást minden használó és kutató számára, aki még nem ismeri az alkoholtudomány területét vagy az Alkoholtudományi Központ történetét.

Jövőbeli céljainkat négy pontban határoztuk meg:

1. Megőrzés

A projekt legfőbb célja, hogy megőrizze a tudománytörténet egy döntő szakaszát: a modernkori alkoholkutatások születését és fejlődését. A korábbi könyvtárosok és egykori munkatársak által már digitalizált anyagokat átmentve a Digitális Alkoholtudományi Archívum a korai alkoholtörténettel és a Rutgers Egyetem szerepével kapcsolatos források tárházaként fog működni.

2. Hozzáférés

A projekt másik fontos célja, hogy a nyilvánosság számára jelenleg nem elérhető anyagokhoz hozzáférést biztosítson, és erre az elérhetőségre több ponton is felhívja a figyelmet. A digitális technológiák közül megmarad az Omeke-platform, amelyen a képekre összpontosítunk, és tartalmainkat a kiállítási funkcióval népszerűsítjük. A RUCore repozitóriumot összetettebb forrásokhoz használjuk majd, a dokumentumokon belüli keresés lehetőségének figyelembe vételével. A láthatóság és a felfedezhetőség növelése érdekében új Drupal-oldalak kerülnek hozzáadásra a könyvtár Alkoholtudományi Adatbázis oldalához, amely a Digitális Alkoholtudományi Archívum legfőbb promóciós elemeként és a könyvtári honlap részeként szolgál majd.

3. Modell

A járvány idején kétségkívül megnövekedtek az igények az online források iránt. A projekt során kikísérletezett, kifejlesztett, majd finomított munkafolyamatok és módszerek alaposan feltárták a könyvtár jelenlegi alkalmazásai által kínált lehetőségeket, és arra ösztönözik a könyvtárosokat, hogy más rejtett gyűjteményeket is bemutassanak. Az eddigi projekt nagyszerű példája a sikeres együttműködésnek a könyvtár egységein belül és azon túl, az online munkakörnyezetben.

4. Reflektálás

A végeredmény, a szabad hozzáférésű digitális gyűjtemény elősegíti a múlt tapasztalatainak átgondolását, mivel történeti háttérrel biztosítva a jelenhez szélesebb távlatokba helyezi napjaink erőfeszítéseit. A reflektálás segíthet abban, hogy a jól működő múltbeli gyakorlatokat átültessük a jelenbe, szem előtt tartva a fő célt: az addikció kutatásának és kezelésének, e terület oktatásának eredményesebb megoldását.

A projekt, mint oktatási segédanyag

A projekt egyik jelentősége annak azonnali felhasználhatósága a könyvtárszakos diákok gyakorlati oktatásában. Ennek a hagyományát a *Digitális könyvtári technológiák* kurzuson Judit teremtette meg 2007 és 2014 között, amelynek során a hallgatók az alkoholtudományi gyűjteményt használták a féléves feladathoz, egy digitális gyűjtemény modelljének az összeállításához. A könyvtár kétségkívül jól járt a hátrahagyott digitalizált dokumentumokkal, a diákok pedig gyakorlati tapasztalatokat szereztek, sőt olykor konferencia-előadás vagy akár publikáció is lett ezekből társszerzőként. A kurzust jelenleg William Bejarano oktatja. Mint a projekt közvetlen hasznélvezői, az általa oktatott könyvtárszakos diákok nemcsak elméleti szempontból vizsgálják a digitalizálással, megőrzéssel, rendszerezéssel és metaadatokkal kapcsolatos konkrét kérdéseket, hanem kézzelfogható, gyakorlati tapasztalatokat szereznek. Mindez nem helyettesítheti azt az élményt, hogy egy igazi projektet valós időben kövessenek, és megtapasztalják a fejlesztés során felmerülő váratlan kihívásokat.

A Digitális Alkoholtudományi Archívummal foglalkozó diákok gyorsan felismerték a gyűjtemény újdonságát, hogy egy tudományterület kialakulását és formálódását a kezdetektől fogva sokféleképpen láthatjuk. A központ publikált és publikálatlan dokumentációja betekintést nyújt egy alkalmazott multidiszciplináris terület folytonosságába és fejlődésébe, alapítóinak magánéletén és szakmai munkáin keresztül.

A digitális gyűjtemények további lényeges elemei – mint az eredetiség és érték – egyszerűen szemléltethetők a kurzuson. A hallgatókkal rendszerint megbeszéljük, hogyan határozhatjuk meg az értéket a gyűjtemény vagy a könyvtár által nyújtott szolgáltatások szempontjából. Az egyik lehetséges kritérium a gyűjtemény ritkasága, vagyis az a jellegzetesség, hogy olyasmit kínáljanak, ami máshol nem található meg. Az archív anyag nagy része ebben az esetben vagy az egyetlen elérhető példány, vagy olyan dokumentáció, amelynek szerzői jogaival a Rutgers Egyetem rendelkezik, és így jogosult döntést hozni a terjesztésről. Egy másik érték a kényelem: a korábban különféle helyeken található anyag egyazon gyűjteményben, azonos helyszínen lesz megtalálható. Ezek a dokumentumok léteztek korábban is, de csak azok számára, akik kitartóan összevadászták őket. Ha nyilvános hozzáférést biztosítunk (ha csak a metaadatokhoz is), akkor a kutató vagy az érdeklődő könnyebben tudomást szerezhet a tartalmakról, és ha kívánja, áttekintheti ezeket a dokumentumokat teljes szövegükben és összefüggésükben.

Nem utolsósorban, a diákok módszertanilag is sokat profitálnak a különböző platformok összevetéséből. Az egyetem nagyon szerencsés, hogy remek szakemberekkel rendelkezünk a projekt technológiai vonatkozásaiban, amiből a diákok is hasznot húzhatnak. Végezetül pedig a projekt felelevenítése bizonyítja, hogy miért szükséges minden folyamatban lévő digitalizálásról több biztonsági másolatot készíteni.

Végszóként

A reflexiókhoz visszatérve, többször elgondolkodtunk egyénileg és közösen, hogy miért fontos ez a projekt számunkra, és miért a központ és a Rutgers Egyetem számára. Miért pont most lett fontos? Mi értelme előásni néhány régi dokumentumot és feltenni az internetre?

Az egyik vesszőparipánk a folyamat és végeredmény kettőssége. Fontosnak tartjuk a végső célt is, de tapasztalataink szerint legalább annyit számít maga a folyamat, ahogy célunkat elérjük, meg-megtorpanva, botladozva, kudarcok között, harcolva a bürokráciával és szembeállva az idővel. A hallgatóknak azt tanítjuk, hogy olyan témát válasszanak minden egyes szemináriummi dolgozathoz és csoportmunkához, ami érdekli őket, mert akkor nem lesz annyira nehéz a célt elérni.

További gondolatainkat egy csokorba szedve, álljon itt az útravaló különféle nézőpontjainkból.

Covid és elszigeteltség:

A projekt segít abban, hogy a pandémia idején kapcsolatban maradjak, sőt szorosan együttműködjek hasonló gondolkodású kollégáimmal. Lényegében folytatom, amit eddig csináltam: rajtam a felelősség, de osztozom a dicsőségben. (Hajnal Ward Judit)

A paranoia, amint kifizetődik:

Amikor 2016-ban a könyvtár hirtelen leállt, a digitalizálási projekt lényegében véget ért. De a nyers fájlok és metaadatok megőrzése lehetővé tette, hogy a mostani projektet nem a nulláról kellett kezdeni, és az általunk korábban elvégzett munka nem veszett kárba. (William Bejarano)

A kognitív korlátokról:

Honnan tudtam volna, hogy érdeklődni fogok E. M. Jellinek vagy *Howard Haggard* iránt, mielőtt rájöttem arra, hogy az Anonim Alkoholisták mellett a Yale Alkoholtudományi Központ kutatói is hozzájárultak az alkoholizmus orvosi modelljének megalkotásához és népszerűsítéséhez? (Nicholas Allred)

A digitális könyvtár kialakításáról:

Az Omeka- és a WordPress-oldalak intuitívak, könnyen navigálhatók, áttekinthetők és jól kihasználják a rendelkezésre álló helyet. Előfordul, hogy túlanalizáljuk vagy agyonszervezzük a digitális könyvtárfejlesztést. A Digitális Alkoholtudományi Archívum elemei egyértelműen a felhasználót szem előtt tartva készültek, és a gyűjteményhez való könnyű és kényelmes hozzáférést tartják elsődlegesnek. (William Bejarano)

A fő munkám a projektben a gyűjtemény- és dokumentumleírások elkészítése és véglegesítése. Ez az, ami igazán leköt, mert ahhoz, hogy az archívum érdemi forrás legyen a kutatók számára, nemcsak azt kell elmondania nekik, hogy mit néznek, hanem azt is, hogy ez miért számít. (Nicholas Allred)

Számít mindez?

A decemberi előadásunkat a projekttel kapcsolatos elmélkedéseimmel zártam. Megváltozott életünkben nem kerülhetjük el, hogy csendes magányunkban eltöprengjünk az elmúlt másfél-két év történésein, s hogy ezek az idők milyen hatással vannak ránk. Gyakran elgondolkodik az ember, hogy a járvány hogyan változtatta meg értékrendünket, mi az, ami igazán számít. (Hajnal Ward Judit)

A Digitális Alkoholtudományi Archívum forrásaira való folyóiratokban és könyvekben tett hivatkozások azt bizonyítják, hogy a gyűjtemény korábban is inspirálta a kutatókat. Amennyiben az anyag elektronikusan hozzáférhetővé válik, nagy a valószínűsége, hogy a jövőben is sokak érdeklődését fogja felkelteni. Aktív tudománytörténeti kutatókként a pro-

jektünket a kutató nézőpontjából is szemléljük. Mindhárman használjuk és kutatjuk a gyűjteményt, miközben azon dolgozunk, hogy elérhető és felfedezhető legyen mindenki számára. Ily módon más szemmel látjuk a gyűjteményben rejlő lehetőségeket. Közvetlenül érzékeljük az ilyen típusú gyűjtemények digitalizálásának fontosságát, és megteszünk minden tőlünk telhetőt, hogy a hozzánk hasonló kutatók a jelenleg egy eldugott levéltárban pihenő dokumentumokat megtalálják és használják a jövőben.

Jegyzetek

- [1] Rutgers Center of Alcohol Studies Information Services honlap archivált változata <https://web.archive.org/web/20160517160353/http://library.alcoholstudies.rutgers.edu/archives/> (2022.02.06.)
- [2] Rutgers Center of Alcohol and Substance Use Studies: Bemutató kisfilm a honlapon. <https://alcoholstudies.rutgers.edu/about-us/> (2022.02.06.)
- [3] Hajnal Ward Judit – Bejarano William: *Az addikciótudomány történetéből: E. M. Jellinek.* = Orvosi Könyvtárak, 12. évf. 2015. 1. sz. 13–28. p. http://epa.oszk.hu/03100/03173/00025/pdf/EPA03173_orvosi_konyvtarak_2015_1.pdf#page=13 (2022.02.06.)
- [4] Rutgers Alcohol Studies Archives. <https://sites.rutgers.edu/alcoholstudies-archives/> (2022.02.06.)
- [5] Az Omeka-alkalmazásról magyarul lásd: Nagy Dóra – Nagy Gyula: *Digitális gyűjteményépítés Omeka alapokon: egy lehetséges válasz a könyvtárak (helytörténeti) digitalizált anyagainak szolgáltatására.* = Könyvtári Figyelő, 33. (66.) évf. 2020. 3. sz. 456–468. p. https://epa.oszk.hu/00100/00143/00362/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2020_03_456-468.pdf (2022.02.06.)
- [6] Alcohol Studies Archives. <https://blogs.libraries.rutgers.edu/alcoholstudies/> (2022.02.06.)
- [7] RUcore: Rutgers University Community Repository. <https://rucore.libraries.rutgers.edu/> (2022.02.06.)
- [8] A RUcore felépítéséről és működéséről részletesebben lásd: <https://rucore.libraries.rutgers.edu/about/how.php> (2022.02.06.)
- [9] Hajnal Ward Judit – Allred, Nicholas: *A Treasure Trove of Alcohol Science: Alcohol Studies Archives at Rutgers.* 2021. december 1. <https://libguides.rutgers.edu/SAPAC/Ward> (2022.02.06.)

Képek jegyzéke

- 1. ábra Kiállítás az Omeka-felületen: Elsőként az alkoholtudományban
- 2. ábra A tervezett Omeka-platform
- 3. ábra Egy rekord a RUcore repozitóriumban

**Dr. Bozóky Dezső, a haditengerészet geográfus-polihisztor-fotós
katonaorvosa**

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella (PhD)

*Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtár
prg1971.05.29@gmail.com*

Absztrakt

1957-ben, 65 éve halt meg dr. Bozóky Dezső, az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadseregének sorhajóorvosa, aki szolgálatteljesítése során két évig távol-keleti tengereken hajózott, és utazásai során számos fényképet készített, illetve vásárolt a meglátogatott területeken. Fotóit és megfigyeléseit számos publikációban tette közzé, fénykép- és tárgyi gyűjteményét a Hopp Ferenc Múzeumra hagyta. Műveit számos tudományterület tekinti mindmáig alapvető forrásként az érintett országok, régiók viszonylatában.

Kulcsszavak

művelődéstörténet – katonaorvos – XX. század első fele

**Dezső Bózóky MD the geographer-polyhistor-photographer military doctor
of the Austro-Hungarian Navy**

Abstract

In 1957, 65 years ago, dr. Dezső Bozóky, a naval physician of the Joint Army of the Austro-Hungarian Monarchy, died, serving in the Far East for two years, and during his voyages he took and bought many photographs in the areas he visited. He made his photographs and observations public in several publications, and left his collection of photographs and objects to the Ferenc Hopp Museum. His works are still considered by many disciplines to be fundamental sources in relation to the countries and regions concerned.

Keywords

cultural history – medical officer – first half of the 20. century

Az „év-fordulók” egyrészt betartható vagy betarthatatlan, betartani kívánt vagy eleve feledésre ítélt fogadalmak tételének időszaka, de egy új esztendő beköszönté a felkészülés, az előre látás és a tervezés apropója is lehet, egy szakfolyóirat életében pedig az illető

(esetleg érintkező) szakterület jeles jubileumainak számbavételét is magával hozhatja. Az aktualitás pedig némi sürgető noszogatás lehet a tárgyat kereső, örömmel felfedező emberi kíváncsiság, a kutatókedv számára.

Idén 65 éve, 1957-ben halt meg dr. Bozóky Dezső, a közös hadsereg sorhajóorvosa, aki katonatorvosi praxisa mellett utazóként, fotósként és múzeumi mecénásként is beírta nevét a magyar tudomány- és művelődéstörténetbe.

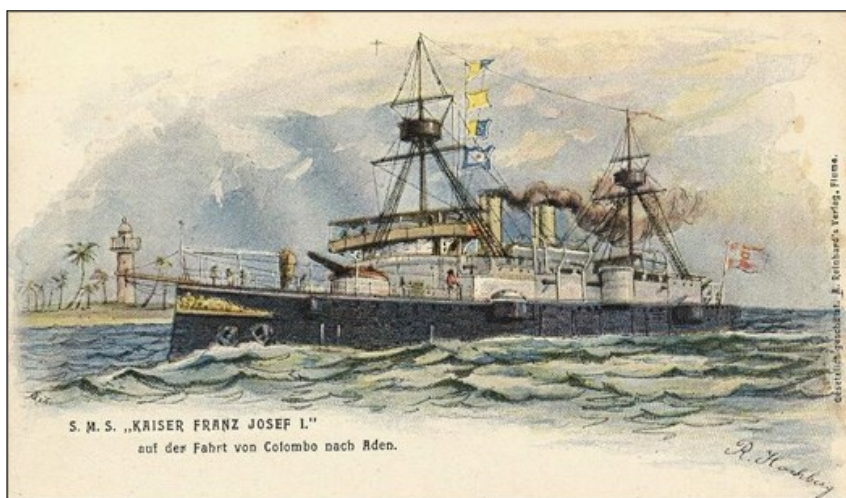
A katona-léthez mindenkor szükségszerűen tartozott hozzá a személy, vagy akár az ország, a nemzet tudós közössége számára is ismeretlen helyekre, földrészekre való utazás; vagyis a hadiutazás – legyen akár csak egy-egy ország garnizonjai közötti vezénylésről szó – új ismeretekkel gyarapította a geográfiai, néprajzi és egyéb tudáskincset. Háború idején pedig magától értetődően kerültek földrajzi érdeklődésüktől függetlenül másik országokba, távoli földrészekre a katonák. De akadtak hadiutazóink között olyan szerencsések is, akik katonai, vagy katonatorvosi hivatásgyakorlásuk okán békeidőben jutottak el messzi tájakra és ebből következően maradt idejük, energiájuk személyes ismereteik gyarapítására, érdeklődésüknek, talentumaiknak megfelelően újonnan megszerzett tudásuk átadására, közvetítésére a hazai tudományos élet és a széles nyilvánosság számára. Eklatáns példa erre dr. Bozóky Dezső császári és királyi sorhajóorvos élete és színes tudományos tevékenysége. „Hadihajón beutazni a nagy világot, előkelő s úri dolog. A kiváltságos állás, melyet a hadihajók tisztikara az egész világon élvez, sok ajtót nyit meg előttünk, melyeken még a milliók fölött rendelkező turisták is hiába kopogtatnak, mivel még az ő mindenható aranyaik előtt sem nyílnak meg azok. Hány olyan helyen jártam s hány olyan körben fordultam meg e két esztendő [1908-1909] alatt, ahová mint egyszerű utas sohasem jutottam volna el” – olvasható Bozóky haditengerészeti doktor útinaplójában.[1]

Pilismaróti Bozóky Dezső 1871. szeptember 6-án született Nagyváradon, orvosi tanulmányait Budapesten végezte[2], 1894. szeptember 22-én avatták általános orvosdoktorrá[3]; katonatorvosi pályafutása 1895. április 1-jével kezdődött, akkor került a császári és királyi közös hadsereg budapesti 16. számú helyőrségi kórházába segédorvos-helyettesi szolgálatra.[4] (Érdemes megjegyezni, hogy a mai Honvédkórházról van szó, amely 2021-ben szép ünnepi tudományos üléssel emlékezett meg 240 éves fennállásáról. Bozóky azonban még nem a mai Róbert Károly körúti telephely régi épületeiben gyógyított, 1899 előtt a pesti Garnisonsspital Nr. 16. még a Külső Üllői úti kampusz fa barakkjaiban volt elhelyezve.) 1895. október 1-jétől ugyanitt tartalékos katonatorvosként tevékenykedett[5], és innen helyezték át 1902. december 31-ei hatállyal a nagyváradi 4. sz. honvéd gyalogezredhez[6], 1904. február 27-ével pedig a cs. és kir. Haditengerészet állományába, így a horvátországi Pula katonai kórházába került.[7] Egyéves ideiglenes szolgálata után, 1905-ben valóságos korvett-orvosi rangot kapott[8], utóbb fregattorvosként, majd sorhajóorvosként szolgált egészen 1912-ig[9] – és ezekben az években nyílt lehetősége keleti és távol-keleti utazásaira a Zenta, illetve a Taurus hadihajókon. (Utóbbi érdekessége, hogy korábban, még 1889-ben ezen szolgált zászlósként Horthy Miklós, aki 1908-1909-ben a hajó kapitánya volt.[10])

[11]

A katoniorvos Bozóky keleti szolgálata során „jutott el 1905-ben Görögországba és az Oszmán Birodalomba ... megfordult Isztambulban, Bursában és számos kis-ázsiai városban. 1908-1909 között Kína, Korea, Japán partjainál két éven át járta a kelet-ázsiai vizeket.”[12] Ekkor a Szigetvár, a Leopard és a Kaiser Franz Joseph I nevű cirkálók orvosa volt.

[13]

A XX. század első évtizedében „az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetének távoli tájakra tett útjai a nagyhatalmi érdekek érvényesítésén túl” és a konkrét külpolitikai célkitűzések megvalósítása mellett jelentős tudományos hozadékkal is jártak. Ezek az „expedíciók” illeszkedtek a korszakot jellemző, a Kelet iránt megnyilvánuló érdeklődéshez, az azokban részt vevők (a katoniorvosok közül Bozóky mellett Gáspár Ferenc és Kepes Gyula) hazatérve az általuk látottakat, tapasztaltakat a tudós közösség és a széles nyilvánosság számára is hozzáférhetővé tették.[14] Ezen utazások békés és a távoli országok megismerésére is módot adó voltát bizonyítja, hogy törökországi tartózkodása során dr. Bozóky Dezső korvetorvos török császári kitüntetésekben is részesült, először a Medjidjé-rend 4. osztályát[15], később pedig az Osmanjé-rend 4. osztályát nyerte el.[16]

Ám a nagy keleti utazások – ahogyan később látható lesz – más irányba is terelték figyelmét, így 1913-ban véglegesen leszerelt[17], 1912-től azonban a Rimamurány-Salgótarjáni Acélművek kórházának volt orvosa, majd Nagyváradra visszatérve magánpraxist folytatott.[18] A Budapesti Hírlap az 1912. év végén hozta Pilismaróti Bozóky Dezső dr. sorhajóorvos és Jelentsik Margit Nagyváradon tartott eljegyzésének hírét[19], hitvese 1937-ben hunyt el.[20]

Mindazonáltal Bozóky doktort a Nagy Háború alatt nyugállományú orvosként ismét a Haditengerészet kötelékében találjuk[21], 1916. november 1-jével tengerészeti törzsorvosi címet és jelleget kapott.[22] Az 1916-os és 1918-as rangsorolások szerint ekkor nagyvárad i illetőségű volt.[23] 1919. január 1-jével helyezték vissza nyugállományba[24], a Magyar Királyi Honvédség által elvégzett igazolási eljárása során 1924-ben igazolták.[25] A két világháború között Budapesten élt és újra civil orvosként tevékenykedett, a Magyarország tiszt i cím és névtára 1927 és 1929 közötti kötetei a Magyar Királyi Belügyminisztérium Folyamrendészeti Alosztályának tanácsnok orvosaként jegyzik.[26] Ezt követően már főhivatású gyógyító működéséről nem maradtak fenn adatok, a II. világháború alatt már csak kora miatt sem szolgált. A rendelkezéseimre álló források alapján 1957 márciusában[27] halt meg.

„Bozóky korának olvasott, tájékozott, politikai és gazdasági viszonyokat nyomon követő alakja, akit átlagon felüli szépérzéke és művészet iránti érdeklődése emel hajóorvosi minőségéből a századelő neves utazó-gyűjtői közé.” – olvasható az utókor értékelése e szer teágazó érdeklődési köréről, tudáskincsről és életműről.[28]

A Prémontrei Kanonok-rend Nagyvárad i Katolikus Főgymnásiumának az 1886/1887-es tanévéről szóló értesítőjében közölt adatok szerint Bozóky Dezső VI. osztályos tanuló 1886. november 14-én egyik alapító tagja és tisztségviselője volt a »Stolze-Fenyvessy-féle gyorsíró-önképzőkö r«-nek, amely azzal a céllal jött létre, hogy „azon főgymnasiumi tanulók ugyanis, kik a Stolze-Fenyvessy-féle gyorsírási rendszert a múlt években már elsajátították ... magokat tökéletesítsék, a szükséges kézbeli ügyességet megszerezzék és úgy erkölcsi, mint anyagi támogatással a megnevezett rendszernek minél nagyobb tért hódítsanak”. [29] De neve rendszeresen szerepel még a Segélyegyletben, az Önképzőkö rben aktív diákok és a könyvtárat vagy a természetrajzi szertárat gyarapító donátorok között is.[30] Érdemes megjegyezni, hogy Bozóky felnőtt korában is gyakran adományozott karitatív szervezeteknek, segélypénztáraknak.

Szépen ívelő és mozgalmas orvosi karrierje 1894-ben kezdődött meg; az orvoscari t a nártestület 1894. november 27-ei ülésén hozott döntést arról, hogy egy év időtartamra a kórszövettani intézetben kapjon díjtalan gyakornoki stallumot[31], 1895. október 1-jétől ugyanilyen minőségben az első belgyógyászati tanszéken is tevékenykedett.[32] Az 1896 márciusában tartott tisztiorvosi vizsgán 33 társával együtt nyert képesítést, ekkor a budapesti Állami Bakteriológiai Intézet alorvosa volt[33]; 1896 végén pedig a Budapesti Királyi Orvosegyesület rendes tagjai közé emelte őt.[34] (Katona)orvosi publikációs tevékenysége Gulyás Pál adatközlésében egyetlen közlemény a Zeitschrift für Tuberculos-éban[35], orvosi működése során tehát az orvostudomány gyakorlati művelésére fókuszált. Sorhajóorvosi szolgálatának sikerességét 1909-ben rendeletileg ismerte el a Haditengerészet[36], a Nagy

Háború alatti érdemeiért pedig 1916-ban a koronás arany érdemkereszt a vitézségi érem szalagján kitüntetés birtokosa lett.[37]

Mindazonáltal hírnevet számára az 1907 és 1909 közötti, 26 hónapig tartó távol-keleti, kínai, koreai és japáni utazásáról beszámoló könyve, saját készítésű és vásárolt fényképekből álló monumentális kollekciója, előadásai, újságcikkei és geográfiai-etnográfiai-szociográfiai szakcikkei hoztak.

[38]

Bozókynak már utazásai idején, de utóbb még az 1920-as 1930-as években is jelentek meg a Távol-keletről szóló úti beszámolói a Budapesti Hírlapban, a Haladásban, a Pesti Hírlapban, a Vasárnapi Újságban és az Új Időkben, és több tanulmánya, hosszabb közleménye olvasható a Földrajzi Közleményekben, a Turánban, de például a japán iskolákkal, gyermekneveléssel kapcsolatos írásait a neveléstörténeti szakirodalom ma is jegyzi.[39]

[40]

„Az egész magyar sajtó ... osztatlan meleg kritikával fogadta dr. Bozók Dezső írásait”[41], mindezzel együtt könyvének megjelenése után került személye úgy a művelt közönség, mint a geográfusok érdeklődésének középpontjába. Az 1911-ben közreadott Két év Keletázsiában című kiadvány első kötete Kínáról és Koreáról szól, második része pedig Japánban szerzett ismereteiről, tapasztalatairól számol be. Az opuszról szóló egyik recenzió

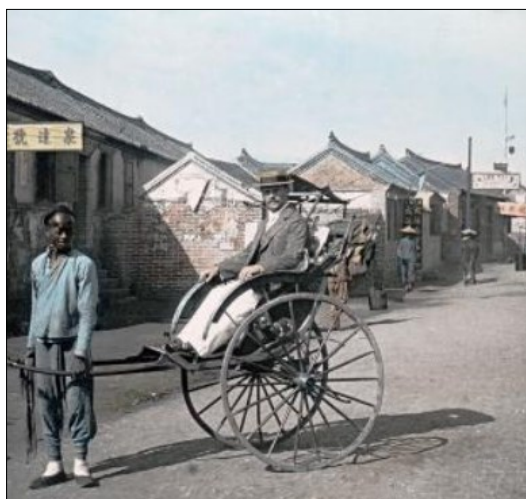
Bozókyt a legendás Lafcadio Hearn-höz (1850-1904) hasonlítja, aki 1890-ben utazott Japánba, ahol tanár, majd a tokiói egyetem oktatója is volt. 1895-től Koizumi Yakumo néven íróként, fordítóként is a japán kultúra legfontosabb közvetítője volt a Nyugat felé.[42] „Lafcadio Hearn neve a költői lelkesedés mellett a mélyen érző és megértő, a nép pszikéjét föltáró író nevét jelenti.” – áll a második kötet könyvismertetésében – „Most egy magyar könyvvel gazdagodott meg ez a speciális irodalom, amely Japán címerét, a fölkelő napot tekinteti emblémájának és ezt a magyar könyvet haditengerészetünknek irodalmi tollú sorhajó-orvosa, Bozóky Dezső írta. ... Tulajdonképpen Japánról szóló úti jegyzetek gyűjteménye ez a könyv, de ezek a jegyzetek többek, mint egyszerű följegyzések, aminőket felületes világjárók szoktak papírra vetni. Nekünk is, akik Lafcadio Hearn könyveit ösmerjük, újat tud mondani, aminek magyarázata az, hogy Bozóky őszinte impressziókról számol be és az egyéni benyomások, megfigyelések mindenkor érdekesek. Nem halmozza túl adatokkal stúdiumait, hanem csodálatosan fogékony szemét körbe járatja az ezer sziget titokzatos világán és ez a szem gyorsan, pontosan és hűen veszi föl a képeket, mint egy kifogástalan fotográfáló masina, hogy a képekbe azután színt, lelket és harmóniát lopjon belé írói vénája.”[43] Érdekes a Két év Keletázsban egy kései recenziójának véleménye: „Bozóky tehát igazi japánbarát és ez a véleménye nem változott az utazása végére sem. Majdnem egyéves Japán tartózkodása alatt nagyon részletes képet rajzolt az országról. Olyan mélységben mutatja be a japánokat, szokásaikat, hagyományait, az ország értékeit és mindent, amit ott tapasztalt, mint senki előtte.”[44]

Ám Bozóky nem csupán valakihez való hasonlíthatósága okán jeles személyisége a japán-magyar kapcsolatoknak, hanem több aspektusból is a két nép együttműködését szorgalmazta és szolgálta.

Az 1910-es évektől kezdődően könyve Japán megismeréséhez járult hozzá a hazai szélesebb közönség körében, 1920 után pedig a magyarságot sújtó trianoni békediktátum elleni állásfoglalás érdekében használta fel személyes kapcsolatrendszerét. 1922 és 1931 között tartózkodott Magyarországon Imaoka Dzsúicsiró (1888-1973), aki európai körútja során csak pár hetet kívánt hazánkban tölteni, ám végül kilenc éven keresztül lett aktív tagja a magyar kulturális és gazdasági életnek, tartott számos előadást és jelentetett meg közleményeket a sajtóban, melyben hazánk iránti szeretetével együtt pozitív és negatív benyomásait is megfogalmazta. Az 1920-as években (állítólag) ő volt az egyetlen japán Budapesten, és a róla szóló 2006-os könyv ismertetése szerint „Az első Magyarországon híressé vált japán sem gésa, sem sportoló nem volt, hanem egy kutató”[45] – és a pontosság kedvéért mindenképpen ki kell emelnünk: egy időben a Tokiói Császári Egyetem könyvtárosa, és többek között Petőfi számos versének és Madáchról Az ember tragédiája japán nyelvre fordítója.[46] Imaoka Dzsúicsiró jó kapcsolatot ápolt a korabeli magyar politikai és kulturális közelet nagyjával, maga Bozóky pedig, aki jól ismerte őt, a külföld előtt a magyarság képviselőjére kérte: „Imaoka-szan jól ismer most már bennünket s átérzi azt a nagy igazságtalanságot is, mely Trianonban bennünket sújtott, feledve azt, hogy mi ezer év óta a kultúra-ápolás teljesítői, és védői voltunk itt Európa közepén. Úgy érzem, hogy mikor a biztosan bekövetkező békés revízióra kerül sor, Imaokaszan felvilágosító közreműködése egészen a

mi oldalunkra fogja hozni a világ ítélőszékében tekintélyes helyet elfoglaló és döntő szóval bíró Dai-Nippont is.”[47]

És munkájának maradandó voltát igazolja az is, hogy negyedszázaddal a mű megjelenése után, 1935-ben a Magyar-Nippon Társaság és a Magyar Keleti Társaság közös rendezvényén dr. Mezey István, a Nippon Társaság ügyvezető alelnöke a hazai orientalisztika kiemelkedő alakjai között méltatta „dr. Bozóky Dezső volt tengerész-orvost, ki a Két év Kelet-Ázsiában című munkájában Ázsia igazi lelkét legelőször mutatta be”. [48]

[49]

Az idézett, illetve a számos további méltatás mellett fontos szerepet játszottak a „felolvasások”, melyek közül volt, amelyiket a könyv és az utazások során összegyűjtött képanyag prezentálásával az összetartó és egymást támogató testvérek egyike, dr. Bozóky Géza[50] jogakadémiai tanár tartott.[51] A kiadvány forgalmazásában a másik testvér Bozóky Kálmán dr. közalapítványi királyi jogügyi tanácsos segédkezett.[52]

Így az 1910-es évektől dr. Bozóky Dezső katonaorvost eredendő szakmai közösségének határait átlépve utazóként és földrajzi szakíróként jegyezte a tudományos világ. 1910-ben a rokonnépek tudományos megismerésére, illetve a velük való kulturális, társadalmi és gazdasági kapcsolatok kiépítésére, szorosabbra fűzésére életre hívott[53] és meglehetősen zártkörű és „csak korlátozott számban” gyarapodó „Turáni Társaság” fogadta tagjai közé. „Az ambiciózus író kitüntetését ’Két év Kelet-Ázsiában’ című munkájáért kapta s annál is inkább örömmel értesülünk a kitüntetésről, mert fennt nevezett mű nagyban előre viszi a nemrég alakult ’Turáni Társaság’ nemes céljait, melynek elseje, hogy a társaság a magyar művészi és tudományos világnak is alkalmat akar nyújtani ezen világrész ujjaalkotásának nagy és nemes munkájában.”[54]

A Magyar Földrajzi Társaság 1929. január 31-ei választmányi ülésén szavazta meg Bozóky felvételét a rendes tagok sorába.[55] Bozóky ekkor már a Kelet-kutatás egyik központi figurájaként fungált, így joggal emelte ki a híradás az országos múzeumok és tudományos társaságok vezetői mellett az ő részvételét is a múzeumlalapító Hopp Ferenc halálának 10. évfordulójára rendezett emlékünnepeyen.[56] Tudományos kapcsolatrendszere úgyszintén összekapcsolódott az 1923-ban megalapított Magyar-Nippon Társasággal, ame-

lyet az első világháború után szibériai hadifogságot szenvedett magyarok szerveztek a japánok velük szemben tanúsított „testvéri viselkedése”[57] emlékére, valamint a két ország közötti kulturális kapcsolatok elmélyítésére, a magyar kultúra népszerűsítésére a Távol-Keleten.[58] A Magyar Nippon-Társaság rendezvényein a katonaorvos-utazót a díszvendégek között említette a napisajtó[59], 1933-ban pedig, amikor József Ferenc királyi herceget választották a Társaság elnökévé, Bozóky Dezső az egyik alelnöke volt a szervezetnek.[60]

[61]

Bozóky Dezső orvosi és a geográfiai munkássága mellett, utóbbihoz szorosan kötődve még egy területen alkotott maradandót: utazásai során több ezer fényképet készített, melynek egy részét még életében adományozta a Kelet-ázsiai Művészeti Múzeumnak, kéziratos feljegyzéseinek és fotóinak másik részét pedig végrendeletben hagyományozta a közgyűjteménynek, vagyis nekünk, az érdeklődő utókornak. A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum tulajdonában lévő hagyaték a tárgyi emlékek és a kéziratos források mellett sztereofotókból, üvegdiákból és albumba ragasztott képekből áll, melyeket jórészt saját maga is hívott elő még utazási idején hajókabinjában[62], de szép számmal akadnak a gyűjteményben a korábbi, 1905-ben görög- és törökországi expedícióból származó képek is. A kollekció avatott értékelője szerint „Bozóky igazi szenvedéllyel vetette bele magát egy-egy város, kultúra vizsgálatába ... Konstantinápolyban készült képeiből kitűnik, hogy fáradhatatlanul, reggeltől estig járta az egyes városrészeket ... Feltűnő, hogy kisebbségben vannak azok a képek, amelyeken csak egy-egy történelmi épület látszik; sokszor inkább az épület előtti emberekre, állatokra, a mozgásra koncentrál, vagy a legénység tagjait állítja az objektív elé.”[63]

A fegyverek között sem hallgatnak a múzsák, és e sokoldalú életmű saját kortársai körében nagyon is ismert volt nem csupán a sajtóban közölt hírek sokasága miatt, hanem a tudományos működése okán; bizonyítja ezt az is, hogy az Új Idők lexikona „Felfedezések” szócikke a magyar utazók közül többek mellett Jelky Andrással, Kőrösi Csoma Sándorral, Vámbéry Árminnal, Stein Auréllal, Cholnoky Jenővel és Germanus Gyulával együtt említi. A II. világháború utáni művelődéspolitika számára a Monarchia volt katonatisztje már semmiképpen sem volt szalonképes, személye így hosszú időre kikopott a köztudatból, megemlézése szigorúan szakmai körökben azonban néhányszor megkerülhetetlen volt.[64] Ha-

lálának napját sem közli egyik forrás sem, a legpontosabb adat a Múzeum jelentésében olvasható a hagyaték beérkeztek megemlékezésekor.[65] A Hopp Ferenc Múzeum 2016-ban indult kiállítás-sorozataig „dr. Bozóky Dezső királyi és császári sorhajóorvos elfeledett világutazóink egyike” volt, akinek „élete és munkássága is alig dokumentált, nem tudni, milyen indíttatásból kezdett fotókat készíteni, tanulta-e valakitől a mesterséget vagy miért pont sztereó fényképezőgéppel dolgozott.[66] Mindazonáltal a kétezres években már a szélesebb közönség figyelmébe is ajánlották munkásságát[67], sőt a kellően vajtűlű bibliofilek egy 2002-es aukción ötszörös szorzóval 30.000 Ft-ot adtak a Két év Keletázsiban című munkájáért.[68] (Ekkor a nemzetgazdaságban a havi bruttó átlagkereset 122.482 Ft volt.[69]) A szakmai közösségek közül az orientalistáktól a neveléstörténészekig egyre többen ismerték fel benne jó megfigyelőkészséggel rendelkező XX. század eleji mesterüket. 2019-ben pedig a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum alapításának 100. évfordulója kapcsán találkozhattunk nevével számos esetben a legkülönbözőbb nyomtatott és elektronikus sajtóorgánumok kulturális rovataiban és szakirodalomban.

[70]

Nagy adósság törlesztése, illetve nyereség számunkra, hogy a vándortárlatok mellett a Múzeum nemrég útjára indított kiadványsorozatában, az Ázsiai történeti fotográfiák első tomusaiban (Látogatás az Oszmán Birodalomban : Dr. Bozóky Dezső fotográfiái (1905-1906)[71] és Látogatás a Hajnalpír Országában : Dr. Bozóky Dezső koreai fotográfiái[72]) az ő hagyatékából tett közzé értékes és látványos válogatást. Személyének, műveinek, fényképeinek újrafelfedezése színes adalékokkal gazdagítja a (katona)orvoslás történetét, sajátos életútjának megismerése nemzeti büszkeségünk erősítése mellett fontos eleme a magyar és az egyetemes művelődéstörténetnek.

Hivatkozások:

- [1] Bozóky Dezső: Két év Keletázsiban : útirajzok. 1. kötet. Nagyváradi : Bozóky Dezső, 1911. p. Előszó
- [2] Magyar utazók lexikona. Budapest : Panoráma, 1993. p. 65.
- [3] Orvosi Hetilap. 1894. 45. p. 557.
- [4] Rendeleti Közlöny. 1902. december 23. p. 310.

- [5] Verordnungsblatt für das k. und k. Heer. Personen-Angelegenheiten. 17. Dezember 1895. p. 716., 719.
- [6] Budapesti Közlöny. Személyes Ügyek. 1902. december 25. p. 2.
- [7] Látogatás az Oszmán Birodalomban. In: A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum. URL: <https://hoppmuseum.hu/hireink> (2022.01.03.)
- [8] Rendeleti Közlöny. Személyes Ügyek. 1904. április 2. 61. p.; Budapesti Közlöny. Személyes Ügyek. 1905. március 7. p. 1.
- [9] Vö. Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine. 1904-1913. Wien : K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1904-1912.
- [10] Fodor Gábor – Kardos Tatjana: Látogatás az Oszmán Birodalomban : Dr. Bozóky Dezső fotográfiái (1905-1906). Bp. : Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum : MMA Kiadó, 2019. p. 23.
- [11] MMA kiadó honlapja. URL: <https://www.mmakiado.hu/szerzok/bozoky-dezso> (2022.01.03.)
- [12] Látogatás az Oszmán Birodalomban. In: A Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum. URL: <https://hoppmuseum.hu/hireink> (2022.01.03.)
- [13] A Ferenc József cirkáló képe. In: Búvárinfo. URL: http://www.buvarinfo.hu/zartterimerulesek/2011/201109_10_sms_ferencj.html (2022.01.26.)
- [14] Vö. Nagy Miklós Mihály: Magyar hajóorvos Kelet-Ázsiáról. In: Új Honvédségi Szemle. 2000. 1. p. 88-97.; uő: Újkori magyar katonautazók. In: Magyar Tudomány. 1999. p. 936-944. Nagy Miklós Mihály vonatkozó részletesebb feldolgozásai: A magyar hadiutazás története. Bp. : Zrínyi, 2009.; Magyar hadiutazók. Bp. : Kornétás, 2001.; Világjáró magyar katonák. Bp. : Zrínyi, 2007.
- [15] Budapesti Közlöny. 1906. február 7. p. 1.
- [16] Budapesti Közlöny. 1906. augusztus 7. p. 1.
- [17] Grazer Tageblatt. 2. März 1913. p. 8.; Rang- und Einteilungsliste der k. u. k. Kriegsmarine. Richtiggestellt bis. 17. Mai 1913. Wien : Hof- und Staatsdruckerei, 1913. 134. p.
- [18] Magyar utazók lexikona. Bp. : Panoráma, 1993. p. 65.
- [19] Budapesti Hírlap. 1912. december 28. p. 9.
- [20] Pesti Hírlap. 1937. július 11. p. 15.
- [21] Budapesti Közlöny. 1916. november 16. p. 7.; ua. 1917. május 20. 115. sz. p. 6.
- [22] Budapesti Közlöny. 1916. november 16. p. 7.; Budapesti Közlöny. 1917. május 20. 115. sz. p. 6.
- [23] Rang- und Einteilungsliste der k. u. k. Kriegsmarine. Richtiggestellt bis 12. Februar 1916. Wien : Hof- und Staatsdruckerei, 1916. 148. p; Rang- und Einteilungsliste der k. u. k. Kriegsmarine. Richtiggestellt bis 31. August 1917. Wien : Hof- und Staatsdruckerei, 1917. 213. p.; Rang- und Einteilungsliste der k. u. k. Kriegsmarine. Richtiggestellt bis. 27. Juli 1918. Wien : Hof- und Staatsdruckerei, 1918. 225. p
- [24] Rendeleti Közlöny. Személyes Ügyek. 1919. január 4. p. 70.
- [25] Honvédségi Közlöny. 1924. december 15. p. 315.
- [26] Magyarország tiszti cím- és névtára. Bp. : M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1927-1929. 1927. p. 30.; 1928. p. 30.; 1929. p. 37.
- [27] Horváth Tibor: Beszámoló a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum 1956-59. évi eredményeiről. In: Az Iparművészeti Múzeum évkönyvei. 3-4. Bp. : Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1960. p. 282.
- [28] Dénes Mirjam-Sebestyén Ágnes Anna: Egy magyar utazó Japán-olvasata a századfordulón: Bozóky Dezső fotográfiái. In: „Közel, s Távol”. 5. Bp. : Eötvös Collégium, 2016. p. 12-13.
- [29] A Prémontrei Kanonok-rend Nagyváradi Kath. Főgymnásiumának értesítője az 1886-87. tanévről. Nagyváradi : Húgel Ottó Könyvnyomdája, 1887. p. 64.

- [30] Vö. A Prémontrei Kanonok-rend Nagyváradi Kath. Főgymnásiumának értesítője az tanévről. 1886-87 – 1887-88. Nagyváradi : Hűgel Ottó Könyvnyomdája, 1887-1889.
- [31] Orvosi Hetilap. 1894. 48. p. 593.; Hivatalos Közlöny. 1895. január 15. p. 19-20.
- [32] Hivatalos Közlöny. 1895. november 15. p. 327.
- [33] A tiszti orvosi vizsgálatok. In: Budapesti Közlöny. 1896. március 19. p. 1., illetve Orvosi Hetilap. 1896. 13. p. 159.f
- [34] Budapesti kir. orvosegyesület. In: Orvosi Hetilap. 1896. 51. p. 626.
- [35] Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. 3. kötet. Budapest : Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1941. col. 1110-1111.
- [36] Reichspost. 7. Oktober 1909. p. 9.
- [37] Rang- und Einteilungsliste der k. u. k. Kriegsmarine. Richtiggestellt bis 31. August 1917. Wien : Hof- und Staatsdruckerei, 1917. 213. p. (Goldenes Verdienstkreuz mit der Krone am Bande der Tapferkeitsmedaille; Budapesti Közlöny. 1916. augusztus 19. p. 2.
- [38] <http://www.elbida.hu/2018/11/egy-elfelejtett-sorhajoorvos-hagyateka.html> (2022.01.05.)
- [39] Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. 3. kötet. Bp. : Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1941. col. 1110-1111.; Arcanum Digitális Tudománytár: Bozóky Dezső szerző: URL: <https://adt.arcanum.com/hu/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJCS01LMT0oXCJib3pcdTAWZjNreSBkZXpzXHUwMTUxXCIPIn0> (2022.01.26.)
- [40] Csoma Mózes: Látogatás a Hajnalpír Országában : Dr. Bozóky Dezső koreai fotográfiái. Budapest : Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum ; [Seoul] : Magyarország Szöuli Nagykövetsége, 2020. p. 181.
- [41] Dunántúl. 1911. november 19. p. 9.
- [42] Encyclopaedia Britannica [elektronikus dok.]. URL: <https://www.britannica.com/biography/Lafcadio-Hearn> (2022.01.04.)
- [43] Japán. In: Új Idők. 1911. 598. p.;
- [44] Bíró Dániel: Egy elfelejtett sorhajóorvos hagyatéka : Bozóky Dezső keleti utazása. In: Élet és Tudomány. 2018. aug. 24. p. 1073.
- [45] Umemura Yuko: A Japán-tengertől a Duna-partig : Imaoka Dzsúicsiro életpályája a japán-magyar kapcsolatok tükrében. Budapest : Gondolat, 2006. Ismertetése a Gondolat Kiadó honlapján. URL: <https://www.gondolatkiado.hu/a-japan-tengertol-a-duna-partig-imaoka-dzsucsiro-eletpalyaja-a-magyar-japan-kapcsolatok-tukreben> (2022.01.31.)
- [46] Kolozsi Kiss Eszter: A magyar nyelv és kultúra japán barátja: Imaoka Dzsúicsiro. In: THL : A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata. 2005. 2. p. 123-124.
- [47] Idézi: Umemura Yuko: Trianon japán szemmel : Epizódok a japán határmegállapító bizottság tevékenységéről. In: Trianoni Szemle. 2017. 4. p. 179.
- [48] 8 Órai Újság. 1935. november 17. p. 10.
- [49] A kép forrása: Dr. Bozóky Dezső császári és királyi sorhajóorvos: Látogatás a Mennyei Birodalomban : [hír, 2019. április 4.]. URL: http://www.museum.hu/hir/7898/Dr_Bozoky_Dezso_csaszari_es_kiralyi_sorhajoorvos_Latogatas_a_Mennyei_Birodalomban (2022.01.12.)
- [50] Bozóky Alajos (1842-1919) jogász, jogtörténész, műfordítónak és kőröstarjáni Hoványi Máriának (1851-1923) házasságából hat fiú- és egy leánygyermek született, közülük ma is számon tartott notabilitások Bozóky Kálmán (1870-?) királyi tanácsos, Bozóky Dezső (1871-1957) orvos, Bozóky Géza (1875-1960) jogász, Bozóky Gyula (1878–1954) honvéd ezredes és Bozóky Ferenc (1886-1961) jogász, közgazdász, statisztikus. Leány testvérük özv. Fambri Gáborné, született pilismaróti Bozóky Margit, a bécsújhelyi volt cs. és kir. teréziánusi katonai Akadémia alezredes tanárának özvegye 1942-ben halt meg. Tragikus sorsú

- fivérük, Bozóky Lajos orvos volt és 1908-ban követett el öngyilkosságot. A család 1907-től viselte a pilismaróti előnevet. Vö. Kozák Péter: Bozóky Ferenc. In: Névpont. URL: <http://www.nevpont.hu/view/2188> (2022.01.13.); Pesti Hírlap. 1942. június 28. p. 8.; Budapesti Hírlap. 1908. augusztus 25. 203. sz. p. 7.; Új Nemzedék. 1923. július 15. p. 9.
- [51] Pécsi Közlöny. 1911. december 15. p. 4.; Pécsi Közlöny. 1911. december 19. p. 3.
- [52] Budapesti Hírlap. 1911. április 16. 90. sz. p. 74.
- [53] Turáni Társaság. In: Magyar Minerva. 1930-1931. Bp. : Magyar Királyi Egyetemei Nyomda, 1931. p. 285.
- [54] Dunántúl. 1911. május 7. p. 4.
- [55] A Magyar Földrajzi Társaság Hírei. In: Földrajzi Közlemények. 1929. p. 52.
- [56] Újság. 1929. szeptember 10. p. 7.
- [57] Magyarország. 1929. május 4. p. p. 19.
- [58] Magyar Minerva. 1930-1931. Budapest : Magyar Királyi Egyetemei Nyomda, 1931. p. 320.
- [59] Magyarország. 1929. május 4. p. 19.; Pesti Hírlap. 1933. december 21. p. 11.; Pesti Hírlap. 1933. december 21. p. 11.; 8 Órai Újság. 1935. november 17. p. 10.
- [60] Pesti Hírlap. 1933. december 21. p. 11.
- [61] Bozóky Dezső és társai japán teaházban Nikkóban 1907-1908 körül. Közli: Farkas Ildikó – Szerdahelyi István: Japán, a pozitív példa : Japán-kép Magyarországon a 19. század fordulóján. In: História. 2009. 7. p. 23.
- [62] Részletesebben vö. Dénes Mirjam – Sebestyén Ágnes Anna: Egy magyar utazó Japán-olvasata a századfordulón: Bozóky Dezső fotográfiái. In: „Közel, s Távolság”. 5. Bp. : Eötvös Collégium, 2016. p. 11-34.
- [63] Fodor Gábor – Kardos Tatjana: Látogatás az Oszmán Birodalomban : Dr. Bozóky Dezső fotográfiái (1905-1906). Bp. : Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum : MMA Kiadó, 2019. p. 26-27.
- [64] Vö. Losonci Miklós: Képzőművészetünk holnapjából. In: Pesti Magyar Hírlap. 1978. ápr. 6. p. 4.; Megkerült Kőrösi Csoma elfeledett szobra. In: Hazai Tudósítások. 1985. febr. 1. p. 22.
- [65] Horváth Tibor: Beszámoló a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum 1956-59. évi eredményeiről. In: Az Iparművészeti Múzeum évkönyvei. 3-4. Bp. : Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1960. p. 282.
- [66] MMA kiadó honlapja. URL: <https://www.mmakiado.hu/szerzok/bozoky-dezso> (2022.01.3.)
- [67] Vö. pl. Farkas Ildikó – Szerdahelyi István: Japán a pozitív példa : Japán-kép Magyarországon a 19. század fordulóján. In: História. 2009. 7. sz. p. 22-25.
- [68] Nagy Emese: Tavaszi bontakozás. In: Magyar Könyvgyűjtő. 2002. 3. sz. p. 10.
- [69] A Központi Statisztikai Hivatal STADAT adatközlése. URL: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html (2022.01.28.)
- [70] Konstantinápoly, Galata – Török teherhordó hamálok (hordárok). In: Látogatás az Oszmán Birodalomban. Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum honlapja: URL: <https://hoppmuseum.hu/hireink> (2022.01.3.)
- [71] Fodor Gábor – Kardos Tatjana: Látogatás az Oszmán Birodalomban : Dr. Bozóky Dezső fotográfiái (1905-1906). Bp. : Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum : MMA Kiadó, 2019.
- [72] Csoma Mózes: Látogatás a Hajnalpír Országában : Dr. Bozóky Dezső koreai fotográfiái. Budapest : Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum ; [Seoul] : Magyarország Szöuli Nagykövetsége, 2020.

Osztályozási lehetőségek az orvostudományban és az egészségügyben Egészségügyi kódrendszerek: Betegségkódok

Zachár Krisztina

Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtár, Budapest

e-mail: kriszta.zachar@gmail.com

„Az osztályozás az emberi gondolkodás alapvető formája. Az ember mindig megkísérelte rendszerezni és rendezetten hozzáférhetővé tenni kora ismeretanyagát. A megismerés, a fogalomalkotás stb. folyamataiban érzékeljük a körülöttünk lévő világot. Jellemzőik alapján a dolgokat ismereteinkhez hasonlítjuk, illetve megkülönböztítjük őket.”[1]

Absztrakt

A rendszerezés, osztályozás az élet minden területén fontos szerepet játszik. A társadalom működéséhez elengedhetetlen, hogy valamilyen szempont szerint minden rendezve legyen: a halak a tóban, a fenyőfák a faiskolában, a tojások az áruházak polcain. Mindent csoportosítunk, valamilyen rendszer szerint osztályokba sorolunk, majd összehasonlítunk. Az orvostudomány és az egészségügy területén is számos rendszer létezik, amelyek bizonyos ismervek szerint rendezik a tudományterület ismeretanyagát. Ezeket a rendszereket a szakemberek jól ismerik, napi szinten használják, hiszen a megadott kódok alapján pontosan nyomon tudják követni a beteg kezelését, gyógyulását. Találhatunk azonban kódokat a támogató területek, pl. a finanszírozási folyamatok nyomon követésére is. Szeretném bemutatni a legfontosabb osztályozási rendszereket az orvostudomány és egészségügy területén, melyek ismerete segítheti a területen dolgozók mindennapi munkáját, megkönnyíti a kutatást, és könnyen kereshetővé teszi az archív információkat, ezáltal biztosítva a hatékony gyógyítást és a tudás fennmaradását.

Kulcsszavak

osztályozás – egészségügy – orvostudomány – kódolás – információkeresés – betegségtan

Possibilities of classification in medical science and healthcare Medical code systems: Disease codes

Abstract

Organizing and classification play an important role in all areas of life. It is essential for a functioning society to organize everything into a system: the fishes in the lake, the trees in a botanical garden and the eggs on the shelves of a supermarket. We categorize, classify, and compare everything. There are several systems in healthcare and medical science as well that organize the knowledge of the area according to certain criteria. Professionals know these systems well and use them on a daily basis, since the certain codes help them track the treatment and healing of the patient. There are other codes, too, for describing supporting areas, such as financing processes. I would like to introduce the most important classifica-

tion systems in healthcare and medical science, which can help the daily work of professionals, make research easier and make archived information easily searchable, thus ensuring efficient healing and the survival of knowledge.

Keywords

classification system – healthcare – medical science – nosology – information search – pathology

Jelen tanulmány témája egy egyetemi beadandó dolgozat szövegén alapul. A dolgozatban bemutatott osztályozási rendszerek csak egy része az egészségügyi területen használt rendszereknek. Mindennapi munkám során különféle osztályozási rendszerrel találkozom, amelyek ismerete nagyban segít a kutatók által feltett kérdések megválaszolásában. Az egészségügy területén talán az egyik legismertebb osztályozási rendszer a Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO), amellyel szinte mindenki találkozik az orvosi vizsgálat után kézhez kapott ambuláns lapon. A betű és szám kombinációk megfejtése nem egyszerű, de az nem is a beteg feladata, viszont az orvosokat és az egészségügyben dolgozó szakembereket teljeskörűen tájékoztatja a beteg állapotáról, a kezelésekről. Az egységes kódrendszer miatt bárhol a világon értelmezni tudják a kódokat, mert a BNO – mint ahogy a nevében is benne foglaltatik – nemzetközi, világszerte ismert és használt. Kutatásaim során számos olyan rendszert ismertem meg, amelyek orvosi, egészségügyi területen használatosak, így a néhány oldalas beadandóból egy több részes cikksorozat kerekedett ki. A rendszerek vizsgálata folyamán kerestem a kapcsolatot a különféle szerkezetű felosztások között, melyek nem csak felépítésükben különböznek egymástól, de tartalmuk és felhasználási céljuk szempontjából is eltérők.

Mielőtt belekezdenék az egyes egészségügyi kódrendszerek, valamint az egészségügyi intézmények szakkönyvtáraiban alkalmazott tartalmi feltáró metanyelvek bemutatásába, célszerű az osztályozáselmélet legfontosabb – jelen vizsgálódás szempontjából releváns – pontjait, elemeit felidézni.[2]

Barátné Hajdu Ágnes és Babiczky Béla pontos meghatározását adták az osztályozás fogalmának és tipológiájának a *Bevezetés az információkereső nyelvek elméletébe és gyakorlatába* című 1998-ban megjelent könyvükben. „Azt a logikai tevékenységet, amely során a jelenségeket, tárgyakat hasonlóságuk mértéke alapján egybegyűjtjük, és különbségeik mértéke alapján elkülönítjük egymástól, osztályozásnak nevezzük.”

Az ismeretek rendszerezésével kapcsolatban a történelem során különféle megközelítések voltak megfigyelhetők. A legkorábban megismert irányzat, a tudományfelosztáson alapuló osztályozás lényegét Barátné Hajdu Ágnes és Babiczky Béla szerzőpáros az információkereső nyelvek elméletével foglalkozó írásukba fogalmazta meg: „A tudomány által kutatott jelenségek egymáshoz való viszonya és logikai kapcsolatai teszik lehetővé egységes rendszerek létrehozását, melyekben a fogalmak különbségeik és hasonlóságaik alapján az általá-

nostól a specifikus felé haladva meghatározott helyet foglalnak el.” A tudományok fejlődése során alapvetően két felosztási rendszer jött létre: a tárgyi és a megfigyelői szempontú. A tárgyi felosztás elvét követve a vizsgálatok során az első lépés a tudományok tárgyának meghatározása, annak valamennyi részletével és típusával, majd következő lépésként a tudományterületre jellemző rendszer kialakítása. A rendszerezés folyamata során – ahogyan szó volt róla – fel kell ismerni az azonosságokat és a különbségeket.

A megfigyelésen alapuló tudományos felosztás jellemzője, hogy alapvetően nem a tudományterület tárgyát vizsgálja, hanem annak néhány kiválasztott, legjellemzőbb ismervét. A tudományfelosztás módszerei logikai szempontokra épülnek, egyes részterületek összességéből épül fel a tudomány egésze. Minden fogalomnak csak egy helye van a rendszerben, nem találhatók benne átfedések. A tudományágak szerinti felosztás rugalmatlan szerkezetű, visszakeresésre nem, vagy csak korlátozott mértékben alkalmas.

A 19. század végén figyelhető meg a nyelvészeti irányzat megjelenése. Erre az időszakra datálódik az információkereső nyelv fogalmának első felbukkanása, valamint egyes tudományterületek szakemberei által alkalmazott speciális osztályozási rendszerek megjelenése. A két fogalmat már egymás szinonimájaként használták a korabeli publikációkban. Az osztályozási rendszerek az adott területen szabványosított nyelvként alkalmazhatók. A természetes nyelvhez hasonlóan az újonnan kialakult információkereső nyelveknek is megvan a saját alaktana (morfológia), jelentéstana (szemantika) valamint mondattana (szintaxis). Az információkereső nyelvek morfológiájába tartozik a jelkészlet, a fogalmi kapcsolatok jelölésére szolgáló relációjelek, valamint az elválasztójelek csoportjai. A felosztás szemantikája a szókincs és az értelmi összefüggések együttese. Az információkereső nyelvek szintaxisa azoknak a szabályoknak az összessége, melyek az ismérveket láncná, mondattá szervezik. A keresési stratégiák az összehasonlítások módszerein, valamint a választás lehetőségeinek elvén alapulnak. A kidolgozott keresési szisztéma célja a legnagyobb számú releváns információ megtalálása.

A múlt század ötvenes éveiben az ismeretek robbanásszerű növekedésével újabb rendszerező módszer alakult ki. Ekkor jelent meg a statisztikai irányzat. Ebben az időszakban már elkezdtek az osztályozási rendszerek elméletében és gyakorlatában használni a matematika speciális területeit. Az osztályozás alapja a természetes nyelv, ezen irányzat a nyelvnek a statisztikai törvényszerűségeit használja fel, ezek alapján hozza létre osztályait, a klasztereket. A számítógép megjelenése nagyban hozzájárult az információkereső nyelv elterjedéséhez, mivel szöveges információk nagy tömegét képes kezelni.

A bemutatott irányzatok osztályozási rendszerei különféle szempontok szerint csoportosíthatók. Az első szempont az alkalmazott nyelv szerinti. Ezen belül természetes és mesterséges nyelven alapuló osztályozási rendszereket különböztetünk meg. Természetes nyelvű lehet a szövegszavas információkereső nyelv, amely az osztályozási kifejezéseket változás nélkül emeli ki a dokumentum vagy cím szövegéből; illetve a szabályozott nyelvű rendszer, ahol a szóalakokat és azok használatát rögzített szabályok határozzák meg. A mesterséges nyelvű osztályozási rendszerek a dokumentumok tartalmát kódokkal, szimbólumokkal írják le.

A metanyelvek osztályozási módszereik alapján is rendezhetők. Az osztályozási eljárásokat tekintve a struktúrák hierarchikusak és mellérendelők lehetnek. A hierarchikus rendszerek az osztályozandó fogalmak összességét, a teljes ismeretkört egyetlen egésznek fogják fel, s valamilyen szempont alapján bontják részekre. Ezzel szemben a mellérendelők fogalmi önállóak, és egymástól függetlenek. A kifejezéseket semmilyen szabály nem rendeli egymáshoz, a rendszer nem tükrözi a fogalmak közötti tartalmi kapcsolatokat.

Fontos szempont, hogy az egyes osztályozási rendszerek az adott szakterület ismeretanyagát milyen mélységig tárják fel. A generalizáló osztályozási rendszerek átfogó problémák leírására szolgálnak, osztályozási fogalmaik általánosak. Ezzel szemben az individualizáló osztályozási rendszerek mély tartalmi feltárást biztosítanak, egyedi információt írnak le.

Az egyes osztályozási rendszereket szerkezetük szerint is megkülönböztetjük. A prekoordinált osztályozási rendszerekben az osztályozás sorrendje, kapcsolatrendszere, az osztályozási fogalmak helye eleve meghatározott. A posztkoordináltakban azonban a lexikai egységek a dokumentum tartalmától függően rendelhetők egymás mellé. A fogalmak sorrendje előzetesen nem szabályozható.

Nagyon fontos szempont az adott rendszer ismeretanyagának tartalom szerinti csoportosítása, mely lehet egyetemes vagy speciális felosztás. Az egyetemes osztályozási rendszerek magukban foglalják az emberi tudás egészét, az ismeretek teljes körét. Ezzel szemben a speciális (szakterületi, autonóm) csoportosítások egy-egy tudományterület, szűkebb szakterület fogalmait tartalmazzák.

Az automatizálás mértéke szerinti rendezés arra vonatkozik, hogy az egyes rendszerek kialakításban mennyire vannak jelen a gépi megoldások. Nem automatikus egy osztályozási rendszer, ha az osztályozás munkafolyamataiban nem használnak gépi megoldásokat. A félautomatikus rendszerek esetében a lexikális egységek megállapítása intellektuális úton történik, míg a rendezés és szelektálás számítógéppel. Az automatikus osztályozási rendszerekben mind az osztályozási fogalmak meghatározását, mind a csoportok kialakítását a számítógép végzi.

A felhasználás célja szerinti felosztás egy fajtája a tudományokat osztályozó rendszer; jellemzően ilyenek a filozófiai, történeti rendszerek, amelyekről már az osztályozáselméleti bevezetőben szó esett. Az ismeretközvetítő osztályozók, mint például a könyvtári szakrendek, bibliográfiák és dokumentációs rendszerek a tudományokat osztályozó rendszerektől eltérően a dokumentumokban felhalmozott és a különböző korok tudományosságát tükröző ismereteket egyszerre eltérő szinteken mutatják be. Az ismeretszervező – kutatási, irányítási stb. – elmélet egységesen, a legszélesebb körben, legáltalánosabban vizsgálja az osztályozás elméletét.

Az egészségügyi osztályozás során azonban nem csak a dokumentumokat lehet tartalmuk alapján osztályozni, rendszerbe foglalni, hanem a tudományterület más ismeretanyagát is. Osztályozni lehet akár a betegségeket, az egészséggel kapcsolatos problémákat, a gyógyszereket, azok hatóanyagait, a vizsgálatokat, az ellátás elszámolását, a betegdokumentációt is.

Az adott terület szakrendszere felsorolja a fogalmi egységeket, bemutatja a rendezés alapját képező relációkat a kategóriák közötti általános viszonyokat, kapcsolatokat. A rendszerezés célja az adatok statisztikai jellegű feldolgozása.[3]

Kódrendszerek

A kódrendszerek mesterséges nyelvű metanyelvek, vagyis az egyes fogalmak mellé szimbólumokat, karaktereket rendelnek, melyek segítségével hivatkoznak az egyes kategóriákra. Surján György az Orvosi kódrendszerek és ismeretábrázolás című könyvében az alábbiak szerint írja le, hogy mit is tekintünk kódrendszernek: „Kódrendszernek tekintjük azokat az osztályozási rendszereket, amelyekben a kategóriákhoz a természetes számokkal vagy a természetes számok halmazához hozzárendelhető nem nyelvi szimbólumok vannak rendelve. Ezeket a szimbólumokat nevezzük kódoknak.”[4] Jellemzőjük a nyelvfüggetlenség, a kódok egyértelműsége. A kódok tárolhatóságának egyszerűsége és helytakarékos mivolta informatikai szempontból nagyon jelentős.[5] A kódrendszerek különféle szempontok szerint csoportosíthatók az osztályozási rendszerekhez hasonlóan. A legalapvetőbb csoportosítás aszerint történik, hogy a kóddal jelölt jelentések egyetlen, egyedi entitásra vagy entitások valamilyen osztályára vonatkoznak, esetleg a rendszerben található fogalmakra.

Betegségkódok, egészségügyi kódrendszerek

Az orvostudomány, valamint az egészségügy területén számos fogalmi kódrendszert használnak, melyek orvosi fogalomköröket írnak le (pl. betegségeket, orvosi eljárásokat, anatómiai fogalmakat, gyógyszerek hatóanyagait). Kialakulásuk elsősorban a halálozási statisztikákkal kapcsolatos haláloki megnevezések, illetve fogalmak egységesítésére vezethető vissza. Mára az orvosi adatok gépi feldolgozásának alapvető eszközeivé váltak, és nem csak statisztikai célokra, hanem egyes betegek adatainak kódolt leírására való használatuk is egyre inkább előtérbe kerül.

Betegségek Nemzetközi Osztályozása (International Classification of Diseases, ICD)

A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozását az Egészségügyi Világszervezet (WHO) gondozza és adja közre. Ezt a felosztási struktúrát alkalmazzák a halálozással és betegségekkel kapcsolatos statisztikák készítésében.[6] Az osztályozási rendszer használata révén a betegségek és egyéb egészségügyi problémák diagnózisainak szakszavaiból mesterséges nyelvű, alfanumerikus kódokká alakíthatók, ami könnyű tárolást, visszakeresést és adatelemzést tesz lehetővé.

A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozási rendszerének alapját a Bertillon-féle osztályozás adta. A Nemzetközi Statisztikai Intézet Bécsben, 1891-ben Jacques Bertillont (1851-1922), a párizsi városi statisztikai hivatal ve-

zetőjét és bizottságát bízta meg a haláloki osztályozás elkészítésével. Bertillon a bizottság jelentését 1893-ban a Nemzetközi Statisztikai Intézet chicagói ülésén nyújtotta be, amely azt el is fogadta. A Bertillon-féle osztályozás a Párizs város hatósága által használt halál-oki osztályozásán alapult. A felosztás alapelve, az általános betegségek, valamint speciális szerv vagy anatómiai elhelyezkedés szerint keletkező betegségek közötti megkülönböztetés volt.[7] Az 1990-es évek óta Magyarországon is alkalmazott kódrendszer már a 10. verziója ennek, amely napjainkig jelentős változásokon ment keresztül.

A BNO kódrendszer hierarchikus felépítésű, melynek legfelső szintjét a főcsoportok képezik. A főcsoportok alatt nagyobb egységek találhatók, az úgynevezett BNO csoportok, melyek háromkarakteres tételek, a nemzetközi egészségügyi statisztikai adatgyűjtéshez szükségesek. A további felosztást, vagyis az úgynevezett négykarakteres tételeket már nem veszik figyelembe a nemzetközi statisztikák, az egyéb alosztási szint pedig a nemzeti alosztást szolgálja.

Főcsoport

└ Csoport

└ Háromkarakteres tétel

└ Négykarakteres tétel

└ (nemzeti alaosztás)[8]

Egyes főcsoportokon belül előfordulnak még olyan tartalmi egységek, amelyek a főcsoport alatt, de a csoportok fölött, illetve olyanok, amelyek a csoportok alatt, de a tételek fölött helyezkednek el. Vannak olyan háromkarakteres tételek, amelyek nincsenek tovább bontva, az osztályozás megáll a háromkarakteres szinten.

A 10. revízió legfőbb újítása az alfanumerikus kódrendszer használata, a négy karakteres szinten az első karakter egy betű, azt követően három helyen szám szerepel. Ez a megoldás nagyban bővítette a kódolási lehetőségeket, lehetővé tette, hogy a főcsoportokhoz külön betűt rendeljenek.

Sorszám	Főcsoport megnevezés	BNO kód
I. főcsoport	Fertőző és parazitás betegségek	A00–B99
II. főcsoport	Daganatok	C00–D48
III. főcsoport	A vér és a vérképző szervek betegségei és az immunrendszeret érintő bizonyos betegségek	D50–D89
IV. főcsoport	Endokrin, táplálkozási és anyagcsere betegségek	E00–E90
V. főcsoport	Mentális- és viselkedészavarok	F00–F99
VI. főcsoport	Az idegrendszer betegségei	G00–G99
VII. főcsoport	A szem és függelékeinek betegségei	H00–H59
VIII. főcsoport	A fül és a csecsnnyúlvány megbetegedései	H60–H95
IX. főcsoport	A keringési rendszer betegségei	I00–I99

Sorszám	Főcsoport megnevezés	BNO kód
X. főcsoport	A légzőrendszer betegségei	J00–J99
XI. főcsoport	Az emésztőrendszer betegségei	K00–K9
XII. főcsoport	A bőr és bőralatti szövet betegségei	L00–L99
XIII. főcsoport	A csont-izomrendszer és kötőszövet betegségei	M00–M99
XIV. főcsoport	Az urogenitális rendszer megbetegedései	N00–N99
XV. főcsoport	Terhesség, szülés és a gyermekágy	O00–O99
XVI. főcsoport	A perinatális szakban keletkező bizonyos állapotok	P00–P96
XVII. főcsoport	Veleszületett rendellenességek, deformitások és kromoszóma abnormitások	Q00–Q99
XVIII. főcsoport	Máshová nem osztályozott tünetek, jelek és kóros klinikai és laboratóriumi leletek	R00–R99
XIX. főcsoport	Sérülés, mérgezés és külső okok bizonyos egyéb következményei	S00–T98
XX. főcsoport	A morbiditás és mortalitás külső okai	V01–Y98
XXI. főcsoport	Az egészségi állapot és egészségügyi szolgáltatókkal való kapcsolatot befolyásoló tényezők	Z00–Z99

Az orvosi nyelvhasználat mellett latin és magyar szövegezés keveredik, egyes szövegek megnevezésénél a kivételek megadása is megtörténik. Vannak olyan kategóriák, amelyek anatómiai kifejezéseket is tartalmaznak.

I30 Heveny szívburokgyulladás

Beleértve: heveny pericardialis folyadékgyülem

Kivéve: (heveny) rheumás szívburokgyulladás (I01.0)[9]

A BNO kategóriákhoz szöveges leírás csak a pszichiátriai betegségeknél található, míg más esetekben az egyes betegségekhez, illetve betegségcsoportokhoz tartozó kódjaihoz tartozik leírás.

F31.0 Bipoláris affektív zavar, jelenleg hypomaniás epizód

A páciens jelenleg hypomaniás és korábban már volt legalább egy affektív epizódja (hypománia, mánia, depressio, vagy kevert)[10]

A csoport és főcsoport szintű szabályok mellett globális szabályok is léteznek, amelyek a kódrendszer használatának, a BNO alapú morbiditási és mortalitási statisztikák további finomítását szolgálják.

V01-Y98 A morbiditás és mortalitás külső okai[11]

V01-X59 Balesetek

V01-V99 Közlekedési balesetek

V01-V09 Gyalogos sérülése közlekedési balesetben

Az esemény helyszíne[12]

.0 Otthon

.1 Bentlakásos intézmény

.2 Iskola, egyéb intézmények és középületek

A BNO kódrendszer használata többek között kiterjed az egészségügyi intézmények finanszírozási folyamataira, valamint a népegészségügyi statisztikák készítésére is. A hatályos BNO keretrendszert Magyarországon a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő gondozza. Az egészségügyi szolgáltatóknak teljesítményük ellenőrzéséről, illetve az Alapkezelő felé történő elszámolási kötelezettség miatt folyamatos kódolási feladataik vannak. A kódolási folyamat során határozzák meg az egy ellátási eseményhez tartozó BNO kódokat, amelyek megfelelnek a beteg ismert állapotának. Annak érdekében, hogy a szolgáltató minél pontosabban el tudja számolni teljesítményét az egészségbiztosító felé, szükséges a jogszabályok pontos ismerete, azok nyomon követése.

A WHO által közzétett eredeti BNO 10 könyv alakban, három kötetben jelent meg. Az első kötet lényegében a kódok sorrendjében haladva írja le a teljes rendszert. Ez a kötet ad hivatalos eligazítást a kódok, illetve a kategóriák jelentésére vonatkozóan. A kötet tartalmazza a morfológiai kódokat is, valamint bizonyos szöveges leírásokat és szabályokat. A második kötet lényegében a kódrendszer használatára, a mortalitási és morbiditási statisztikák készítésére, több egyidejű betegség esetén a főbetegség kiválasztására vonatkozó szabálykönyv. A BNO harmadik kötete a névmutató, amely nem a kódok sorrendjében, hanem a betegségek neve szerint, ábécé sorrendben van rendezve. A betegség neve mellett a megfelelő (vagy többnyire megfelelő) kódot találjuk.[13]

Az orvosi kódrendszerek, azon belül is a Betegségek Nemzetközi Osztályozásának hasznosága abban rejlik, hogy általa egy egységes metódussal lehet áttekinteni és kezelni a betegeket, illetve kórtörténetüket. A kódok segítségével a szakemberek nyomon tudják követni a beteget és gyógyítási folyamatát, hiszen a betű és szám kombinációk feloldásával pontos képet kapnak a beteg állapotáról. Ezek a kódok, nem csak az orvosoknak adnak segítséget a gyógyításban, hanem az egészségügyben működő különböző ellátó egészségügyi szervezeteknek is fontos információkat nyújtanak.

A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO)

A bemutatni kívánt osztályozási rendszer az emberi szervezet funkcióképességét vizsgálja. Egyik fő célkitűzése, hogy egységes és szabványos nyelvet biztosítson az egészség és az egészséghez kapcsolódó állapotok minősítéséhez. Definiálja az egészség összetevőit és a jólét néhány egészséghez kapcsolódó alkotóelemét.[14] Az általános célkitűzéseken túl az osztályozási rendszer megalkotásának célja, hogy az orvostudomány különféle szakterületeit összekapcsolja, amely kapcsolat biztosítja az egészség és az egészséghez fűződő állapotok, a következmények és a befolyásoló tényezők megértését és tanulmányozását. Segíti a

szakemberek közötti kommunikációt, lehetővé teszi a különböző országok, egészségügyi szakterületek, szolgáltatások adatainak összehasonlítását, valamint rendszerezett kódolási sablont biztosít az egészségügyi információs rendszerek használatához.[15]

Az FNO alkalmazási területe:

- statisztikai adatok gyűjtése és rögzítése,
- kutatástámogatás (életminőség és a környezeti tényezők vizsgálata),
- klinikai terület,
- az egészségügyi ellátórendszerek működtetésének értékelése,
- a jogszabályok kialakítása.[16]

AZ FNO rendszerének hatókörébe tartozik az emberi test funkcióképességére, illetve annak akadályozottságára vonatkozó helyzetek leírása, valamint keretet biztosít a kapcsolódó információk osszerendezésére.[17]

A kódrendszer az egészséget és az egészséghez kapcsolódó állapotokat osztályozza. Az osztályozás egységei a résztartományokon belüli kategóriák. A struktúrában nem az egyes személyek az osztályozás egységei, hanem az egyes emberek helyzetét írja le az egészség és az egészséghez kapcsolódó résztartományok egyes kategóriáiban. A leírás mindig a környezeti és a személyes tényezők összehasonlításának eredményeként jön létre.[18]

	1. főfejezet Funkcióképesség és fogyatékoság		2. főfejezet Kontextuális tényezők	
Alkotóelemek	Testi funkciók és struktúrák	Tevékenységek és részvétel	Környezeti té- nyezők	Személyes tényezők
Résztartomá- nyok	Testi funkciók Testi struktúrák	Életterületek (feladatok, tevé- kenységek)	Külső hatások a funkcióképes- ségre és a fogya- tékoságra	Belső hatások a funk- cióképességre és a fogyatékoságra
Besorolások	Változás a testi funkciókban (élettani) Változás a testi struktúrában (anatómiai)	Képesség Feladatok végrehajtása stan- dard környezetben Teljesítmény Feladatok végrehaj- tása egy adott kör- nyezetben	A fizikai és az attitűd jellegű környezet jel- lemzőinek támo- gató vagy aka- dályozó hatása	A személyes tulajdon- ságok hatása
Pozitív oldal	Funkcióképesség és strukturális épség	Tevékenység Részvétel	Támogató	Nem alkalmazható
	Funkcióképesség			
Negatív oldal	Károsodás	Tevékenység aka- dályozottsága Rész- vételi korlátozott- ság	Hátráltatók/ akadályozók (korlátozók)	Nem alkalmazható
	Fogyatékoság			

Az FNO áttekintése[19]

FNO mint osztályozási rendszer

Az FNO hierarchikusan épül fel, átfogó és egyetemes szerkezetű. Alkotóelemei, a Testi funkciók és struktúrák, a Tevékenységek és részvétel, valamint a Környezeti tényezők egymástól elkülönítve kerültek meghatározásra. A besorolt alkotóelemek nem szerepelnek máshol, az ezeken belül található kategóriák hierarchikus rendszert alkotnak. A kategóriák kölcsönösen kizáróak, vagyis azonos szinten nincs két olyan kategória, amelyek teljesen azonos ismertetőjeggyel rendelkeznének.[20]

A kódrendszer az információkat két főfejezetre bontja: az 1. főfejezet a test rendszereinek funkcióit, valamint a testi struktúrákat osztályozza. A fejezetek a test rendszerei szerint tagolódnak. A tevékenységek és részvétel azon résztartományokat tartalmazza, amelyek egyfelől egyéni, másfelől társadalmi szempontból írják le a funkcióképeség egyes vetületeit. A kontextuális tényezők köre – a 2. főfejezet – a környezeti tényezők felsorolásával kezdődik, amelyek a funkcióképeség és a fogyatékosság minden elemére hatnak. A környezeti tényezők az egyén környezetétől a tágabb környezetig sorban épülnek egymásra.[21]

Az FNO alfanumerikus kódokat használ, amelyekben a fogalmak individualizálása, specifikus jelenségek tükrözése a minősítők (osztályozáselméleti fogalommal: facetták) alkalmazásával valósítható meg. Ezen minősítők nélkül a kódoknak nincs saját jelentésük. A minősítők betűjelei a különböző alkotóelemek jelölését hivatottak szolgálni:

- b** Testi funkciók,
- s** Testi struktúrák,
- d** Tevékenység és részvétel,
- e** Környezeti tényezők[22]

A minősítők megadása után következnek a számkódok. Az első szám a fejezet (tematikus egységek, pl. mentális funkciók, mozgáshoz kapcsolódó struktúrák, stb.) sorszáma, majd a specifikusabb második, harmadik illetve a negyedik szint jelölése következik, például:

b1	Mentális funkciók	(első szintű tétel)
b167	Nyelvi mentális funkciók	(második szintű tétel)
b1670	Nyelvi üzenet fogadása	(harmadik szintű tétel)
b16700	A beszélt nyelv felfogása	(negyedik szintű tétel)

Az alkalmazható kódok bármelyike minden szintnél felhasználható. Egy személy egészségi állapota az osztályban szereplő alkotóelemek résztartományaiból kiválasztott kódcsoporthal jellemezhető. A vizsgált egyén helyzetének leírása több kóddal is megjeleníthető, ezek egymástól függetlenek is lehetnek, vagy kölcsönösen összefügghetnek.[23] A kódrendszer rendszeres használata során az esetleírások készítésekor elegendő egy 3-18 kódot tartalmazó összeállítás, 3 számjegyes pontosítással. A részletesebb, négyesintű variáció a

szakmai szervezetek számára készült, ilyenek például a rehabilitációval vagy idősgondozással, lelki egészséggel foglalkozó szolgáltatók. A kétszintű osztályozás átfogó felmérések és egészségi kimenetek értékelésére használható. A vizsgálat pillanatfelvételszerű leírásaként, az adott időpontban rögzített állapot szerint kell kódolni, ez lesz a vizsgálat alapja, kiinduló helyzete. Hosszabb időn át történő alkalmazásuk egy folyamatot ír le.

Míg a BNO kódrendszer legfőképpen a kóros egészségi állapotok diagnózisát írja le, addig az FNO által a betegséghez társult funkcióképességek esetleges változásának mértékéről tudható meg több információ. A BNO-, és az FNO kódrendszer kiegészítik egymást, alkalmazásuk együtt ajánlatos. Ezen két osztályozási rendszer eredményei egymással kombinálhatók, melyek segítségével monitorozható az egészségi állapot, továbbá vizsgálható a morbiditás és a mortalitás hátterében lévő sajátosságok megoszlása is.[24]

Diagnosztikai klasszifikációs rendszerek a pszichiátriában és a pszichológiában

A pszichiátriai noológia (betegségtan) fejlődésében két, egymástól teljesen eltérő fejlődési folyamatot lehet megfigyelni: a „nagy professzor” elvét és a „szakértői konszenzus” elvét. A nagy professzor elvét hozzávetőleg két évszázadon át a kiemelkedő személyiségek önálló megfigyelései és rendszerező elméletei alkották. Ezek jelentősége és hatása belső logikájukon, ösztönös megérzéseik vonzerején túl nagy részben alkotóik személyes tekintélyén alapult, ezért is korlátozódott gyakran egy országra, egy nyelvre, olykor csupán egy városra. A szakértői konszenzus, a vélemények, adatok és tapasztalatok egyeztetése csak az 1950-es években vált a pszichiátriai betegségtan modelljévé. Az újszerű elképzelés elfogadása, a pszichiátriai betegségek meghatározása hosszú idő alatt épült be a szakmai köztudatba. Az adatgyűjtéshez elengedhetetlené vált a fogalmak előzetes pontosítása, a módszerek meghatározása, tisztázása.[25]

A klasszifikáció értelme és célja

Az információsúrités nagyon fontos a gyakorlati klinikai munkában, hiszen minden pszichiátriai beteg egyedi és megismételhetetlen tünetekkel keresi fel az orvosát, ezeket a tüneteket, jelenségeket egységes formában, a lényegét kiemelve kell rögzíteni. A lényeg kiemelése és az egyedi, esetleges vonások tudatos mellőzése teszi lehetővé a gyógyító szakemberek számára a szakmán belüli kommunikációt. A pszichiátriai zavarok leírásának egységesítése egyfajta közös nyelv kialakulását biztosítja, hozzájárul az oktatás és a kutatás támogatásához. Lehetővé teszi az adatok statisztikai szempontok szerinti feldolgozását, értékelését.[26]

A pszichiátriai zavarok nemzetközi és amerikai klasszifikációi

A mai pszichiátriában használatos klasszifikációs rendszerek kialakulása sokféle rendezési elképzelésből formálódott azzá, ami. Fontos eleme volt a fejlődésnek a következtetések és a

tények közötti különbségek felismerése és ezek szétválasztása. A modern rendszerek már nem használják a „betegség” szót, hanem „mentális zavarokat” határoznak meg. A leíró klinikai kategóriák nem különálló, egymástól jól elhatárolt betegségegységeket jelentenek, hanem jellemző tünetcsoportokat, amelyeknek azonban jól felismerhető és ellenőrizhető biológiai, pszichológiai, epidemiológiai, terápiás stb. sajátosságaik vannak. A mai nozológiai rendszerek újszerű vonásai közé tartoznak a nyitottság, a korrigálhatóság, valamint az, hogy folyamatosan bővíthetők. Az osztályozási struktúrákat az egyre bővülő kutatási adatok és klinikai tapasztalatok birtokában időszakosan szakértői csoportok áttekintik és felülbírálják.[27]

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1900 óta rendszeresen kiadott, eredetileg csak kódolási-statisztikai célra készült Betegségek Nemzetközi Osztályozása című köteteiben a mentális zavarok fejezete először csak a hatodik kiadásban szerepelt egy meglehetősen rövid mellékfejezetként. A BNO 1968-ban megjelent nyolcadik kiadása adott a megnevezésen túl egy rövid jellemzést az egyes pszichiátriai tünetcsoportokról. 1979-ben, a BNO-9-ben található először négyjegyű pszichiátriai kódok (290.3-319.0).

A pszichiátria fejezete jelentősen kibővült, és a korábbiakhoz képest kifejezetten korszerű szemléletet tükrözött: eltűnt belőle számos addigra elavult kategória, valamint elhagyták a különféle „organikus” és „pszichogén” kórképek elméleti „kombinációit” is.[28]

A BNO tizedik kiadásának legfontosabb fejlesztése a mentális zavarok felosztásának részletesebb kidolgozása. Külön kötet tartalmazza a diagnosztikai útmutatókat, valamint a kódolható diagnózisok száma is gyarapodott. Egészen új kódrendszert vezettek be, amelyben minden számjegy külön „jelentést” kapott, lehetővé vált az alcsoportok pontosabb megközelítése egy ötödik kódszámmal. Számos új kategória jelent meg (a pánikszindrómától a szomatiform zavarokon át a szkizotip zavarig), miközben megmaradt a „neurotikus” jelző és néhány további antik kategória (mint a neuraszténia vagy az „akut polimorf pszichózis”).[29]

Az amerikai pszichiáterek szervezete 1952-ben publikálta először az általuk kidolgozott klasszifikációs kézikönyvet DSM-I címen (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). A kötet még a BNO-6 pszichiátriai fejezetének kódjaira épül, de saját „szókincsében” Adolf Meyer „pszichobiológiai reakciók” elméletét tükrözte.

A DSM-II csaknem egy időben készült el a BNO-8 amerikai kiadásával 1968-ban, annak a szellemét igyekezett magáévá tenni.

Az újkori pszichiátriai betegségtan történetének fordulópontja a DSM-III megjelenése. Ez a kötet néhány olyan alapvető változást hozott a mentális zavarok osztályozásának rendszerében, amelyek egyfelől alapjaiban átalakították a pszichiátriai nozológia egész addigi szemléletét és módszertanát, másfelől azóta is tartós érvényűnek bizonyultak. A DSM-III újításai: minden diagnózis tételes, explicit és operacionális kritériumokra épül, „ateoretikus”, túlnyomórészt deskriptív klinikai kategóriákra törekedett, a kritériumok összeállításában széleskörű szakértői konszenzusra támaszkodott, formálisan is bevezette a multitaxiális (többszemponút) diagnosztikát, teljes egészében elvetette a „neurózis” túl általános, illetve

teoretikus fogalmát és azt a megfelelő klinikai tünetcsoportok operacionális leírásaival helyettesítette. A DSM-III (kézikönyv) tizennyolc fő kategóriában foglalja össze a mentális zavarokat. Ezek részben a korábban is szokásos csoportosítást követték, részben azonban egészen új csoportokat képeztek: a szorongásos, a szomatoform, a disszociatív stb. zavarok körét.[30]

Egyes kategóriák felülvizsgálata már 1983-ban megkezdődött, és egyre szélesebb szakértői kör bevonásával zajlott. A DSM-III eredeti kategóriáinak többsége átdolgozásra került, a revízió eredményeként jött létre a DSM-III-R. A módosítások elsősorban az egyes zavarok megnevezését és a hozzájuk tartozó egyes kritériumok megfogalmazását érintették.[31]

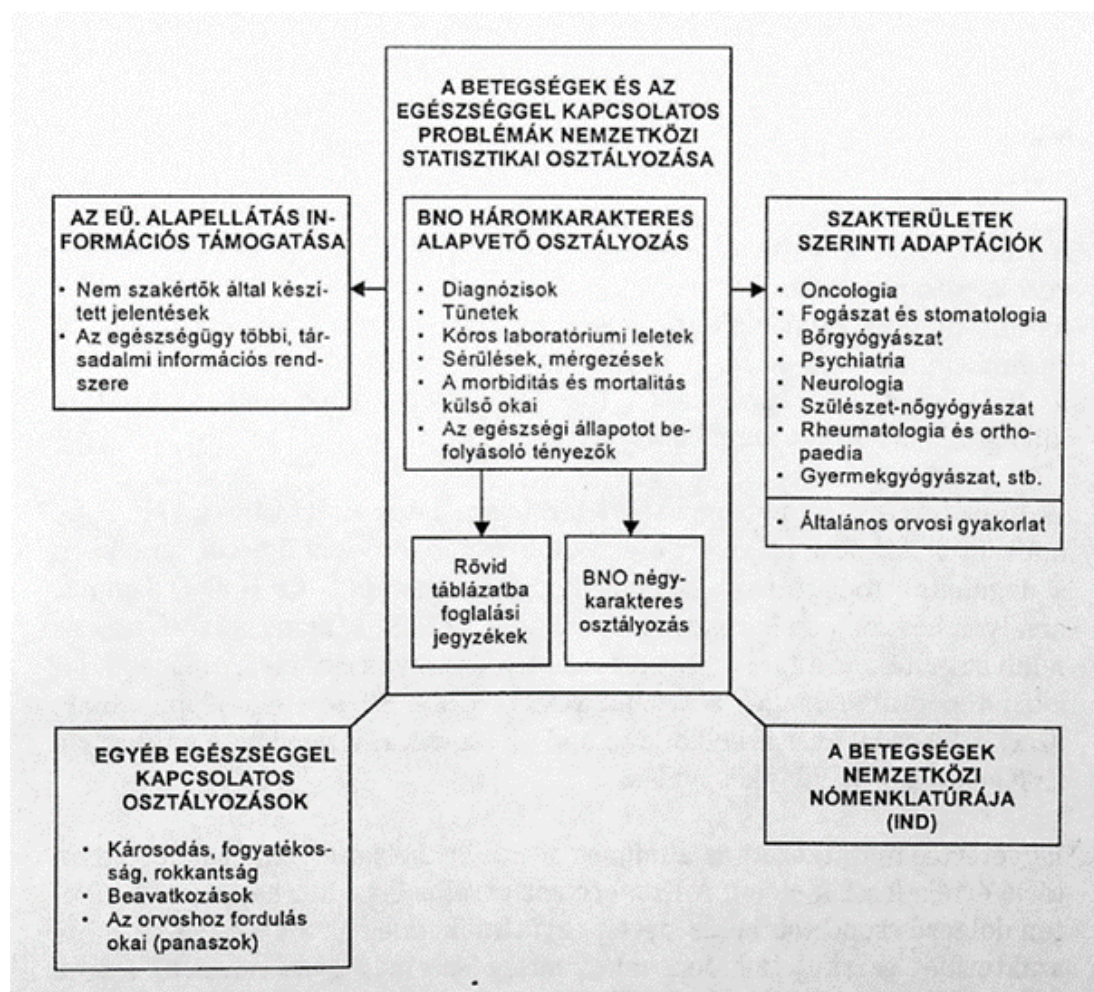
A DSM-IV 1994-ben készült el. Az eddig alkalmazott kategóriák mintegy 95%-a módosításra került, valamint új klasszifikációs elv is megjelent az új kiadásban. A szakértői konszenzuson túl a változások döntően már kutatási eredményekre épültek. Kivezették a pszichiátriában addig alapkifejezésként használt „organikus” kategóriát. Minden zavar a megfelelő kategóriába került. Új alcsoportokat és specifikációkat vezettek be. Minden csoportba külön hangsúlyt kaptak az etnikai, illetve (szub)kulturális sajátosságok. Az USA-ban változatlanul érvényes BNO-9 kód mellett feltüntették a megfelelő új BNO-10 kódszámokat is.[32]

A DSM-V első kiadása 2016-ban jelent meg az Egyesült Államokban, majd ugyanebben az évben hazánkban is, magyar nyelven.[33] A DSM-5 alaposan átdolgozott diagnózisokat tartalmaz, bizonyos esetekben kibővíti a diagnosztikai definíciókat, míg más esetekben szűkíti azokat. A klasszifikációs rendszer kezelhető formában mutatja be a pszichiátriai zavarok osztályozási rendszerét, valamint az azok azonosításához szükséges diagnosztikai és statisztikai BNO-9 és BNO-10 kódokat.

A klasszifikációs rendszerek egymáshoz közelítése

Az európai és amerikai pszichiátriai klasszifikációs rendszerek közös tőről fakadnak, de eltérő elgondolások mentén fejlődtek. A közeledés az 1960-as években már megkezdődött ugyan, de a különbségek még jó ideig megmaradtak. A DSM-III nemzetközi elterjedésével vált egyértelművé, hogy annak operacionális ismérvei könnyen beépíthetők a BNO-9 felosztásába. Hasonló a helyzet DSM-IV és a BNO-10 esetén: a kategóriák döntő többsége a másikkra közvetlenül lefordíthatók. A DSM-V referencia-kézikönyve egyszerre tartalmazza a pszichiátriai zavarok klasszifikációját, valamint az azonosításhoz szükséges diagnosztikai és statisztikai BNO-9 és BNO-10 kódokat.[34] A kétféle osztályozási rendszer szimbiózisát sokkal inkább érzelmek és hagyományok indokolják, mintsem valódi különbségek, maguk a mentális zavarok nyilvánvalóan nem különböznek.[35]

Összegzés

A betegségekkel és az egészséggel kapcsolatos osztályozások családja

Dolgozatomban olyan klasszifikációs rendszereket mutattam be, amelyeket a gyógyítás területén használnak. Ezekkel a rendszerekkel a könyvtári munkafolyamatok során igen ritkán, sőt mondhatni egyáltalán nem találkozunk, de ismeretük nem haszontalan tudás. A felvázolt rendszerekben való jártasság nagyban segít irodalomkutatásban, hiszen a mélyebb összefüggések ismeretében könnyebb megtalálni azokat az információkat, amelyekre a kutatóknak szükségük van a munkájuk során.

A BNO-hoz kapcsolódóan még számos olyan kódrendszert fejlesztettek ki, amely nem csak a beteg panaszait fordítja le egy gépekkel is értelmezhető jelrendszerre, hanem az egyes vizsgálatokat, vagy a finanszírozáshoz kapcsolódó kifejezéseket is. Külön rendszer segíti a dolgozók munkáját a járó- és fekvőbeteg ellátásban is. Ez a sokféle rendszer egy nagy „család”, mely jól támogatja az egészségügy működését. A rendszerből kinyert statisztikai adatok pedig hozzájárulnak a folyamatos kutatások, fejlesztések eredményeihez.

Terveim szerint ezekből a rendszerekből szeretnék bemutatni néhányat, amelyek segítségével talán kicsit nagyobb rálátást kapunk az egészségügyben használt osztályozási rendszerekre és azok alkalmazására.

- [1] B. Hajdu Ágnes – Babiczky Béla. Bevezetés az információkereső nyelvek elméletébe és gyakorlatába. Bp. 1998. p. 21. [A továbbiakban: B. Hajdu – Babiczky]. Hozzáférhető: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/47506> (2022.01.26.)
- [2] Az elméleti alapozáshoz vö. B. Hajdu – Babiczky. p. 21-23., 39-43.
- [3] Ködmön József. Egészségügyi informatika [elektronikus dok.]. [Debrecen. 2011.]. p. 123-125. [A továbbiakban: Ködmön]. Hozzáférhető: <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/7410> (2022.01.26.)
- [4] Surján György. Orvosi kódrendszerek és ismeretábrázolás [elektronikus dok.]. Bp. [A továbbiakban: Surján]. Hozzáférhető: <https://docplayer.hu/8895911-Orvosi-kodrendszerek-es-ismeretabrazolas.html> (2022.01.26.)
- [5] Egészségügyi fogalomtár. Állami Egészségügyi Ellátó Központ. Bp. Hozzáférhető: <https://fogalomtar.aEEK.hu/index.php/Kezd%C5%91lap> (2022.01.26.)
- [6] Egészségügyben használatos adatbázisok és kódrendszerek. Szerk. Endrei Dóra, Ágoston István, Boncz Imre. Pécs. 2015. A továbbiakban: Endrei – Ágoston – Boncz]. Hozzáférhető: https://www.etk.pte.hu/protected/OktatasiAnyagok/%21Palyazati/eukodrendszerek/EubenHasznalatosKodrendszerek_20160118jo.pdf (2022.01.26.)
- [7] Ködmön. p. 136.
- [8] Surján. p. 100.
- [9] BNO-10: A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása. Tizedik verzió. 3. köt. Betűrendes tárgymutató. Bp. 1995. p. 484. [A továbbiakban: BNO-10. 3. kötet]
- [10] BNO-10. 3. kötet. p. 384.
- [11] BNO-10. 3. kötet. p. 1011.
- [12] BNO-10. 3. kötet. p. 1013.
- [13] Surján. p. 105.
- [14] FNO: A funkcióképesség, fogyatékoság és az egészség nemzetközi osztályozása / ford. Jancsó Ágnes. Bp. 2004. p. 5. [A továbbiakban: FNO].
- [15] FNO. p. 5.
- [16] FNO. p. 6.
- [17] FNO. p. 7-9.
- [18] FNO. P. 8-9.
- [19] FNO. p. 11. I. táblázat Az FNO áttekintése
- [20] FNO. p. 211.
- [21] FNO. 7-8.; Endrei – Ágoston – Boncz. p. 51-52.
- [22] Endrei – Ágoston – Boncz. p. 221.
- [23] Endrei – Ágoston – Boncz. p. 221.
- [24] Endrei – Ágoston – Boncz. p. 51.
- [25] Bánki M. Csaba. Klasszifikációs rendszerek. Szerk. Füredi János, Németh Attila, Tariska Péter. A pszichiátria magyar kézikönyve. Bp. 2001. p. 287. [A továbbiakban: Bánki M 2001]
- [26] Bánki M. 2001 p. 287.

- [27] Bánki M. 2001 p. 288.
 [28] Bánki M. 2001 p. 290.
 [29] Bánki M. 2001 p. 290, 291.
 [30] Bánki M. 2001 p. 291.
 [31] Bánki M. 2001 p. 292.
 [32] Bánki M. 2001 p. 292.
 [33] A DSM-5 klasszifikációs rendszer zsebkönyvének világviszonylatban első magyar nyelvű kiadását az Oriold és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft. jelentette meg. A magyar nyelvű könyv világviszonylatban kizárólagos kiadója és terjesztője az Oriold és Társai Kiadó és Szolgáltató Kft. Az American Psychiatric Association nem vett részt a kiadvány angolról magyarra fordításában.
 [34] DSM-5 diagnosztikai klasszifikációs rendszer. Bp. 2016.
 [35] Bánki M. Csaba. Klasszifikációs rendszerek. p. 164-165.

A COVID-19 járvány magyarországi alakulása 2021-ben

Hojcska Ágnes Erzsébet MSc

Békés Megyei Központi Kórház Pándy Kálmán Tagkórház

Fürdővárosok Tudományos Kutatóintézet

E-mail: h.agnes.erszebet@gmail.com

Összefoglaló

A több mint két éve tartó COVID-19 járvány jelentős társadalmi és gazdasági problémákat okoz világszerte, így Magyarországon is. A járványhullámok folyamatos, de eltérő mértékű fertőzésszámot indukálnak és jelentős számú áldozatot követelnek, melyek csökkentésére nyújtanak hatékony lehetőséget a rendelkezésre álló vakcinák.

A tanulmány célja bemutatni és elemezni a 2021. évi járványhullámok magyarországi fertőzöttségi, halálozási és beoltottsági adatait és trendjeit. Az eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált időszak harmadik és negyedik hulláma hasonló trendet követ, de intenzívebb megjelenéssel a negyedik hullámban. A védőoltások tekintetében megállapítottam, hogy azok felvétele a harmadik hullámban volt a legintenzívebb, de számuk tovább emelkedik.

Kulcsszavak

COVID-19 – Magyarország – második, harmadik és negyedik hullám – védőoltás

Development of the COVID-19 pandemic in Hungary in 2021

Abstract

The COVID-19 pandemic, which has been going on for more than two years, is causing significant social and economic problems worldwide, including in Hungary. The pandemic waves show a continuous but varying number of infections and require a significant number of casualties, which are effectively reduced by the vaccines available. Aim of the study is to present and analyze the data and trends of the 2021 pandemic waves in Hungary in terms of infection, mortality and vaccinations. The results show that the third and fourth waves of the study period follow a similar trend, but with a more intense appearance in the fourth wave. With regard to vaccinations, I found that their uptake was most intense in the third wave, but their numbers continue to rise.

Keywords

COVID-19 – Hungary – second, third and fourth waves – vaccination

1. Bevezetés

A koronavírus (COVID-19) fertőzés már több mint két éve (Vuhan, 2019 december) van jelen a világban, szinte az összes országot érintve (Tóth 2020). A fertőzési hullámok jelenléte folyamatos nehézséget és változást okoz a társadalmi jelenségekben és a világgazdasági folyamatokban egyaránt. Magyarországon az első regisztrált eset (2020. március 4.) megjelenését követően veszélyhelyzetet jelentettek be (2020. március 11.) kijárási korlátozásokkal, melynek következtében az emberek megszokott élete megváltozott, a gazdaság egy része és számos intézmény működése is leállt. A pandémia során a legjelentősebben érintett ágazatok közé tartozik az egészségügy (Uzzoli 2020) és a turizmus (Szabó 2020, Szabó – Hojcska 2020, Hojcska – Szabó 2021), mely változásai a világban és Magyarországon is egyértelműen és folyamatosan megmutatkoznak. A világjárvány szűnni nem akaró hullámai (Hojcska 2020, Hojcska 2021) közül jelenleg a negyedik tombol, mely továbbra is kihívás elé állítja az egész társadalmat. Egy hatékony megoldási lehetőség azonban 2020 decemberétől rendelkezésre áll az emberiség számára a járvánnyal szemben, és ez a védőoltás.

Napjainkra már több különböző módszerrel kifejlesztett vakcina áll rendelkezésre a védekezéshez (Ndwandwe – Wiysonge 2021), melyek közül az mRNS alapú oltás létrehozását Dr. Karikó Katalin kisűjszállási származású kutatóbiológusnak köszönhetjük (Karikó et al. 2004, Laczkó et al. 2020).

Mivel a negyedik hullám még nem ért véget és így az annak során létrejött adatbázisok adatai nem adnának teljes képet a járvány ezen szakaszának alakulásáról, ezért a jelen tanulmány célja ismertetni a koronavírus járvány 2021-es magyarországi adatait, mely három járványhullámot is felölel. Továbbá képet kíván adni a hazai oltási adatok 2021. évi változásairól.

2. Módszerek

A tanulmány első célja ismertetni és elemezni a koronavírus járvány 2021. évi magyarországi fertőzöttségi adatait a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) adatközlése alapján, mely érinti a második járványhullám leszálló ágát, a teljes harmadik hullámot és a negyedik hullám jelentős részét. Az adatok szolgáltatásával kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni, hogy az NNK napi adatközlési rendjében a vizsgált időszak alatt változás történt, mely szerint 2021. június 12-től csak hétköznapokon kerülnek nyilvánosságra az adatok. Ezért a hétfői és ünnepnap esetszámok vonatkozásában átlagszámítással határoztam meg a napi esetszámokat. A tanulmány második célja ismertetni és elemezni a 2020-as év végén kezdődő hazai oltási adatok változásait, melyek közzététele 2021. március 3-án vette kezdetét. A kutatási célok elérése érdekében a rendelkezésre álló járványügyi adatok közül a Nemzeti Népegészségügyi Központ hazai adatait elemzem 2021. január 1-től 2021. december 31-ig, valamint a 2020. március 3-tól rendelkezésre álló oltási adatokat, szintén 2021. december 31-ig (NNK 2021a, NNK 2021b).

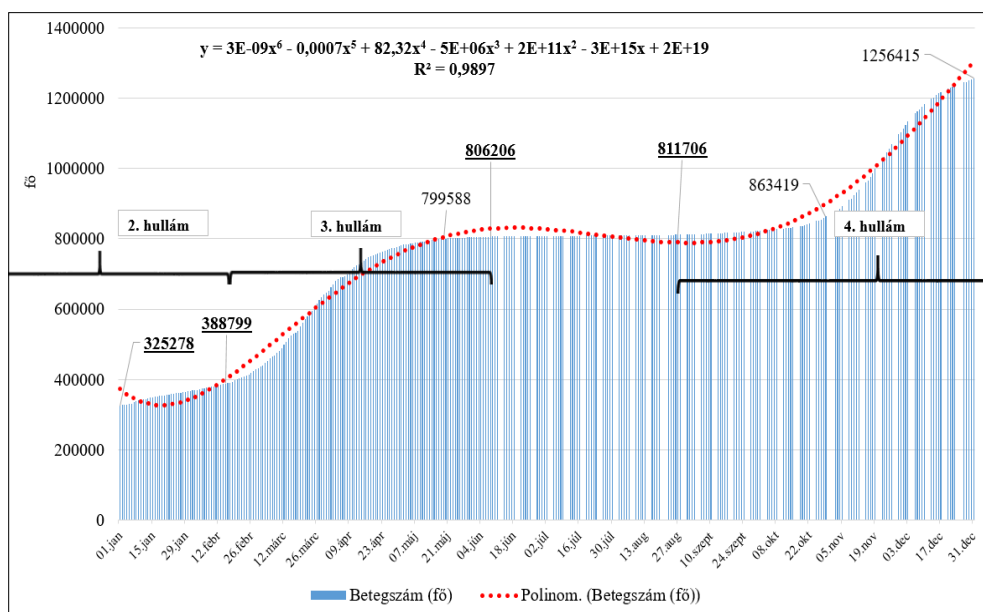
Az elvégzett szekunder adatgyűjtés után az adatok elemzéséhez leíró statisztikai módszereket alkalmaztam, valamint az adatok ingadozó jellege miatt a trendek meghatározásához a polinomiális trendszámítás módszerét használtam. Az így kapott eredmények értelmezése során a determináltsági együttható (R^2) értékét is figyelembe vettem (Babbie 2017).

3. Eredmények

Ebben a részben részletesen ismertetem a Magyarországon hivatalosan és nyilvánosan elérhető COVID-19 fertőzési adatokat. Részletesen bemutatom és elemzem a hazai COVID-19 fertőzött esetek és a fertőzésben elhunytak számának alakulását és trendjét. Továbbá külön alfejezetben elemzem a rendelkezésre álló felvett oltási adatokat.

3.1. Igazolt COVID-19 fertőzöttek száma Magyarországon

A tanulmány első céljának egyik rész célja a magyarországi COVID fertőzöttek összesített számának bemutatása, és trendjének elemzése a vizsgált időszakban. Ezeket az adatokat és változásuk trendjét szemlélteti az 1. ábra.

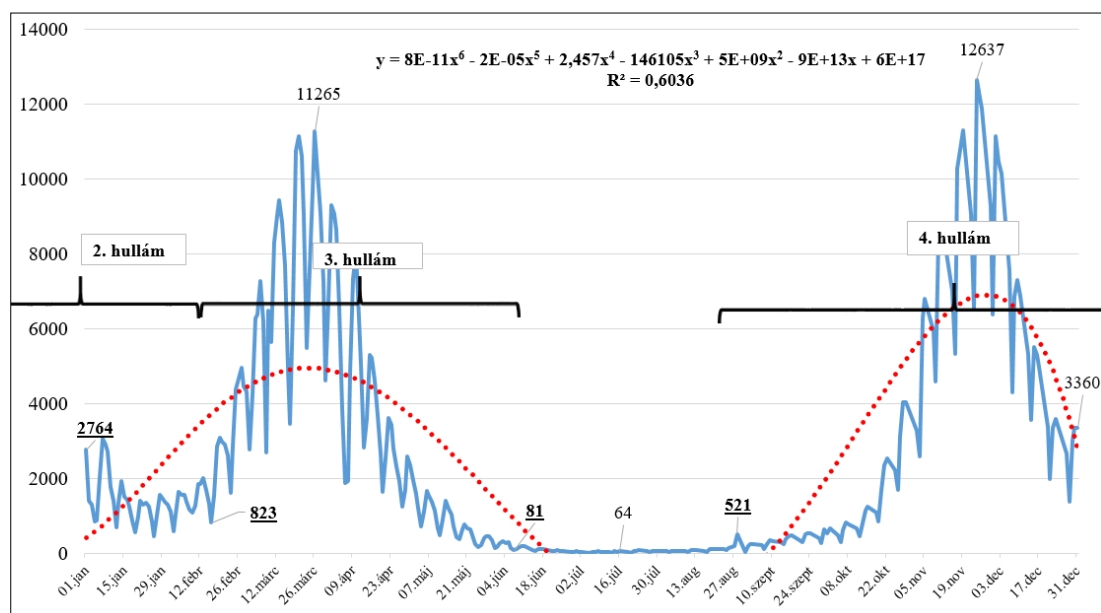
1. ábra: Igazolt COVID-19 fertőzöttek összes száma (fő) Magyarországon 2021.01.01. és 2021.12.31. között
Forrás: NNK (2021a) alapján, saját számítás és szerkesztés

Magyarországon 2021. január 1-én már a világjárvány második hulláma a vége felé közeledett, ugyanis a második hullám vége 2021. február 16-ra datálható az Operatív törzs bejelentése alapján. Az 1. ábrán jól látható, hogy a fertőzöttek száma január 1-én 325 278 fő volt, mely a második hullám végére 388 799 főre emelkedett. Ezt a hullámot közvetlenül, szinte összemosódva követte a harmadik hullám, mely a nyár elején, június 8-án ért véget, amikor a fertőzöttek száma hazánkban már elérte a 806 206 főt. Ezután egy kis fellelegzés

következett a nyári időszakban, majd a szakemberek véleménye szerint (Jakab 2021) augusztus 27-én elindult a negyedik járványhullám is hazánkban. A negyedik hullám elején a fertőzöttek száma 811 706 főről indult és az év végére elérte a 1 256 415 főt (2021. december 31.), amikor még nem beszélhettünk a negyedik hullám végétől.

A fertőzöttek számának alakulása a polinomiális trendszámítás alapján kirajzolódott trendvonal szerint folyamatosan emelkedő trendet mutat, melynél a determináltsági együttható értéke ($R^2=0,9897$) alapján a trendvonal megbízhatónak tekinthető. Ez alapján a trendvonalat tovább elemezve megállapítottam, hogy a fertőzöttek számának trendvonala a vizsgált időszak elején volt a legmélyebben (minimum) és a második hullám végétől folyamatosan emelkedik a harmadik hullám végéig. Ezt követően, a nyári időszakban enyhén csökkenő ívet ír le, majd szeptember végétől, a negyedik hullám elejétől folyamatosan növekvő képet mutat, melynek a maximumát még nem érte el a vizsgált időszak végére.

Tovább elemezve a vizsgált időszak adatait, megvizsgáltam a fertőzöttek számának napi változását is (2. ábra).

2. ábra: Igazolt COVID-19 fertőzöttek napi száma (fő) Magyarországon 2021.01.01. és 2021.12.31. között
Forrás: NNK (2021a) alapján, saját számítás és szerkesztés

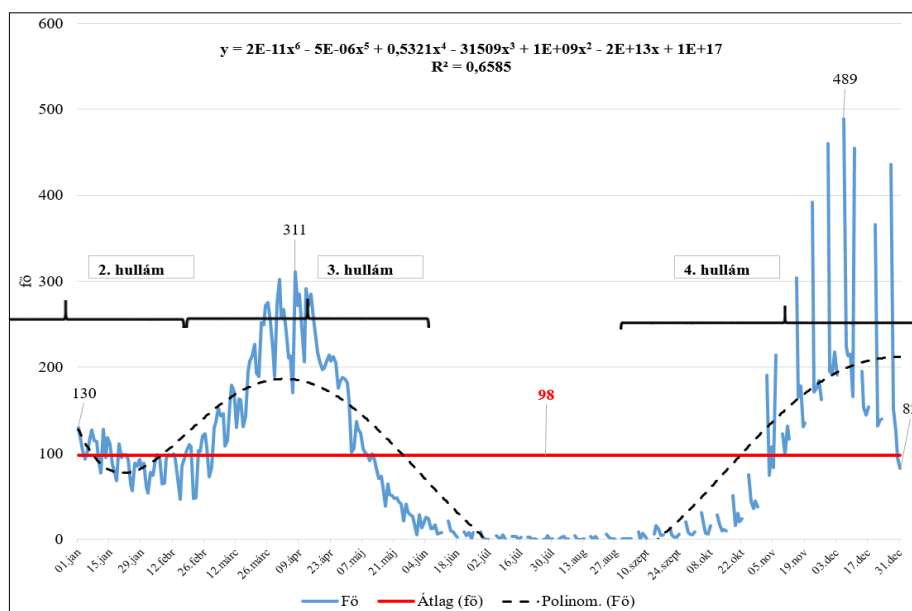
Az ábrán jól látszanak a második hullám végének adatai, mely szerint január 1-én 2 764 fő volt a napi fertőzöttek száma az országban, mely szám a második hullám végére 823 fő napi megbetegedésre csökkent, de még messze nem közelített a nullához. Ebből jól látható, hogy a harmadik hullám összemosódott a második hullám végével és február közepétől (február 17.) egy újabb esetszám emelkedés vette kezdetét. A harmadik hullám a csúcsát március végén érte el (március 26.), amikor a napi fertőzöttek száma elérte a 11 265 főt. Ezt követően a napi betegszámok csökkenése volt tapasztalható egészen a harmadik hullám végéig (június 8.). Ekkor a napi betegszám 81 főre csökkent le és a nyári időszakban nagyon alacsony (100 fő körüli) maradt. Ez az időszak egészen augusztus végéig, szeptem-

ber elejéig tartott, amikor ismételen elkezdett emelkedni a fertőzöttek napi száma. Augusztus 27-én már 521 fő volt a napi fertőzöttszám, mellyel kezdetét vette a negyedik hullám (Jakab 2021). A negyedik hullám elején (a harmadikhoz képest) időben elnyújtottabb, de meredekebb betegszám emelkedés kezdődött, mely november 24-én tetőzött 12 637 fő napi fertőzöttszámmal. Ezt követően a harmadik hullámhoz viszonyítva időben kissé meredekebben, de hasonló mértékű betegszámokat produkálva csökkent a fertőzöttek száma a negyedik hullámban, melynek vége jelenleg még nem behatárolható.

A vizsgált időszak ingadozó adatait figyelembe véve, itt is a polinomiális trendszámítást alkalmaztam a fertőzöttek napi számának trendmeghatározásához. A kapott determinált-sági együttható értéke ($R^2=0,6036$) alapján a trendvonal csak közepes mértékben tekinthető megbízhatónak, ezért azt tovább nem elemeztem.

3.2. Igazolt COVID-19 fertőzésben elhunyt esetek száma Magyarországon

A tanulmány első céljának másik rész célja bemutatni és elemezni a COVID-19 fertőzésben elhunyt esetek számát Magyarországon. A COVID-19 világjárvány hullámai során a betegség ingadozó mértékben, de folyamatosan sok áldozatot követel. A hazánkban 2021. január 1. és 2021. december 31. között elhunytak száma 29 649 fő volt, közülük 14 535 nő és 15 114 férfi. Az elhunytak átlagéletkora 73 év volt. Az elhunytak számának alakulását a vizsgált időszakban a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra: A COVID-19 járványban elhunytak száma (fő) Magyarországon 2021.01.01. és 2021.12.31. között
Forrás: NNK (2021a) alapján, saját számítás és szerkesztés

Az elhunytak száma jelentős emelkedést mutatott a vizsgált időszakban. Ezeknek az adatoknak a változása a 3. ábrán jól követhető, mely alapján megállapítottam, hogy az elhunytak számának emelkedése jól illeszkedik a 3.1. alfejezetben bemutatott járványhullámok görbéjéhez és a fertőzöttek számának változásához. A vizsgált időszak elején az elhunytak

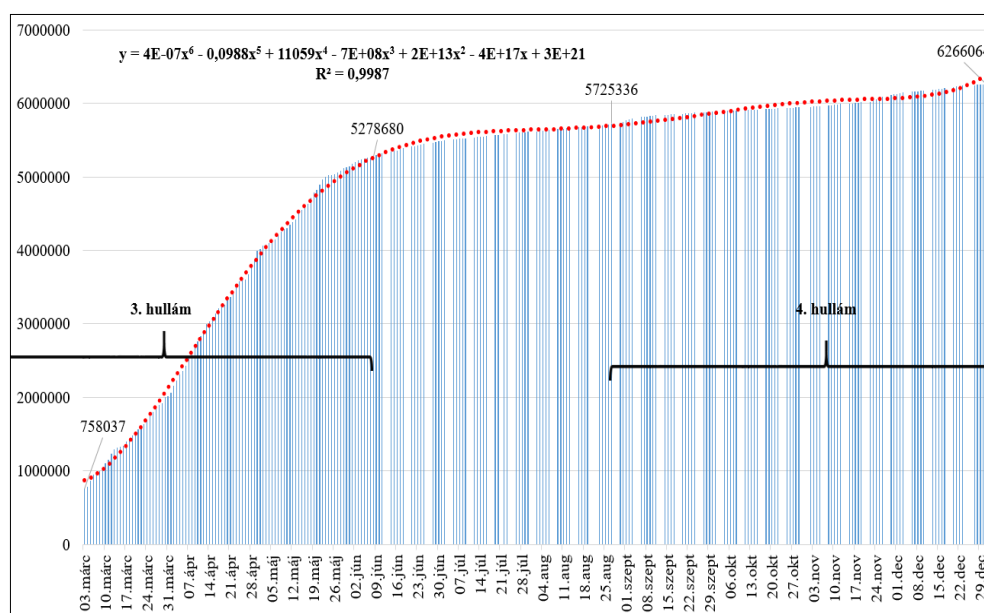
napi száma 130 fő volt, ami folyamatosan csökkent a második hullám végéig. Ezt követően a harmadik hullám okozta fertőzésszám emelkedéssel egyező ütemben növekedett az elhunytak száma is, mely csúcsát a harmadik hullám közepén 311 fővel érte el. Ezután ismét csökkent a betegségben elhunytak száma, mely a harmadik hullám végétől a negyedik hullám elejéig 10 fő alatt volt naponta. A nyár végén megkezdődő negyedik hullám fellángolásával azonban az elhunytak száma is jelentős emelkedésnek indult, de időbeni üteme egyezést mutatott a harmadik hullám elhalálzási ütemével. Az elhunytak száma a negyedik hullám közepén 489 fővel (december 6.) érte el a maximumát. Ezt követően folyamatosan csökkent az elhunytak száma a fertőzöttek számának csökkenésével együtt.

Az adatokból kiszámítva azt az eredményt kaptam, hogy a vizsgált időszakban az elhunytak napi átlagos száma 98 főben állapítható meg.

A trendmeghatározáshoz itt is a polinomiális trendszámítás alkalmaztam az adatok ingadozó jellege miatt. A kapott determináltsági együttható értéke ($R^2=0,6585$) alapján azonban a trendvonal itt is csak közepesen megbízhatónak tekinthető, ezért azt nem elemeztem tovább.

4. Az oltások számának alakulás Magyarországon

A tanulmány második célja, bemutatni és elemezni a COVID-19 fertőzés ellen beoltott lakosok számának alakulását Magyarországon. Hazánkban a COVID-19 elleni védőoltások beadása 2020. december 26-án kezdődött. A beoltottak számának nyilvános közzététele a Nemzeti Népegészségügyi Központ által 2021. március 3-tól vette kezdetét. Ekkor a beoltottak száma 758 037 fő volt, mely szám 2021. december 31-re 6 266 064 főre emelkedett (4. ábra).

4. ábra: A COVID-19 ellen beoltottak száma (fő) Magyarországon 2021.03.03. és 2021.12.31. között
Forrás: NNK (2021a) alapján, saját számítás és szerkesztés

Az adatok alapján megállapítható, hogy míg a harmadik fertőzéshullám elején 758 037 fő volt beoltva Magyarországon, addig a harmadik hullám végére ez a szám 5 278 680 főre emelkedett. Ezt követően a nyári időszakban szinte alig növekedett az oltást felvevők száma, majd a negyedik hullám elejétől ismét egyre többen döntöttek az oltás felvétele mellett. A vizsgált időszak végére a magyarországi oltottak száma 6 266 064 főre emelkedett.

A vizsgált adatok trendmeghatározásához itt is a polinomiális trendszámítást alkalmaztam. A kapott determináltsági együttható értéke ($R^2=0,9987$) alapján a trendvonal megbízhatónak tekinthető, ezért azt tovább elemeztem. Ez alapján megállapítottam, hogy a trendvonal a harmadik hullám elején érte el a minimumát, majd dinamikus emelkedést mutatott a harmadik hullám végéig. Ezt követően szinte lineárisan haladt tovább a negyedik hullám kezdetéig, amikortól ismét lassan emelkedő trendet követett.

Megbeszélés

A COVID-19 vilájárvány a 2020. év eleje óta okoz társadalmi, gazdasági problémákat a világban és hazánkban is. Jelenleg a járvány negyedik hulláma okozza a fertőzéseket, és követel számos áldozatot. Az eddigi járványhullámok eltérő időben és különböző mértékben okoztak fertőzést az országban, melynek mérséklésére vagy megelőzésére a különböző módszerekkel előállított és eltérő hatásmechanizmus szerint működő védőoltások jelenetnek megoldást. A tanulmány célja volt bemutatni és elemezni a hazai fertőzési, halálozási és oltási számokat 2021. január 1-től 2021. december 31. között.

Az eredmények alapján megállapítást nyert, hogy a vizsgált időszak három járványhullámot foglal magába Magyarországon. Az év elején a második hullám leszálló ága, ezt követően a harmadik hullám volt jelen nyár elejéig, majd a negyedik hullám vette kezdetét a nyár végén, mely a 2021-es évben nem ért véget, jelenleg is tart.

A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a 2021. év elején ért véget a második hullám, csökkenő fertőzöttségi és halálozási esetszámot eredményezve. Az oltások száma ebben az időszakban (2021. február 16-ig) még nem volt elérhető nyilvános adatbázisban. A járvány harmadik hulláma rögtön a második hullám végeztével, azzal összekapcsolódva vette kezdetét. A fertőzöttek száma gyors emelkedésnek indult és március végén érte el maximumát napi 11 265 fő fertőzöttel. Ezt követően csökkenő betegszám volt detektálható a harmadik hullám végéig (2021. június 8.). A fertőzöttek számához viszonyított halálozási adatok is hasonló trend szerint alakultak, az oltások száma viszont a harmadik hullám első szakaszában jelentős emelkedést mutatott, mely emelkedés kitartott a harmadik hullám végéig. A nyári időszakban alacsony szinten volt a fertőzöttek és az elhunytak száma is, valamint az oltások számának emelkedése jelentősen mérséklődött, de továbbra is enyhén emelkedő trendet mutatott. A negyedik hullám a nyár végén lángolt fel (2021. augusztus 27.) a fertőzöttek és az elhunytak számának emelkedésével. Ennek trendje a harmadik hulláméhoz hasonló, de gyorsabb és erősebb intenzitást mutatott, mely közel hasonló napi betegszámok

mellett magasabb halálozási adatokat eredményezett. Az oltások száma eközben kismértékű, de folyamatos emelkedést mutatott. A vizsgálati időszak végével azonban a negyedik hullám még nem ért véget és a szakemberek véleménye szerint a vírus mutációja következtében további hullámok várhatók.

Irodalomjegyzék

- [1] Babbie E. A társadalmi kutatás gyakorlata. Bp. 2017. 744. p.
- [2] Hojcska ÁE: COVID-19 számokban. Házi Hírmondó. 2020. 4. 4. 5-9.
- [3] Hojcska ÁE: A COVID-19 járvány számokban 2020. második félévben Magyarországon. Házi Hírmondó. 2021. 5. 1. 12-16.
- [4] Hojcska ÁE, Szabó Z: Investigating natural treatment factors and inequalities of medicinal water institutions in the aspect of tourism in Hungary. *Geojournal of Tourism and Geosites* 2021. 36. 2spl. 555-562.
- [5] Jakab F.: Gyógytornászok szerepe a COVID-19 elleni védőoltás társadalmi elfogadásának elősegítésében. MGYFT FizioPéntek online előadás, 2021. augusztus 27.
- [6] Karikó K, Bhuyan P, Capodici J, Weissman D: Small Interfering RNAs Mediate Sequence-Independent Gene Suppression and Induce Immune Activation by Signaling through Toll-Like Receptor 3. *J Immunol* 2004. 172. 11. 6545-6549.
- [7] Laczkó D, Hogan MJ, Toulmin SA, et al. A Single Immunization with Nucleoside-Modified mRNA Vaccines Elicits Strong Cellular and Humoral Immune Responses against SARS-CoV-2 in Mice. *Immunity*. 2020. 53. 4. 724-732.
- [8] Ndwandwe D, Wiysonge CS: COVID-19 vaccines. *Curr. Opin. Immunol.* 2021. 71. 111-116.
- [9] Igazolt COVID-19 fertőzöttek száma megyénként.
Forrás: <https://koronavirus.gov.hu/terkepek/fertozottek> (2021.01.01-2021.12.31.)
- [10] Elhunytak. Forrás: <https://koronavirus.gov.hu/elhunytak> (2021.01.01-2021.12.31.)
- [11] Szabó Z: Investigation correlation study of the touristic use of medical spa services in a Hungarian spa town. *Selye e-studies* 2020. 2. 59-72.
- [12] Szabó Z, Hojcska ÁE: Rekreációs turisztikai fürdőszolgáltatások és azok igénybevételének összefüggés-vizsgálata egy SPA-szolgáltatónál. *Recreation: A Közép-Kelet-Európai Rekreációs Társaság Tudományos Magazinja* 2020.1. 36-39.
- [13] Tóth M: Koronavírus-járvány az idősothonokban. *Kihívások és a megelőzés lehetőségei. Orvosképzés* 2020. 95. 522-526.
- [14] Uzzoli A. Egészségügy In: Czirfusz, M.(szerk.) *Területi kihívások és területi politikák Magyarországon, 2010-2020.* Bp. 2020. p. 33-39.

Szemben az árral
Hugonnai Vilma születésének 175. évfordulója emlékére
Gacsályi Tölgyesi Ágnes
g.tolgyag@gmail.com

„Ha fellobban olykor egy meteor, s oly nő születik,
 ki magas szellemtől ihletve túlelmelkedik neme korlátain,
 az minden okoskodásunk dacára is egyenlővé teszi magát a férfiúval:
 és tegye is, elég drágán megvásárolta a helyet,
 mert érte minden bizonynyal neme mindazon előnyéről lemondott,
 melyek ezen irányban tették volna ragyogóvá s boldoggá.”
 (Madách Imre)

Bevezetés

Szeretek nő lenni. Mert egyenrangú, az élet minden területén teljes jogú, semmiféle megkülönböztetést elszenvet nem kényszerülő NŐ-nek lenni jó. Ezt megélni napjainkban szerencsére már nem jár feltétlenül drámai küzdelmekkel (bár vannak még aggódalomra okot adó társadalmi egyenlőtlenségek), így aztán mi, nők vezethetünk autót, sőt akár egy egész országot is, választhatunk – tehetségünk, élethelyzetünk függvényében – hivatást, és ehhez bármely rangú, szintű iskolát. Egy mai, nyugati kultúrában élő nőben szerencsére már fel sem merül ennek megkérdőjelezése. Mégis, hogy értékelni tudjuk ezt az evidenciát, érdemes néha visszaforgatni az idő kerekét és bepillantani nőtársaink néhány évszázada még korántsem ilyen felhőtlen sorsába.

Különös és mélyen elgondolkodtató, hogy az archaikus társadalmak korában még nem vitatták el a nők képességeit és jogait a tudományok területén – pusztán nemi identitásuk miatt. A középkor aztán mély sötétséget hozott e téren (is), a nőket kitiltották a tudás birodalmából. Visszaszorították őket – gyenge, törékeny mivoltukra hivatkozva – a gyermeknevelés, a házimunka, a társasági élet egysíkú világába, ugyanakkor nem tiltották nekik, sőt – leginkább az alsóbb osztálybeliektől – gyakran elvárták az egyébként férfiakat is próbára tevő fizikai munkát. Hugonnai Vilma a 19. századi feminista mozgalom élharcosaira jellemző nyíltsággal ezt így fogalmazta meg: „A lélekre és testre ártalmas munkát sohasem tiltották el az asszonyoktól, csak ami intelligenciát követel és jólétet adhat, azt tartják a férfiak a nőkre ártalmasnak”.^[1]

Elisabeth Blackwell, a világ első, brit származású női orvosa diplomáját az Újvilágban, Amerikában szerezte meg. Nevét az első orvosnőként jegyezték be az Egyesült Királyság orvosainak hivatalos nyilvántartását vezető General Medical Council (Általános Orvosi Tanács) jegyzékébe. Dr. Blackwell a társadalmi tudatosság élharcosaként és erkölcsi reformátorként úttörő szerepet játszott a nők oktatásának előmozdításában.

Dr. Elizabeth Blackwell (1821-1910), a világ első női orvosa

forrás: <https://www.sopronmedia.hu/cikkek/forradalmarok-az-első-okleveles-női-orvosok>

Hugonnai Vilma sorstársaként – már évtizedekkel korábban – az elsők között szállt szembe a gyakorlattal, amely a nőket kiszorította a tudomány területéről.[2]

És az Újvilág felől lassan Európába is megérkezett egy új világ.

Az első lázadók

A korábbi századok – néhány szempontból ijesztően sötét – éveiben időről időre felbukkant egy-egy nőalak, aki bátrabb, merészebb, okosabb és kitartóbb volt társainál és ezzel – gyakran életét, de legalább is vagyonát, társadalmi rangját, egzisztenciáját veszélyeztetve – beírta magát az emberiség történetébe. Jónéhány nő nemének példaképe lett azzal, hogy az élet különböző területén megalkuvást nem ismerve, félelmét legyőzve, elrettentést nem tűrve lázadt fel mindazon gyomorforgató és vérlázító nemi diszkrimináció ellen, melyek fájdalmasan csonkolták a nők az idő tájt még végtelenül sebezhető önérzetét. Korántsem kirívó példája ennek az 1804-es francia polgári törvénykönyvben, a Code Civil-ben megfogalmazott rendelkezés: „A férjek jogot nyertek arra, hogy feleségük lakhelyét meghatározzák, s a feleség mindennemű tulajdonával, keresményével beleszólása nélkül rendelkezzenek. Válás esetén a gyermekek, a ház és minden egyéb ingó és ingatlan vagyon kizárólag a férfiakat illette meg, a nőt házasságtörésért kétévi börtönnel sújthatták, míg a férj ugyanezen tett elkövetésekor nem volt büntetendő”. [3]

A történelem kiemelkedő nőalakjai mind megvívták a maguk harcát egy igazabb világért, ahol evidencia, hogy a nők egyenjogú tagjai a társadalomnak.

Az 1600-as évek hősnőjeként említhetném többek között **Zrínyi Ilonát** (1643-1703), aki I. Rákóczi Ferenc özvegyeként, második férjével, Thököly Imrével és két gyermekével az oldalán 1685-1689 között a környező várak eleste után is hősiesen védte Munkács várát.

Végül már az osztrák császárnak is kínos volt, hogy nem tud legyőzni egy nőt néhány katonájával. Látszólag kiegyezést színelte, majd megszegve azt, örökre száműzte a bátor nőt Törökországba.[4]

Hasonló sorsa jutott a 19. század egyik hősnőjeként méltán tisztelt **Kossuth Zsanna** (1817-1854), Magyarország első főápolónője is, aki rövid, de annál tragikusabb életét áldozta hazájának, letéve az ápolás, mint hivatás alapjait, létrehozva tábori kórházak sokaságát az 1849-es szabadságharc idején a sebesült – nem csak magyar, de az ellenséges – katonák ápolására, segítve testvére, Kossuth Lajos politikai karrierjét, támogatva családját egész viszontagságokkal teli életében. Sorsául mégis, neki is a száműzetés jutott.

Az emancipációs mozgalmak felerősödése egyre több ismert nőalakot adott a történelemnek. Gondoljunk csak **Veres Pálnéra** (1815-1895), aki a nőnevelés élharcosa volt. Abban a korban nem lévén lányok számára létrehozott iskola, a tehetősebb családok vagy külföldi intézetekben, vagy otthonukban, fogadott nevelőnőkkel taníttatták lányukat – ahogy ma mondanánk: magántanulóként. Veres Pálné, született Beniczky Hermin maga is olyan korban született, amikor a lányoktól csak azt várták el – ezért csak azt tanították meg nekik –, amit a háztartásban tudniuk illett. Saját lányán tapasztalta meg, hogy a lányok is ugyanúgy képesek, sőt akarnak tanulni, mint a fiúk. Mivel hiába nyújtott be számtalan kérelmet az Országgyűlésnek lányok oktatását is biztosító iskolák létrehozására, maga alapított iskolát. A kezdetben két pici helyiségből álló osztályterem 1896-ra érettségi lehetőséget is nyújtó iskolává nőtt, amely utat nyitott a nők egyetemi képzésének.[4]

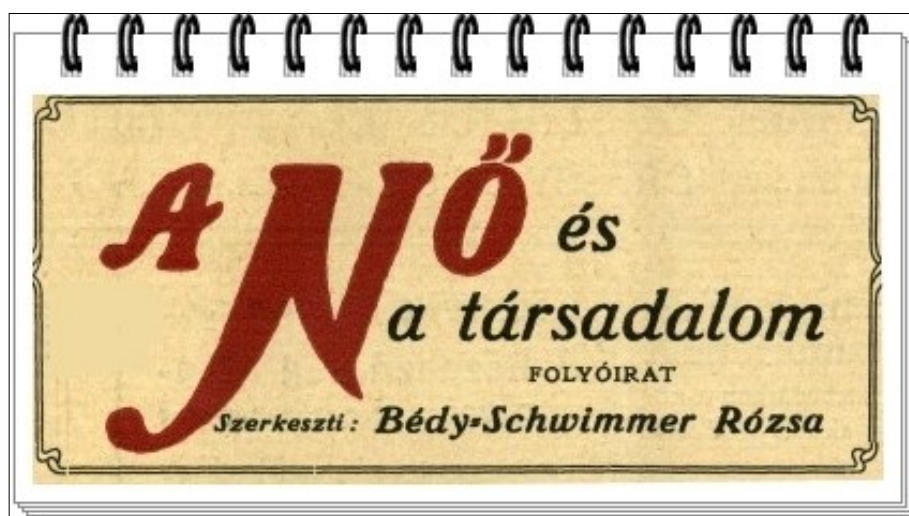
Nem csak az oktatás, de a harc is tabu volt ebben az időben a nők számára. **Lebstück Mária** (1831-1892) ezzel mit sem törődve – Bécsben élő katona nagybátyja izgalmas haditörténete hatására – álruhában, haját rövidre vágatva titokban állt be katonának és vívott meg – férfiak bátorságát is felülmúlva – sok csatát. Titkát Jókai Mór tollából és egy máig híres operettből ismerhetjük. Ő volt Mária főhadnagy.[4]

Bár a magyar egyetemek kapui 1895-ben megnyíltak a nők előtt, a jogi és mérnöki karokra jelentkező lányoknak még több mint húsz évig, 1918-ig kellett várniuk, hogy megkezdhessék tanulmányaikat. A jogtudomány első magyar női képviselőjének, **Ungár Margitnak** (1897-1969) azonban nem csak az egyetemre való felvételért, de a principális melletti munkáért, az ügyvédjelöltségért is küzdenie kellett. Sikeres ügyvédi diplomáját végül a férfiakétól eltérően nem sötét, hanem rózsaszín selyemhengerben, aranyszalaggal átkötve vehette át. Neve mellett az „Úr” helyett az „Úrnő” megszólítás állt, így tisztelték meg a kor első magyar ügyvédnőjét.[4]

A 20. század is adott nekünk jónéhány különleges, elhivatott nőt, akik mertek nagyot álmodni. **Telkes Mária** (1900-1995) már kislánykorában küldetésének érezte hasznosítani a Nap korlátlanul elérhető melegét. Bár még ekkor sem volt egyszerű egy lánynak bekerülni az egyetemre, neki azonban nem csak hogy sikerült, de doktori címet is szerzett. Rokoni szálon Amerikába költözött, ahol Boston legjobb egyetemének kutatója és a napenergia hasznosításának elkötelezettje lett számos újító felfedezésével.[4]

De említhetnénk az egészen közeli múltból is példát arra, hogy egy nőnek esetenként még ma is küzdenie kell – ha nem is feltétlenül a neme, de származása okán – az egyenlőségért. **Orsós Zsuzsanna** (1974-) biológus, rákkutató a beás cigányok apró népcsoportjából származó, írástudatlan család tagjaként ma jelentős lépéseket tesz a cigányság felemelkedéséért.[4]

Mint láthatjuk, az elmúlt néhány századot a harcias nők nemi diszkrimináció elleni hangos tiltakozása kísérte. Ennek a tiltakozásnak egyik markáns képviselője, **Bédy-Schwimmer Rózsa** – a feminizmus világelső nőalakjaként – 1897-ben csatlakozott az akkor szerveződő Nőtisztviselők Országos Egyesületéhez, melynek azonnal neves szószólója, sőt 1901-től elnöke is lett. 1904-ben Berlinben megalakult a Nemzetközi Szüfrasset Szövetség (International Women's Suffrage Alliance), melynek első konferenciáján a magyar munkásnők helyzetéről tartott nagyvű előadást. Egy másik „első”-vel, a Magyarországon elsőként bölcsészdiplomát szerzett **Glücklich Vilmával** alapítói voltak a Feministák Egyesületének, valamint *A Nő és a Társadalom* című folyóiratnak, amelynek 1907-1913 között megjelent számaiban[5] a nők társadalmi helyzetének javításáért, az egészség- és nővédelemért, továbbá a nők választójogáért, oktatásáért, a koedukált iskolák létrehozásáért harcoltak.

forrás: <https://mtda.hu/NET.html>

Az indulás évének 2. számában az alábbiak olvashatók az első oldalon: „Éles ostorcsapásokként süvítettek a parlamenten, sajtón és országon át a nemzet kultúrájának: közoktatásának parlamenti tárgyalásakor a női műveltség ellen szóló beszédek. Kmety, Bánffy és társaik: Tóth Béláék meghúzták a vészféket a magyar asszonyok azon törekvése ellen, hogy a tudatlanság rabbilincseit levetve, a műveltség világosságából nyerjenek fényt tökéletesebb egyéni és családi életük megvilágítására.”. A tüzes hangú írás pedig ezekkel a harcias sorokkal zárul: „Sokalják a feminizmus térfoglalását? Már is? Pedig nőmozgalom Magyarországon még nem volt, hanem istenigazában csak lesz!”[6]

Bédy-Schwimmer Róza (1877-1948)

Glücklich Vilma (1872-1927)

Épp abban az évben – 1897-ben –, amikor Bédy-Schwimmer Róza a magyarországi feminista mozgalom karizmatikus vezetője lett, egy másik nő, több évtizedes keserves küzdelem, kirekesztettség és elnyomás után kézbe vette – Magyarországon első nőként – orvosi diplomáját. Azt a diplomát, mely már 1879 óta feljogosította őt az orvosi tevékenységre, de amelyet a magyar törvények csak 18 évvel később nosztrifikáltak. Hugonnai Vilmának 1872-ben – férjezett asszonyként és anyaként – Svájcba kellett mennie, hogy valóra váltsa álmait, hogy reményt adjon sorstársainak és, hogy ablakot nyisson egy új világra, ahol a nők is a társadalom egyenlő jogú tagjai.

Nemzetközi kitekintés

A 19. században elsőként az Amerikai Egyesült Államokban nyitották meg a nők előtt kapukat a felsőfokú intézmények. Az első női college 1837-ben létesült[7], így 1870-ben már 24 fogorvosnő és 527 orvosnő praktizálhatott, 1890-re pedig számuk megsokszorozódott. Európában az 1860-as években jelenhettek meg a nők – először a svájci, francia, majd nagybritanniai – egyetemeken. Svájcban 1181 orvostanhallgató közül 346 nő volt a századelőn, bár közülük csak 25 volt svájci. Ausztria is nyitni kezdett a nők orvoscépzése irányában, Németországban nem folyt női képzés, de külföldön szerzett oklevéllel működött néhány orvosnő.[8]

A század utolsó 2-3 évtizedében sorra csatlakoztak és nyitották meg a nők előtt kapukat a nyugat-európai, majd az északi országok egyetemei.

Magyar oktatási helyzet, orvoscépzés

A magyar nők részvételének igénye a felsőoktatásban már az 1848-as forradalom idején megjelent, majd a kiegyezés utáni évtizedben, az egyre erősödő feminista mozgalom

részeként is megfogalmazódott, de az erős konzervatív felfogás miatt még nem vezethetett eredményre.[7]

A magyar orvoseképzés azzal vette kezdetét, hogy Mária Terézia megbízta udvari orvosát, Gerard van Swietent (1700-1772) a nagyszombati egyetem orvosi karának előkészítésével, majd 1769. november 7-én kelt rendelete alapján létrehozták az egyetem orvosi fakultását, amely 1770-ben öt tanszékkal és 40 hallgatóval kezdte meg működését. (Az intézmény 1777-ben Budára települt, majd Pestre helyezték. A budapesti egyetemből 1951-ben kivált az orvostudományi kar és azóta önálló egyetemenként működik, 1969 óta Semmelweis Orvostudományi Egyetem, utóbb Semmelweis Egyetem néven.)[9]

A magyarországi orvoseképzést egyrészt az akkori katasztrofális közegészségügyi helyzet, másrészt a tudóstársadalom folyamatos nyomása sürgette. A liberalizáció azonban – úgy nyelvben, mint a koedukált képzésben – csak lassan valósult meg. Az első magyar nyelvű orvosi könyvet Rácz Sámuel publikálta *A' physiologiának rövid sommája* címmel (Pest, 1789.). További közel száz év kellett az első, külföldön, magyar nő által megszerzett orvosi diploma megszületéséhez (1879), és újabb 18 év annak magyarországi nosztrifikálásához (1897).

A történelmi hűség kedvéért: A budapesti egyetemen 1900. november 3-án vette át orvosi diplomáját az első, hazánkban végzett orvosnő: **Steinberg Sarolta**

Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter ellenezte, hogy itthon is elismerjék a nők orvosi végzettségét, mondván: *„felforgatná az államot, ha a nők tudományos téren egyenjogúak lennének a férfiakkal.”*[10]

A nőket tehát törvényekkel tartották mélyszéles tudatlanságban, oktatási intézményektől – kiváltképp egyetemektől – távol. Ezért érthető egy 1870-es magyar népszámlálás eredménye, miszerint minden negyedik, Erdélyben minden 10. nő tudott csak írni, olvasni, ezen belül Pesten kétszer annyi volt az analfabéta nő, mint férfi: *„Az olvasni és írni tudás tehát, vagyis a tömegesen kimutatható műveltségi fok nagyobbika a városi népességnél majd kétszer akkora százalékot tüntet fel, mint a megyei lakosságnál, még pedig mind a férfiaknál, mind a nőknél. Ugyan ez áll a csak olvasni tudóknál is s még a sem olvasni sem írni nem tudók, városokban a férfiaknál az összes férfi lakosságnak egy harmadát alig haladják meg, a nőknél is innen maradnak számuk felén, addig a megyékben a sem olvasni, sem írni nem tudó férfiak is már közel 60, a nők épen közel 64 százalékát képezik összes számuknak.”*[10]

Az érettségi vizsga 1851-es bevezetése és kötelezővé tétele az egyetemi jelentkezés alapfeltételeként még inkább szűkítette a tanulni vágyó nők körét. Érettségit ugyanis csak a gimnáziumok és reáliskolák adhattak ki, ahová persze kizárólag fiúk járhattak, a kor „szigorú erkölcsi szabályai” nem engedték meg a koedukált oktatást. Az első női érettségi adatok a századfordulón, az 1899-1900-as tanévben láttak napvilágot. Ez a hatalmas változás a reformer gondolkodású Wlassics Gyula (1852-1937) 1895. évi 65.719. számú rendeletének köszönhető, amely végre lehetővé tette nők egyetemi felvételét is. *„Ő császári és apos-*

toli kir. Felsége Bécsben, f. évi november hó 18.-ikán kelt legfelsőbb elhatározásával ezen előterjesztésemre legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a nőknek - a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra való léphetősök céljából - a felsőbb tanintézetekbe leendő felvételre - a mennyiben a szabályszerű feltételeknek megfelelnek - az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján, esetről-esetre engedély adassék és részükre, miután tanulmányaikat, a fennálló szabályok értelmében sikerrel befejezték, a képesítő oklevél kiadásának.”[11]

Hogy nők „az egyetemek valamennyi karára, valamint a főiskolákra hallgatókul a megállapított létszám keretén belül minden korlátozás nélkül felvehetők”, az 1946. évi XXII. törvény mondta ki először.[12]

1946. évi XXII. törvénycikk a nőknek az egyetemekre és főiskolákra való felvétele tárgyában

1. § (1) A nők az egyetemek valamennyi karára, valamint a főiskolákra hallgatókul a megállapított létszám keretén belül minden korlátozás nélkül felvehetők.
(2) A nőknek az egyetemekre és főiskolákra való felvételéhez a férfi hallgatókéval azonos előfeltételek szükségesek.
(3) Az (1) bekezdésben foglalt rendelkezés nem érinti a hittudományi karokra való felvétel tekintetében eddig fennálló szabályozást.
2. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Nők az orvostudomány szolgálatában

A két nem közötti örökös harc a tudomány művelésének jogáért – az archaikus kor (**Kr.e. 3000-2635**) kivételével – jószerint egyidős az emberiséggel. Az ókorban ugyan még elismerték a nők tehetségét az orvoslásban – Platón tanítványai között is voltak ilyenek –, a későbbi korokban azonban már váltakozó sikerrel kopogtattak a nők a tudomány kapuján. Aki kellően bátor és kitartó volt, annak sikerült, ám a kevésbé harcos típusúak bizony a történelem homályába veszttek.

Egészen i. e. 2700-ig kell visszatekintenünk az emberiség történetében, hogy megtaláljuk a Kairótól mintegy 30 km-re fekvő Szakkarában a valaha élt első női gyógyító orvos és tudós, **Merit Ptah*** említését, majd 200 évvel később feldereng **Peszeshet**, az orvosnők felügyelője, a bábák tanítója is.

* A legfrissebb kutatások szerint valószínűleg sohasem létezett. A kutatást a *Journal of History of Medicine and Allied Sciences* tudományos folyóiratban tették közzé. (Jakub M Kwiecinski: Merit Ptah, “The First Woman Physician”: Crafting of a Feminist History with an Ancient Egyptian Setting. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Volume 75, Issue 1, January 2020, Pages 83–106,

<https://doi.org/10.1093/jhmas/jrz058>

forrás:

<https://www.origo.hu/tudomany/20191218-valoszinuleg-soha-nem-letezett-az-ismert-okori-egyiptomi-gyogyitono.html>

Merit Ptah, az i. e. 2700 körül élt első női gyógyító orvos és tudós

forrás: <https://www.life.hu/egeszseg/20170813-noi-orvosok-es-gyogytok.html>

Olaszországban már a 13. században említenek nők által is látogatható orvosi iskolákat. Egyik nevesített kiválósága a főként sebészetben jeleskedő **Trotula** doktornő volt. Franciaországban viszont csak férfiak, közülük is csak a nőtlenek iratkozhattak be az egyetemre, ezzel hosszú időre olyannyira precedenst teremtve, hogy az angol V. Henrik király idejében (1413-1422) egyenesen börtönbüntetés járt a női gyógyítóknak.[13]

Így hosszú ideig elérhetetlen lett a nők számára az orvoscépzés és persze a gyógyítás is. Három évszázad után ismét az olaszok hozták a jó példát **Anna Morandi** személyében, aki férje mellett olyan szinten megtanulta a boncolás tudományát, hogy 1756-ban elnyerte a Bolognai Intézet anatómia professzori címét, sőt a Brit Királyi Társaság (British Royal Society) is tagjává választotta, és meghívta előadásra Londonba. Olaszországban a viasz anatómiai készítmények feltalálójaként és tökéletesítőjeként tisztelték.[14]

Anna Morandi (1714-1774)

forrás: <https://www.life.hu/egeszseg/20170813-noi-orvosok-es-gyogytok.html>

Számos nemzet szolgált még példával arra, hogy kiváló elméjű és haladó szellemű nőtagjainak sikerült győzedelmeskedni férfitársaik szánalmasan ostoba, diszkriminatív gondolkodásmódján. A középkori boszorkányüldözésen alig túlmutató 18-19. századi mentalitás a nők társadalmi hovatartozását illetően egyre kevésbé bizonyult áttörhetetlen falnak és a nemzetek öntudatos lányai-asszonyai sorra léptek fel a történelem színpadára, hogy saját életükkel mutassanak példát.

1785. augusztus 6-án a spanyol Alcalában a filozófia doktorává avatták a 17 éves **Maria Izidora Guintime**-t, aki: *„tudós tanárai szerint nagy jártasságot tanúsított a görög, latin, francia és olasz nyelvekben s kitűnően ismerte hazája nyelvkincsét és irodalmát.”* A fiatal nő doktori értekezésében szenvedélyesen fejtette ki azt az állítását, miszerint a nők is képesek akadémiákon oktatni az egyházi és világi tudományokat. Doktorrá avatásának ünnepi ceremóniáján a kor tudományának prominens személyiségei voltak jelen és kitörő örömmel üdvözölték a fiatal tudós nőt. Az avatás után fényes ünnepséget tartottak. Ő lett Spanyolországban az első tudós feminista, emlékét máig tisztelettel őrzik a spanyol nők.[15]

Franciaország is adott már ebben az időben orvostudományban járatos nőket a világnak, néhányuk nagy feltűnést keltett a közvéleményben. *„Boyer márkinő minden bonczolást végignézett, Coigny grófnő pedig maga is bonczolt. Staal-Delaunay asszonynak azzal bókoltak tisztelői, hogy ő ismeri az emberi testet legjobban. Nagy feltűnést keltettek abban az időben Bihéron kisasszony anatómiai tanulmányai is. 1771. március 6-án ezt írja Grimm „Irodalmi leveleiben”: III. Gusztáv svéd király trónörökös-korában egy alkalommal jelen volt a párisi királyi akadémia egyik ülésén és nagy élvezettel hallgatta Bihéron kisasszony anatómiai előadását. A kisasszony ekkor 40 éves volt s csekély 1500 franknyi járadékból éldegélt. Egész életét tudományos bűvárkodásainak szentelte. Anatómiai gyűjteménye valódi látványosság volt. Pringle, a hires orvos, egy alkalommal csupán azért utazott lakóhelyéről Párisba, hogy a kisasszony műtermét megláthassa. A látott dolgok csodálatba ejtették bámulátának így adott kifejezést: – Kisasszony! Még csak a szag hiányzik!”*[16]

A nő, aki soha nem adta fel az álmait

Hugonnai Vilma lehetett volna gazdag, befolyásos úrinő, aki a világ zajától távol éli nyugodt, ám minden bizonnyal unalmas életét. Származása, több ízigleni tehetős ősei-nek múltja erre predesztinálta. Ifj. Horváth Zsigmond, a kamarás, aransarkantyús vitéz 1810-ben magyar grófi rangot kapott. Egy évvel később nevét Hugonnaira változtatta, ebből az ágból származott a kis Vilma, a későbbi első magyar orvosnő, aki kislánykorát gyakran töltötte Balatonfüreden.

Életének másik meghatározó színterét Pánd és az ott 1415-től több birtokkal rendelkező Szilassy család jelentette. Itt történt, hogy alig 18 évesen igent mondott a nála húsz évvel idősebb parádpusztai földbirtokos Szilassy Györgynek, aki egy fiúgyermek mellett boldogtalan, magányos évekkkel, meg nem értéssel, elmulatott vagyonnal „ajándékozta meg”. De álmait nem tudta elvenni tőle. Vilma, amikor hírét vette, hogy Svájcban a nők is tanulhatnak egyetemen, családját hátrahagyva, ékszereit eladva nekivágott, hogy megta-

nuljon egyetemi szinten gyógyítani. Ezekben az években a nélkülözés és a tudásszomj vívott harcot benne, míg végül az utóbbi győzött: 1879-ben – 32 évesen – átvehette orvosi diplomáját a zürichi egyetemen. Diplomája mellé állást is kapott, így egy éven át a zürichi kórház sebészeti osztályán dolgozott. De szíve hazahúzta fiához és a magyar betegekhez, így 1880 februárjában hazautazott. Itthon szeretett volna gyógyítani, hazatérve azonban szembesült a kijózanító ténnyel: Magyarországon a hatályos törvények szerint nincs lehetőség női orvosoknak praktizálni, sőt nincsenek is női orvosok! Kérelmet nyújtott be zürichi diplomája elfogadására, de nem járt sikerrel. Magyarázatul: „*A minister felhívására az orvoskari tanártestület 1881. márc. 2.-iki V. r. ülésében foglalkozott a most „Hugonnai Vilma asszony“ néven szereplő folyamodó oklevélhonosítási kérelmével, de elutasító értelemben, kifejtve, hogy a zürichi egyetem orvosdoctori oklevele csak rangot ad, de orvosi gyakorlatra még Svájcban sem jogosít, ami államvizsga letevéséhez van kötve, s ezért nem tehető egyenlővé a magyar oklevéllel, mely nemcsak rangot, hanem egyszersmind a teljes orvosi gyakorlatra ad jogot. Tekintettel azonban Hugonnai asszony orvosi tanulmányaira, jóllehet ezeket az érettségi vizsga előtt végezte, a kar azt javasolta, hogy a közegészségtan hallgatásának és a természetrajzi elővizsgáknak elengedése mellett Hugonnai asszony bocsáttassék az orvosdoctori szigorlatokra s ezeknek sikeres végeztével a felavatásra, amit azonban Hugonnai asszony nem vett igénybe.*”[17]

A hazai női orvoscépzést majd csak egy 1895-ös rendelet hagyta jóvá. Így Hugonnai Vilma orvosi diplomáját fiókba tette és Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter „jósándékú” javaslatára újra diák lett, ezúttal a bábaképző iskolában. Sőt, diplomája honosításához még az érettségi vizsgákat is le kellett tennie (1881), csak ezt követően folytathatott ismét orvosi diplomája hazai elismeréséért. 1894-ben Wlassics Gyula kultuszminiszter felkérte a budapesti orvosi kar tanárait, hogy hozzanak döntést a nők orvosi pályájának megnyitásáról. A tanács támogatta a felvetést, az 1895. évi Királyi Rezolúció – melyet Ferenc József november 19-én felesége, Erzsébet névnapján írt alá – jóváhagyta, hogy a nők tanulmányokat folytassanak a filozófiai, orvosi és gyógyszerészi karokon. Intézkedtek a külföldi diplomák honosításáról is, így végül 1897. május 14-én, közel 50 éves korában fogadta be hazája is törvényesen a magyar orvostársadalom első női orvosát. Immár hivatalosan is felkerült otthonuk kapujára a fehér zománc tábla:

Med. univ. Dr. Hugonnai Vilma

Hugonnai Vilma grófnő (1847-1922) – az első magyar orvosnő
forrás: wikipedia

Hugonnai Vilma lehetett volna nagytétényi pazar családi birtokának úrnője is, aki csipkeveréssel, hímzéssel, zongorázással, vagy romantikus regények olvasásával tölti napjait, ám érdeklődését gyermekkorától egészen más könyvek kötötték le: orvosi, egészségügyi tárgyú könyvek, így már akkor forradalmárrá vált, amikor még ő maga sem tudott róla.

Később, már teljesjogú orvosként is ugyanez a forradalmi szellem hajtotta, a nőmozgalom egyik úttörője lett. 1899 tavaszán bátran vitába szállt Pap Samu országgyűlési képviselővel, aki bírálta, ellenezte a nők jelenlétét a szellemi életben. Megírta a *Nőmozgalom Magyarországon* című tanulmányát, melyben hangsúlyozta a nők egészségügyben betöltött szerepének fontosságát. S mert a 20. század első éveiben sem csillapodtak az emancipációs hullámok, 1907-ben Kmetty Károly egyetemi tanárral szembeni vitájában is a nők egyetemi tanulmányainak szükségessége és jogosultsága mellett érvelt.[18]

Az egészségügyi felvilágosítás elkötelezett híveként még ugyanebben az évben lefordította Anna Fischer-Dückelmann: *A nő mint házi orvos* című kétkötetes könyvét, amely korának prűd közegében valóságos eretnekségnek számított, hiszen olyan témákat taglalt, mint a nemi szervek, az antikoncipiens eszközök, vagy a láthatatlan hallókészülék, a szülés és a betegápolás mozzanatai. A könyv különös utóéletéhez tartozik az alábbi történet Kiss Kálmán tollából: „Néhány hete az iskolában egy kolléganőmmel beszélgettem, akinek dédanyját 12 éves korában kezelte az orvosnő. Tulajdonomban van „A nő, mint házi orvos” című, 1907-ben kiadott könyve, mely a női és gyermekbetegségekről, szülészetről és gyermekápolásról szól. A könyv 407 képpel illusztrált, 32 színes tablón mutatja be az emberi szervezetet, a gyermekbetegségeket, a szülés és a betegápolás mozzanatait, végül a gyermek testének szétszedhető, kihajtogatható bonctani képét. A 350 oldalas műből hézagosan 180 oldal áll rendelkezésemre, amit felnőtt tanítványomtól kaptam, aki azt az Alföldön, tarlóégetés közben szedte össze és mentette meg az enyészettől.”[19]

Előadásokat tartott a Magyar Bábaegyesületben, mellyel szoros kapcsolatot ápolta korábbi bába-életéből, az Országos Nőképző Egyesület iskolájában pedig egészségtant adott elő. Könyveket írt és fordított. Megírta *A művelt nők otthona* 1895-1900 közötti történetét, amely a mai értelemben vett szociális bentlakásos intézetet mutatta be.

Hirdette a leánygimnáziumok szükségességét. 1894-ben a Szabad Lyceum Tudományos ismeretterjesztő Társulat alelnökévé választották. Nőjogi harcos volt minden pillanatban, amikor nem gyógyított. És tanult – egy életen át. Az első világháború kitörésekor – személyes tragédiái: második férje, Wartha Vince és közös lányuk elvesztése után – 1914 augusztusában, immár 67 évesen elvégezte a Dollinger Gyula sebészprofesszor által vezetett hadisebészeti, katonaeorvosi tanfolyamot, melynek elismeréseként 1914 augusztusában „hadiékményekkel díszített érdemjelet” kapott.[18] Közel 70 évesen a Műegyetemi Hadi-kórház Hölgybizottságának elnökévé választották.

A Gyógyászat 1915. áprilisi számában jelent meg katonaorvosi szolgálatra invitáló, orvosnőkhöz intézett felhívása, majd 14 vidéki városban szervezett meg női orvosok és ápolók által működtetett betegmegfigyelő állomásokat. Szervezőmunkája áldásos hozadéka volt az utána szakmát, diplomát szerző vöröskeresztes ápolónők és orvosok sokaságának szolgálata.[18]

A háborút meg- és túlélve, 75 éves korában hunyt el, szívében megnyugvással, mert ekkorra már több száz orvosnő társa gyógyított Magyarországon.[20]

Emlékezete

Dr. Hugonnai Vilma grófnő, az első magyar orvosnő 1922. március 25-én elköltözött a földi világból. Halálhírét sorra jelentették meg az újságok, mindegyik nagy tisztelettel összegezve életútját:

„Az első magyar orvosnő, Hugonnai Vilma grófnő, Wartha Vincének, a műegyetem néhai nagyhírű tanárának özvegye, hetvenötéves korában meghalt. Az elköltözött, a ki éppen olyan jószívű és áldozatkész asszony volt, mint a milyen energikusan dolgozott egész életében. Ő volt az első magyar orvosnő, a ki szerényen és csöndben érvényesítette tudását[...]. Halála széles körökben őszinte részvétet kelt.”[21]

„Meghalt az első magyar orvosnő. Dr. Wartha Vincéné, Hugonnai Vilma grófnő, ki szakítva minden előítélettel, mely még a mult században hazánkban az egyetem kapuit a nők előtt elzárta[...]. A tiszta eszmény és emberszeretet vitte erre a pályára ; ingyen gyógyította a szegényeket és gyakran maga fizette az orvosságot.”[22]

Hugonnai Vilma földi maradványai 1980-ig a Rákoskeresztúri temetőben pihentek, innen hamvait a Kerepesi úti Nemzeti Panteonba vitték, ahol második férje, Wartha Vince mellett helyezték el.

A későbbi években is szép számmal jelentek meg Róla szóló megemlékezések a sajtóban. Az alábbi idézetből derül ki, hogy az első magyar orvosnőről – sok egyéb mellett – egyesületi „leánytörzset” is elneveztek:

„Október 22-én, vasárnap délután a MONE orvosnőinek küldöttsége dr. Gönczyné dr. Madarász Erzsébet elnöknő vezetésével megjelentek a rákoskeresztúri temetőben gróf Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő sírjánál és a MONE orvosnői nevében dr. Hajdú Irén főorvosnő virágokat helyezett a sírra és megemlékezett a nagy úttörő első magyar orvosnő érdemeiről. A Csaba Bajtársi Egyesület gróf Hugonnai Vilma-leánytörzse nevében Komán Erzsébet, a MANSz nevében pedig Cebularé Alfrédné méltatta a magyar nagyasszony életművét és mindketten virágokat helyeztek a sírra.”[23]

Amilyen szűken mérte hazája az elismerést számára életében, olyan bőséggel és tisztességgel emlékezik rá az utókor halála után. Életének jelentős színhelyein mindenhol gondosan ápolják emlékét. Csak néhányat említve:

- Szülőhelyén, Nagytétényben iskolát neveztek el róla, ahol Hugonnai-napok rendezvénysorozattal emlékeznek névadójukra.
- Pándon, ahol egy boldogtalan házasságot megélt, de álmokkal teli éveit töltötte fiatal feleségként, anyaként, ma utca viseli nevét.
- Gyermekkori boldog nyarai színhelyén, Balatonfüreden, az ország első gyógyüdülő városának közterületi elnevezései között találjuk a Hugonnai Vilma-közt.

Szekér Ernő az Orvosi Hetilap 1982. évi egyik Horus rovatában dr. Zákonyi Ferenc, neves idegenforgalmi szakíró idézi: *„Aki beteglátogatásra vagy ápolásra a balatonfüredi Állami Kórházba jön, a felvételi iroda bejárata mellett felfedezheti Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő emléktábláját. „A balatonfüredi Horváth-ház története” (1973) című kismonográfiában bukkantam nevére, s hogy milyen szálak is fűzték e neves személyiséget Füredhez.”*[24]

Találunk különleges, bár bizonyos forrás szerint cáfolt megemlékezési formát is Hugonnai Vilma grófnőről. Erről a Népszabadság Pest Vidék egyik 2001-es mellékletéből értesülhetünk: *„A szóbeszéd úgy tartja ugyanis, hogy a pesti Múzeum-kertben Arany János szobrának egyik mellék-alakja, Piroska modellje Hugonnai Vilma volt. S habár hiteles forrás szerint Stróbl Alajos Széchenyi István unoká-járól, Széchenyi Béla leányáról, Alice grófkisasszonyról - aki akkoriban „a legeredetibb magyar szépségnek” találtatott - mintázta Piroskát, az a doktor asszony iránt érzett megbecsülésen semmit nem csorbított.”*[25] A szobormodell hírének cáfolata egy Hugonnai Vilma életét feldolgozó könyv szerzőjétől származik. Kertész Erzsébet író úgyanis a róla szóló könyve írása miatt folytatott kutatásai közben semmi nyomát nem találta a fenti állításnak.[26]

Hugonnai Vilma élete könyvekben (a teljesség igénye nélkül)

- **Magyar Orvosnők tanácsai nők számára.** Szerkesztették: Madarász Erzsébet, Götzyné, Haviár Margit, Holiné, Bernovits Mária. Budapest, 1934. 289 oldal. *„Az első magyar orvosnő Wartháné dr. gr. Hugonnai Vilma emlékének ajánlott könyv a magyar anyák számára íratott és benne az egészségügy és az egészségvédelem majd minden kérdésére hasznos és gyakorlati útmutatást és tanácsot találni. Az igazán magvas tartalmú könyvben kimerítő ismertetést találunk a táplálkozásról, ruházkodásról, lakás-egészségügyről, a nők egészségügyéről, a csecsemőápolásról, fertőző betegségekről, betegápolásról és ami külön nagyon kiemelendő, az annyira elburjánzott kuruzslásról. Az igazán kifogástalan magyarsággal megírt könyv modern szelleme és a benne foglalt ismerethalmaz értékénél fogva egy magyar nő olvasmányai közül sem hiányozhatik. Elterjedése nemcsak kíváncsatos, de szükséges is. Olvasóink figyelmét külön felhívjuk erre az igazán értékes könyvre.”*[27]

- **Kertész Erzsébet: Vilma doktorasszony** című könyve 1965-ben jelent meg, majd további 5 kiadást is megélt a Móra Kiadó gondozásában (1969, 1972, 2008, 2017, 2018.), de 1998-ban a pécsi *Jelenkor* is közzétette. *„Éppen száz esztendeje, hogy a zürichi egyetem megnyitotta kapuit a nők előtt. A hír eljutott Szilassy György földbirtokos feleségéhez, Hugonnai Vilma grófnőhöz is, aki kislány kora óta arra vágyódott, hogy orvos lehessen. Tervét valóra váltotta, hat év múlva orvosi diplomával tért haza Zürichből. Újabb harc következett: a férfitársadalom betolakodónak tekintette a nőt. Késerves évekbe tellett, míg ajtajára kiszögezhette az orvosi táblát. Ennek az asszonynak a küzdelmes életéről szól a regény.”*[28]
- **Szécsi Noémi: Lányok és asszonyok aranykönyve - Szépség, egészség, termékenység és szexualitás a 19-20. század fordulóján.** (Park Kiadó, 2019, 380 oldal). *„A könyv a szépség, az egészség, a termékenység és a szexualitás kérdésköreit járja körül a századforduló időszakát vizsgálva. A könyv gerincét Hugonnai Vilma szakmai hagyatéka adja. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Levéltárában őrzött feljegyzések, rendelési naplók, előadásvázlatok, életrajzvázlatok, hivatalos és magánlevelezések nem csupán Hugonnai saját helyzete miatt érdekesek, hanem segítenek megvilágítani, hogyan viszonyultak a nők a saját testükhöz, amely akkortájt egzisztenciájuk függvénye volt. A feljegyzésekből kiderül, hogy Hugonnai Vilma nem fogadott el fizetséget szegényebb pácienseitől, de akkoriban sok orvos - hozzá hasonlóan - ezt elvként érvényesítette. Az orvosnő túlnyomórészt női betegeket kezelt, sokszor általános panaszokkal, de az esetek nagy többségében nőgyógyászati problémákkal, terhesség megállapítása céljából keresték fel őt.”*[29]

A könyv tartalmából egy érdekes válogatást készített Forgách Kinga öt olyan dologról, amit nem csinálhattak a nők a századfordulón – ezzel kitűnő korrajzot tárva elénk arról a világról, amelyben Hugonnai Vilma élt és gyógyított[30]:

1. A nők ne tanuljanak, mert menstruálnak

A századforduló környékén még sok férfi úgy gondolkodott, hogy a nők nem alkalmasak arra, hogy tanulhassanak. Ezt a nézetüket egyrészt azzal támasztották alá, hogy a nők a testi tulajdonságaik (pl. gyengeség, menstruáció), másrészt a sorsukból adódó kötelezettségek (háztartás, gyereknevelés) nem képesek szellemileg felnőni a férfiakhoz. Az érvelés ott bukik meg – ahogy erre Szécsi Noémi is felhívja a figyelmet –, hogy mindezt csak az iskolával nem tartották összeegyeztethetőnek. Az alsóbb osztálybeli, fizikai munkát végző nők esetében valahogy senki nem erősködött, hogy a menstruáció idején pihenni kellene.

„A 19. század során az emancipáció ellenzői folyton a női testre hivatkoztak: fizikai gyengeségükre, kisebb testi erejükre, vagy a nők által havonta elszenvedett menstruációra, amikor amellet kardoskodtak, hogy nem engedhetik a havonta lebetegedő női nemet a (felsőbb) oktatásba vagy a munka világába.”

2. A nők ne biciklizzenek

A kor egyik legnagyobb vitája a nőkkel kapcsolatban a „bicikli-kérdés” volt. A férfiak többsége amellet foglalt állást, hogy a nők ne kerékpározzanak. A nők biciklizését nemcsak azért tartották erkölcsstelennek, mert azzal egyedül is szabadon mozoghattak, hanem azért is, mert sokan attól tartottak, hogy emiatt a nők majd elhanyagolják az otthoni teendőket. De ami még ennél is nagyobb botrányt okozott, az a biciklizéséhez használt kényelmes ruha volt: a nadrág. „A kerékpározást különösen a hozzá viselt ruházat tette szimbolikussá, hiszen a legkényelmesebben egy bizonyosfajta nadrágban lehetett kerékpározni, amit a nők más testmozgáshoz – például tornához is viseltek. A buggyos bloomers már évtizedek óta létezett, 1851-ben rukkolt elő vele az amerikai Anne Bloomer, de népszerűség helyett legfeljebb hírhedségre tett szert. Viszonylag szűk körben terjedt csak el, de jelentőségteljes ruhadarabként viselője azt demonstrálta vele, hogy kilép a szokásos (passzív) női szerepekből.”

3. A terhes nők ne mutogassák magukat

Mai szemmel meglepő lehet, de annak idején nem tartották erkölcsösnek, ha egy várandós nő társaságba járt. Sőt, az illemtankönyvek azt tanácsolták, hogy a gyermeket váró asszonyok, ha lehet, sehova se menjenek. És ha sétálni támad kedvük, azt is inkább csak sötétben tegyék. A terhesség a nő szexuális életének harsány bizonyítéka volt, így célszerűnek tartották a rejtőzködést.

„Talán ez a korszak a korábbiaknál érzékenyebb volt a tabukra, amelyeket a várandós nő látványa kifejezett: a nő szexuális életének látható bizonyítékára, az ember materiális eredetének és a jövő kifürkészhetetlenségének megtestesülésére.”

4. A nők a nászéjszakáig ne tudjanak semmit a szexről

A fiatal lányok, nők szüzességének kérdése az egyik legfontosabb tényező volt a korban. Olyan nő már nem nagyon számíthatott házasságra, akinek megkérdőjelezhető volt az ártatlansága. Éppen ezért a hajadon lányokat folyamatosan őrizték, és arra törekedtek, hogy a szexualitásról ne is tudjanak semmit egészen a nászéjszakájukig. Ahogy azt Szécsi Noémi többször is hangsúlyozza a könyvben, a férfiakra természetesen ez nem vonatkozott. Ők szabadon használták az alsóbb osztálybeli nők testét, gyakran látogatták a bordélyházakat. Így nem csoda, hogy az ifjú feleségeknek a nászéjszaka sokszor sokkoló élmény volt. És az sem volt ritka, hogy az újdonsült férjek szűz feleségüknek egyből valamilyen nemi betegséget is átadtak.

„Amennyiben találunk nőtől származó leírást a nászéjszakáról, az szinte kivétel nélkül a kiábrándulás és a megrendülés hangján szól. Azok, akik nem így tapasztalták meg, nem éltek át olyan traumát, hogy hangot is adjanak neki, feleslegesnek látták a dolgot taglalni.”

5. Az úrinők ne szoptassanak

A 19. században szinte kötelező volt szoptatós dajkát fogadni. Eleinte csak a főúri, később az úri és polgári családoknál is elterjedt a dajkatartás. Olyannyira, hogy egy idő után már egy-

fajta státuszsimbólumnak számított a szoptatós dajkák alkalmazása, a magasabb társadalmi osztályokhoz tartozó anyák így ugyanis megőrizhették testi szépségüket és még társadalmi életet is élhettek. Csakhogy ezzel kizsigerelték más, szegényebb anyák testét, és az ő a csecsemőiket is, akik emiatt nem jutottak anyatejhez.

„Egy orvos állítása szerint Magyarországon évente tízezer nő állt szoptatós dajkának, amit ő azért sérelmezett, mert ezáltal a szoptatás tízezer „erőtlenes egyént” von el más, gazdaságilag fontos területekről. Ez ugyanakkor tízezer csecsemő életminőségének romlását vagy akár veszélyeztetését is jelentette.”

Az első magyar orvosnőt nem csak könyvekben, de színpadon is megidéztek. Erről egy 1998-as műsorterv ad hírt: *Stúdió „K”: Bemutató január 16-án: Szűrővizsgálat A Franz Kafka elbeszéléseiből és dr. Hugonnai Vilma grófnő A nő mint házi orvos című művéből készült színpadi alkotást Szabó Domonkos, Hannus Zoltán, Csabai Judit, Nádas László, Csák Zsolt, Homonnai Katalin, Tzapetás Roland játssza. Rendező: Fodor Tamás.*[31]

Végül egy olyan elismerés, amely leginkább kifejezi Hugonnai Vilma életének fáradhatatlan törekvését: „A Semmelweis Egyetem a fiatal női orvosok, kutatók, oktatók elismerésére, az esélyegyenlőség erősítésére 2010-ben megalapította a Hugonnai Vilma-emlékérmét. A díjat évente egyszer pályázati rendszerben ítélik oda. Az emlékérem, a díszoklevél és a pénzjutalom átadására a Hugonnai Vilma tudományos ülés keretében kerül sor, amelyen a díjazottak bemutatkozó előadást tartanak és ismertetik tudományos tevékenységük eredményeit.”[32]

Hugonnai Vilma-emlékérem

forrás: <https://semmelweis.hu/kutatas/egyetemi-elismeresek/hugonnai-vilma-emlekerem/>

Így ér hát körbe a történet. Az első, az úttörők – Vilmák, Sarolták, Rózsák, Zsuzsannák, Ilonák, Margitok – bátor, küzdelmes élete mind-mind hozzájárult, hogy megszülethessen egy diszkrimináció-mentesebb, igazságosabb, élhetőbb világ, ahol nőnek lenni jó.

Felhasznált irodalom:

- [1] Balázs Ildikó: Nemtők és honanyák. In: Erdélyi Napló 1998. 8. 38. 12.
- [2] Fischer Zsolt: Híres magyarok. In: Kárpátalja 2013. 13. 8. 11.
- [3] Miles, R.: Az idő leányai. Budapest, 2000. p. 263.
- [4] Fodor Marcsi; Neset Adrienn: 50 elszánt magyar nő. Bp. 2018.
- [5] EPA URL: <https://epa.oszk.hu/01400/01452>
- [6] <https://24.hu/belfold/2015/12/04/elfeledett-magyarok-a-vilag-első-noi-nagykovete-a-magyar-feminizmus-egyik-uttoroje/>
- [7] Ladányi Andor: Két évforduló. In: Educatio 1996. 3. p. 375-389.
- [8] Dr. Kempler Kurt: Nők az egyetemen. Egy fontos esemény 90. évfordulójára. In: Népszabadság 1985. 43. 51. 11.
- [9] <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=7659>
- [10] Szentéi Anna: „Hugonnai Vilma volt első magyar asszony, aki orvosi diplomát szerzett 1879-ben.” In: Magyar Krónika 2020. 7. 12. p. 110-112.
- [11] Kalapos J.: Az orvosi karra vonatkozó fontosabb szabályok és rendeletek gyűjteménye, 1896-1905. Kézirat, 935. 1.
- [12] Corpus Juris Hungarici - 1946. évi XXII. te. - CDROM-változat. Bp. 2000. január 1.
- [13] <https://www.life.hu/egeszseg/20170813-noi-orvosok-es-gyogytok.html>
- [14] https://en.wikipedia.org/wiki/Anna_Morandi_Manzolini
- [15] Nők doktori promóciója százharminc évvel ezelőtt. In: Pesti Hírlap 1913. 35. 196.47.
- [16] Párisi orvosnők a XVIII. században. In: Magyarország. 1899. 6. 169. 9-10.
- [17] [Nádudvari Győry Tibor: Az orvostudományi kar története 1770-1935 \(Budapest, 1936\). 9. VII. rész. A kiegyezéstől a világháború kitöréséig \(1867-1914\), p. 644.](#)
- [18] Kapronczay Károly: Hugonnai Vilma emlékezete. In: Orv. Hetil. 1997. 138. 48. 3060-3061.
- [19] Kiss Kálmán: Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő. In: Orv. Hetil. 1991. 132. 83.
- [20] Száz éve szerezte meg orvosi oklevelét az első magyar medika, Hugonnai Vilma. In: Orv. Hetil. 1979. 120. 32. 1952.
- [21] Hugonnai Vilma dr. meghalt. In: Budapesti Hírlap 1922. 42. 74. 6.
- [22] Meghalt az első magyar orvosnő. In: Tolnai Világnapja 1922. 2. p. 10.
- [23] Az első magyar orvosnő emlékezete. In: Néptanítók Lapja 1944. 77. 21. 791.
- [24] Szekér Ernő: Hugonnai Vilma balatonfüredi emlékezete. In: Orv. Hetil. 1982. 123. 10. 611-612.
- [25] K. Zs.: Pánd doktor asszonya. Hugonnai Vilma sokáig csak bábaként dolgozhatott. In: Népszabadság. Pestvidék mell. 2001. július 9. 27.
- [26] Kertész Erzsébet: Hugonnai Vilmáról mintázták Piroskát? In: Magyar Nemzet, 1969. 25. 73. 5.
- [27] Könyvszemle. In: Magyar Népegészségügyi Szemle 1935. 3. 2. 63.
- [28] Mit olvassunk? Kertész Erzsébet: Vilma doktorasszony. In: A Hét, 1972. 17. 49. 13.
- [29] Makrai Sonja: „Franciául mondták, ha egy úrinő teherbe esett”. In: Magyar Hang 2019. 2. 44. 23.
- [30] Forgách Kinga: 5 dolog, amit a nők nem csinálhattak a századfordulón. In: Könyves Magazin 2019. október 31.
https://konyvesmagazin.hu/nagy/5_dolog_amit_a_nok_nem_csinalhattak_a_szazadfordulon.html
- [31] Hová menjünk? In: Képes Európa, 1998. 7. 2. 11.
- [32] <https://semmelweis.hu/kutatas/egyetemi-elismeresek/hugonnai-vilma-emlekerem/>

Hogyan lesz elég jelentkező a meghirdetett tanszéki kurzusra?

Dr. Barta József

PTE ÁOK Sportmedicina Tanszék

E-mail: jozsef.barta@aok.pte.hu

Minden egyetemi tanszék visszatérő éves feladata, hogy kurzusokat tartson/elegendő jelentkező esetén indítson. Teljesítményét is részben ez alapján minősítik, hiányát számonkérhetik. Ugyanakkor a medikus választ. A kínálat a számításba vehető hallgatók sokszorososa. Egy hasonló helyzetet már 1977-ben a Skorpió együttes is megénekelte a Piactér c. számában: „500 árus harca 3 vevőért”. Így egyfajta versengés alakult ki a tanszékek között, hogy elegendő jelentkezőjük legyen. A versenyfeltételek korántsem egyenlőek, vannak népszerű – és tudjuk – célszerű kurzusok is. Tekintetbe véve, hogy a tengernyi kínálat átnézésekor szinte csak a címmel lehet megragadni a leendő résztvevő hallgató figyelmét, annak jó megfogalmazása alapvető, hisz ezen múlhat a siker.

2021-re Sportmedicina Tanszékünkön magam is meghirdettem egy kurzust egy – belátom – nem igazán „ütős” címmel: *Terhelésélettani vizsgálatok: (spiro)ergometria járószalagon, kerékpárral és kar ergométer segítségével*. Az előzményből kiderülhetett: nem nyerte el elég érdeklődő becses figyelmét. A jövőbeli siker érdekében kezdtem el gondolkodni a lehetséges kurzus címeken.

Cyranói mottó: „*mondhatta volna szebben, kis lovag!*”

Visszafogottan: Mennyit bír egy sportoló?

Sportrealitáson: Állj ki és tekerj!

Ráutalóan: Repülő szőnyeg helyett

Kétértelműen: Ön-járó szalag

Kihívóan: Te meddig bírnád?

Bulvárosan: Olyat villantott a sportoló!

Szójátékosan: Terhelés-berhelés

Tolsztoji áthallással: Mennyi Watt kell egy embernek?

Klikkvadászan: Brutális teljesítmény Pécsen

Szellemesen: Techker

Femináson: Így készül a formás popsi

Moziba járónak I: Nyomd, bébi, nyomd!

Moziba járónak II: Kifulladásig

Kvízesen: Maradj talpon!

Balatonöszödiesen: Kell még valamit nyomnom, Ildikó?

Józsefattiláson: Levegőt!

Nem gendersemlegesen: Férfi, gatyában

Archaizálva: Tekerj, kurta!

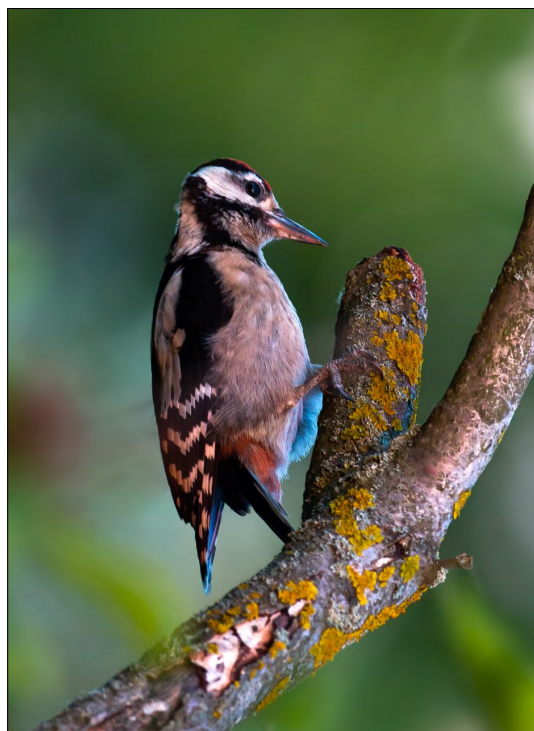
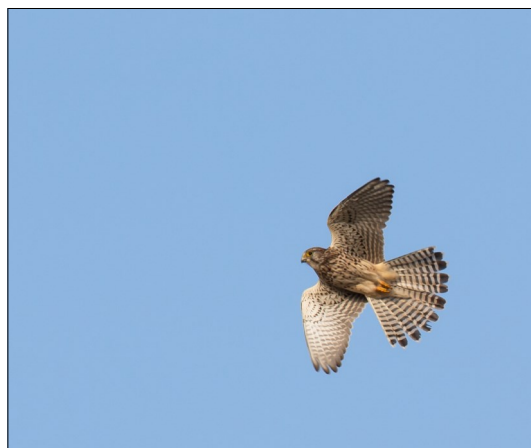
Bunkón: Asszony, hozd a trödmilt!

Mozgalmárosan: Nálunk a MET becsület és dicsőség, Olga!

Buján: Mire vagy képes, Édes?

Kampányban: A járószalag előre megy, nem hátra, és sem balra sem jobbra, hanem fölfelé!

Pirkadattól alkonyatig
Fotókat készítette: Németh Zoltán
E-mail: nemethsandor4@gmail.com

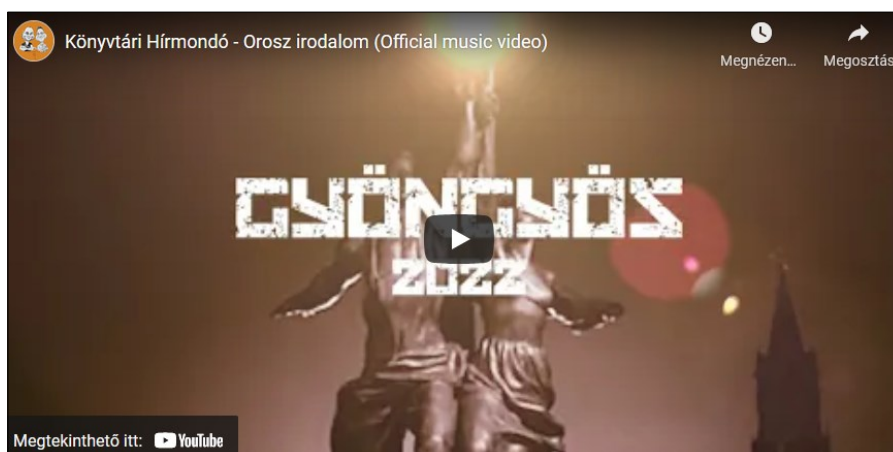
Talán mi is tudnánk hasonlót?*

Forrás: <https://magyarnemzet.hu/mozaik/2022/01/a-gyongyosi-konyvtarosok-nem-akarhogy-nepszerusitik-az-orosz-irodalmat-video>

Íme a gyöngyösi Vachott Sándor Városi Könyvtár munkatársainak ötlete, akik nem akárhogyan népszerűsítik az orosz irodalmat. Szenzációs videoklippet készítettek „Ahogy ígértük egy tavalyi Könyvtári Hírmondóban, klip formájában folytatjuk az orosz irodalom felsorolását. Célunk, hogy a Minősített Könyvtár cím elnyerése után a Grammy-díjat is bezsebeljük.” Biztosak vagyunk abban, hogy eléri céljukat. Szabó Dénes rendezvényszervező, a Hangzóna vezetője elküldte a filmen hallható, rap énekstílusban előadott – igazán fülbemászó – dal teljes szövegét:

„Здравствуй! Most én ajánlok neked könyvet Vlagyimir Szutyujev Vidám mesék Gyerekek körében minden pénzt megér Puskinnál Anyegin elutasítja Tatjánát De ha sci-fit akarsz olvasd Asimov Alapítványát Dosztijevszkij születése óta eltelt 200 év Miatta tudjuk mi az igazi bűn és bűnhődés Dmitry Glukhovsky Metró-trilógia Ezekből megtudod, mi az apokaliptika Ivan Gyenyiszovics egy napja (egy napja) Írta Szolzsenyicin a gulág-irodalom apja A kék tűzeső hamu lett Jeszenyin a költő meg öngyilkos lett, vagy nem Ivan Iljics halála, A Karamazov testvérek Nagy az orosz irodalom, a sornak sosincs vége Refrén: Nagy a birodalom Ezért sok az irodalom Erről szól a dalom A főváros Moszkva, a Csehov: Sirály A vígjáték összesen 4 felvonás Nagyon jó Lev Tolsztoj Anna Kareninája Nem hiába az író egyik fő alkotása Alekszandr Beljajev: A kétélű ember Gogol a köpönyeg, Bulgakov a Mester És a margarita, na meg a Sztrugackij testvérek спасибо a figyelemért, да свидания néktek”

A video megtekinthető a <https://www.youtube.com/watch?v=224w1cJnj0s> oldalon.

*közreadó: Dr. Gracza Tünde

Kedves leendő Szerzőink! Az Orvosi Könyvtárak rovatainak, és azok röviden megfogalmazott tartalmainak alábbi felsorolásával szeretnénk biztatni Önöket arra, hogy ha van mondanivalójuk, osszák meg velünk!

Előre is köszönjük: Szerkesztők

- **HÍREK / NEWS** – Rövid tudósítások a könyvtárüggyel, egészségüggyel, kórházüggyel, stb. kapcsolatos újdonságokról.
- **MOKSZ / HMLA** – Cikkek a MOKSZ egészét érintő általános kérdésekről.
- **ESEMÉNYEK / EVENTS** – Általános tudósítások a MOKSZ szervezte rendezvényekről.
- **HONLAP / HOMEPAGE** – A MOKSZ honlapjának érdekességeiről, újdonságairól.
- **KÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS / EDUCATION, TRAINING** – Általános tudósítás a MOKSZ szervezte képzésekről, továbbképzésekről.
- **BESZÁMOLÓK / REPORTS** – Tudósítások szakmai eseményekről.
- **KIÁLLÍTÁSOK / EXHIBITIONS** – Beszámolók a MOKSZ tagjai által készített kiállításokról, vagy más – egészségüggyel, vagy könyvtárral kapcsolatos – kiállításról.
- **TUDOMÁNYMETRIA / SCIENCE METRICS** – Újdonságok a tudománymetria témaköréből.
- **EREDETI KÖZLEMÉNYEK / ORIGINAL ARTICLES** – A szerzők által elért új tudományos eredményekről szóló közlemények.
- **ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNYEK / REVIEW ARTICLES** – Egy adott kutatás (kutatási irányzat) által elért kutatási eredmények összefoglalása.
- **REFERÁTUMOK /REVIEWS** – Tartalmi ismertetés cikkekről, művekről, az eredeti szerző eredményeinek, érveinek bemutatásával.
- **INNEN-ONNAN / FORM HERE AND THERE** – Közérdeklődésre számot tartó projektek/jelenségek/események az orvosi könyvtárak illetve az egészségügy, orvostudomány életéből.
- **ÉRDEKESSÉGEK / CURIOSITIES** – Könyvtárakkal, könyvtárosokkal, tudományterületekkel kapcsolatos, egyedi nézőpontból összeállított írások.
- **ELMONDOM HÁT MINDENKINEK / SO I WILL TELL IT EVERYONE** – Lehetőség az elszánt, nyitott, bátor munkatársak számára, hogy véleményüket, gondolatukat, hozzáállásukat a világ dolgaihoz megoszthassák.
- **ÉVFORDULÓK / ANNIVERSARIES** – Projektek/jelenségek/események/híres emberek/könyvtárosok jubileumai az orvosi könyvtárak illetve az egészségügy, orvostudomány életéből.
- **KÖZTÜNK ÉLNEK / LIVING AMONG US** – A környezetünkben élő érdekes emberekről, orvosi/egészségügyi vonatkozású személyekről szóló riportok, tudósítások.
- **ELŐDEINK / PREDECESSORS** – Már nem dolgozó, vagy már nem élő könyvtárosaink életútjairól szóló emlékek.
- **LÉLEK-HÚROK / SOUL STRINGS** – Tudósítások a művész vénával rendelkező, köztünk élő orvosi könyvtárosokról.
- **ÖTLETBÖRZE / BRAINSTORMING** – Trükkök, könyvtári jógyakorlatok bemutatása, amelyek segítenek túlélni, fejlődni.
- **NÉVJEGY / CARDS** – Bemutatók lehetősége a MOKSZ könyvtárak munkatársai számára.
- **NEKROLÓG / NECROLOGY** – A valaha MOKSZ tagkönyvtárban dolgozó elhunyt munkatársaink életútjáról szóló emlékezés.
- **ÜNNEPI GONDOLATOK / FESTIVE THOUGHTS** – Az éppen aktuális ünnepkel kapcsolatos írások.

A folyóirat célja:

Az Orvosi Könyvtárak folyóirat célja aktuális orvosi könyvtárosi, könyvtárszakmai és egészségügyi témájú információk közlése. Ezen belül megjelentet eredeti és összefoglaló közleményeket, beszámolókat, híradást ad szakmai képzési lehetőségekről, úti jelentéseket, MOKSZ tagkönyvtárakat érintő híreket közöl, valamint az orvos és könyvtáros szakma képző intézményeinek hallgatói számára publikálási lehetőséget biztosít, közli a hallgatók írásait, illetve azok kivonatát. A kéziratok elbírálásának, illetve elfogadásának joga a szerkesztőséget illeti. Az eredeti közlemények elbírálása peer-review rendszerben történik.

Kéziratok beküldése:

A kéziratokat a szerkesztőség a gracza.tunde@lib.pte.hu e-mail címen fogadja. Az eredeti közlemények Orvosi Könyvtárakban való publikálásának feltétele, hogy a cikk korábban még nem jelent meg és az Orvosi Könyvtárakhoz való benyújtással egy időben máshova még nem került beadásra, valamint a kézirat benyújtását valamennyi szerző jóváhagyta és a közlemény a Helsinki deklaráció (1975, revízió 2008) előírásainak megfelel.

Az eredeti közlemények szerkezete:

A címlapon magyar és angol nyelvű cím, szerző(k) neve és munkahelye(i) (a szerző neve mellett felső indexszel jelölve); magyar és angol nyelvű összefoglaló max. 80-80 szó terjedelemben, megfogalmazásában a közlemény lényegét megragadó és annak szerkezetét követő; magyar és angol nyelvű kulcsszavak (max. 4-4); rövidítések jegyzéke (angol nyelvű rövidítések lehetőség szerinti lefordításával); szöveg (bevezetés, cél, módszer, eredmények, discussio/megbeszélés); irodalomjegyzék (Vancouver stílus); táblázatok, ábrák; táblázatok és ábrák jegyzéke; levelező szerző elérhetősége.

A folyóiratban megjelent közlemények a Creative Commons 4.0 nemzetközi licenc feltételeinek megfelelően használhatók fel. (<https://creativecommons.org/>)

A Szerkesztőség címe: 7624 Pécs, Szigeti út 12.

A megjelent közlemények tartalmáért a szerzők felelnek.

For the content of the articles the authors are responsible.

Fotó: Németh Zoltán

Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének
negyedévenként megjelenő hivatalos lapja
ISSN 2061-036X (Nyomtatott)
ISSN 2061-0378 (Online)
Honlap: <http://mokszo.org>
Facebook: <https://www.facebook.com/orvosikvtarak>
Kiadja: A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége
1125 Budapest, Diós árok 3.
Tel: +36 30 5888203
Felelős kiadó: Szluka Péter
Felelős szerkesztő: Dr. Gracza Tünde
Szerkesztőbizottság:
Dr. Gracza Tünde
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Gacsályi Tölgyesi Ágnes
E-mail: g.tolgyag@gmail.com
Pogányné Dr. Rózsa Gabriella
E-mail: prg1971.05.29@gmail.com
Szerkesztőség címe:
7624 Pécs, Szigeti út 12.
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Adószám: 18230082-1-42
Nyomtatásban megjelenik 50 példányban
DOI: 10.18424/OK.2022.1

